

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R74:1986

**Livsmönster och boende-
karriärer i tre generationer**

**Magnus Mörck
Håkan Andreasson
Magnus Berg
Lena Martinsson**

INSTITUTET FÖR
BYGGDOKUMENTATION

Accnr

Plac

Ser

Bygghforskningsrådet

R74:1986

LIVSMÖNSTER OCH BOENDEKARRIÄRER
I TRE GENERATIONER

Magnus Mörck
Håkan Andreasson
Magnus Berg
Lena Martinsson

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 850003-1
från Statens råd för byggnadsforskning till Etnologiska
institutionen, Göteborgs Universitet, Göteborg.

REFERAT

Bostadsområden ska stå i många år och begagnas av flera generationer av människor. Politiker, administratörer och bostadsbyggare behöver fördjupade kunskaper om människors önskemål och synpunkter, för att på ett bättre sätt kunna sköta de långsiktiga investeringar, som bostadsbyggandet innebär.

Inom forskningsprojektet Göteborg och Framtiden initierades detta projekt i samarbete med hyresgästföreningen, de allmännyttiga och kooperativa bostadsföretagen samt Statens råd för byggnadsforskning. Etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet har genomfört studien.

Grundläggande frågeställningar har varit: Hur central är boendets och bostadsområdets roll i storstadsmänniskors liv? Vilka möjligheter och hinder har olika generationer, när de i livets olika faser sökt förverkliga sina bostadsönskemål? Har värderingarna kring bostadens roll och betydelse förändrats de senaste decennierna.

Underlaget för rapporten har tagits fram genom ett 50-tal intervjuer med boende i olika åldrar i tre stadsdelar. Här dominerar personernas "tyckanden" - inte tabeller och diagram i redovisningen.

I Byggnadsforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

R74:1986

ISBN 91-540-4610-6
Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Förord

Denna rapport har tagits fram inom ramen för ett forskningsprojekt kallat "Livs- och boendekarriärer". Arbetet initierades under våren 1984 av den grupp som inom studien Göteborg och framtiden försöker att ta fram ett diskussionsunderlag om kommunens bostadspolitik.

Hyresgästföreningen, de allmännyttiga och kooperativa bostadsföretagen i Göteborg samt Statens råd för byggnadsforskning har medverkat till att projektet kommit till stånd. Etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet har lagt upp och genomfört forskningsarbetet.

Grundläggande frågeställningar har varit: Hur central är boendets och bostadsområdets roll i storstadsmänniskors liv? Vilka möjligheter och hinder har göteborgare i olika generationer uppfattat när de i livets olika faser sökt förverkliga sina bostadsönskemål? Har värderingarna kring bostadens roll och betydelse förändrats de senaste decennierna?

Underlaget för rapporten har tagits fram genom ett antal intervjuer med boende i olika åldrar i stadsdelarna Lövgärdet, Kommendantsängen och Åkered. Här dominerar personernas "tyckanden" - inte tabeller och diagram.

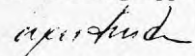
Detta arbetssätt är ett viktigt komplement till sifferstatistik och prognoser, när man vill bedöma den framtida bostadsefterfrågan. Politiker, administratörer och bostadsbyggare behöver fördjupade kunskaper om människors önskemål och synpunkter, för att på ett bättre sätt kunna sköta de mycket långsiktiga investeringar, som bostadsbyggandet innebär.

Det finns under de senaste decennierna exempel på både framsynta och dåliga projekt inom svensk bostadsförsörjning. Kanske kan vi med bättre kunskaper undvika att göra om en del av de gamla misstagen - och inte heller trilla ner i nya fallgropar, som orsakas av tillfälliga "modetrender" i byggande och samhällsplanering.

Bostadsområden skall stå i många år och begagnas av flera generationer av människor. De enda som kan ge oss grunden för kunskaper och idéer om framtiden är de enskilda människorna själva.

Denna rapport är ett försök att lyssna på några personer - och förhoppningsvis skall vi ha något att lära av vad de berättar för oss.

Göteborg i januari 1986
För arbetsgruppen kring boendefrågor

Jörgen Linder

Innehållsförteckning

	Sid
1 Inledning	1
2 Undersökningsmetod	3
3 Lövgärdet	7
3.1 De äldre i Lövgärdet	9
3.1.1 Einar, lastbilschaufför	9
3.1.2 De äldre lövgärdesbornas sociala bakgrund	11
3.1.3 Boendekarriären fram till Lövgärdet	12
3.1.4 De äldres perspektiv på Lövgärdet	13
3.2 De medelålders i Lövgärdet	17
3.2.1 Vanja, hemmafru	17
3.2.2 Harald, lastbilschaufför	19
3.2.3 Rickard, förman	20
3.3 De yngre i Lövgärdet	22
3.3.1 Leif, biografvaktmästare	22
3.3.2 Denise, reklamtecknare	25
3.3.3 Morgan, truckförare	26
3.4 Lövgärdet, sammanfattning	29
4 Åkered	31
4.1 De äldre i Åkered	33
4.2 De medelålders i Åkered	35
4.2.1 Ann-Sofie, vuxenstuderande	35
4.2.2 Viveka, damfrisörska	36
4.2.3 Inger, röntgenassistent	36
4.2.4 Erik, jurist	38
4.3 De yngre i Åkered	41
4.3.1 Britt, studerande	41
4.3.2 Susanne, affärsbiträde	43
4.3.3 Per och Arne, studerande	44
4.3.4 Ann, studerande	45
4.4 Åkered, sammanfattning	47
5 Kommendantsängan	51
5.1 De äldre i Kommendantsängan	53
5.1.1 Jenny, hemsamarit	53
5.1.2 Astrid, ekonomibiträde	54
5.1.3 Ragnar, kriminalkommissarie	54
5.1.4 Edvard, gymnasielärare	56
5.2 De medelålders i Kommendantsängan	58
5.2.1 Klas, personaltjänsteman	58
5.2.2 Gunilla, kanslist	59
5.2.3 Kjell, byggnadsarbetare	61

	Sid	
5.3	De yngre i Kommendantsängen	64
5.3.1	Kristina, servitris	66
5.3.2	Jan, studerande	66
5.3.3	Marita, studerande	66
5.4	Kommendantsängen, sammanfattning	69
6	Tre generationer - tre bostadsområden	71
6.1	Boendets plats i staden	73
6.1.1	Förortsliv i två former	73
6.1.2	Två former av förortsliv i sammanfattning	76
6.1.3	Tre former av storstadsliv	77
6.2	Tre generationer i jämförelse	81
6.2.1	De äldre: Enhetlighet i livscykeln	81
6.2.2	Mellangenerationen: Värderingsförändringar och egna lägenheter åt ungdomarna	82
6.2.3	Röriga ungdomar blir etablerade småbarnsföräldrar	83
6.2.4	Ungdomsfrigörelsen blev bestående - men inte de billiga smålägenheterna	85
6.2.5	Hemmet som konsumtionsobjekt: Anspråkslöshet och pynt i kvadrat	85
6.2.6	När trångboddheten avskaffats kommer kvalitativa krav på boendet	87
6.2.7	Klasskultur och livsstil	88
6.2.8	Boendet organiserar livsstilarna rumsligt	89
6.2.9	Mycket händer inom boendet också med fortsatt ekonomisk stagnation	90
	Kommentarer	91
	Litteraturförteckning	109

1 INLEDNING

Denna rapport är den inte helt mogna frukten av 50-talet intervjuer med människor i tre bostadsområden i Göteborg, våren 1985. Syftet har varit att se hur de intervjuade själva uppfattade sitt boende - och då boendet fattat i sin absolut vidaste bemärkelse. Vad de menar med boende har de faktiskt fått bestämma själva.

Somliga av de intervjuade har haft stora resurser, andra små. En del har ett stort intresse för boende och hemliv, ser det som det centrala i livet. I deras biografier delas livet upp i kapitel som sammanfaller med de olika adresser de haft. Värderingen av olika boendeformer knyts till avancerade idéer om själverkligande. Andra ger boendet en marginell roll i sin totala livsföring.

Undersökningen vidgar sig också ut mot staden som sådan. Bostaden har ett läge i ett område. Området har i sin tur ett förhållande till stadskärnan. I vilken utsträckning utgör egentligen Göteborg en stad för de intervjuade? Vilka tillvaratar storstadens resurser och vilka gör det inte?

Det begränsade antal intervjuer som undersökningen bygger på ger förstås inte mer än exempel på hur man kan förhålla sig till bostad, bostadsområde eller själva storstaden, Göteborg. Tanken har varit att se vilka varianter om finns, inte tvunget att säga något om hur vanliga de är.

Tre bostadsområden har valts ut för att säkerställa en rejäl bredd åt undersökningen, både beträffande boendeformer och den sociala sammansättningen av de boende. Områdena är som följer

Lövgärdet som är byggt i början av 70-talet av allmännyttan får representera den moderna förorten med flerbostadshus. Räknat efter hushållens inkomst är det ett av de svagaste områdena i Göteborg. Bedömt efter antalet tomta lägenheter är det också en av stadens mest oattraktiva delar.

Åkered domineras av en bebyggelse av radhus, kedjehus och villor från 60-talet. Socialt är det ett medelklassområde.

Kommandantsängen ligger centralt i Göteborg med ett stort inslag av stenhus från början av seklet. Det saneras och delar av de äldre bebyggelsen ersätts med fastigheter med relativt dyrbara bostadsrätter. Socialt är området blandat.

De tre områdena har var sin karakteristiska profil. Samtidigt finns ett inre samband mellan dem. Många av informanterna har någon gång i sitt liv bott centralt innan de hamnat i förorterna, vare sig det är Lövgärdet eller Åkered. Åtskilliga av dem som intervjuats i Kommandantsängen har tidigare bott i förort. Här finns genom undersökningens breda uppläggning i hela biografier ett försök att fånga hur man byggt upp sina värderingar successivt genom livets olika faser.

Människor värderar sin nuvarande adress efter vilka de haft tidigare. Det biografiska angreppssätt som här valts har stora fördelar jämfört med enkla enkäter. Sådana ger kanske klart besked om attityder i nuet, men ger inget om i vilket sammanhang de uppkommit. En fritt genomförd intervju ger också informanten möjlighet att föra in sina egna tankegångar.

Skälet till att denna rapport ser ut som en nedmonterad kollektivroman är just att utförligt kunna exemplifiera hur värderingar kring boendet tar form. Dessa kan ibland vara oerhört individuellt formulerade, ibland ha karaktären av rena stereotyper. De senare är fragment av en urban mytfabrikation som alla vi som bor i Göteborg till och från deltar i. Myterna om stadsdelarna och deras invånare är dock inte likadana överallt och hos alla, vilket blir en relativt viktig poäng i den här rapporten.

Att så många individuella öden i framställningen staplats på varann reducerar möjligen läsbarheten. Samtidigt har redovisningen av själva mångfalden ett klart egenvärde. Avsikten är att mönstren ska framträda efterhand. Detta är inte bara uppräpnade historier om liv i Göteborg, utan det finns också en genomgående intrig.

Upptakten med de äldre lövgärdesbornas ungdomsår präglas av att deras valfrihet maximalt begränsas av trångboddhet och knappa resurser.

I de avslutande intervjuerna med medelålders och yngre i Kommendantsängen blommar boendet ut i självförverkligande och komplicerade tankar om olika boendeformer knutna till olika livsfaser.

Parallellt med det som är nytt och postindustriellt kvarlever mycket traditionellt. Och inte bara kvarlever, det nyalstras och frodas.

Familjen lever och har hälsan (i stort sett), även om en del skiljer sig. Undersökningen ger flera exempel på hur den äldre patriarkala familjen modifierats i riktning mot en sorts kompromiss mellan parterna.

Samhällsklasserna är också mer än en kvarleva - de nyalstras också genom olikartade livsvillkor, olika sätt att uppfostra och överföra värderingar. När etnologen Börje Hanssen på 50-talet gjorde intervjuer i Vällingby menade han sig ha funnit obefintlig segregation och samma ideal inom alla sociala kategorier. Detsamma gäller i hög grad Åke Dauns Vårbergstudie. Den handlar också om en slags medelssvensson.

I denna undersökning i det bitvis smått brutalt segregerade storstads-göteborg, tränger sig klasssamhället igenom som ett oundvikligt faktum. Resonemang kring klassbundna livsstilar spelar en relativt framträdande roll. Utgångspunkten i individernas liv innebär samtidigt att samhällsklasserna inte är några statiska klumpar. Ökade möjligheter till utbildning, invandringen och framväxten av en omfattande apparat för vård och service griper in och förändrar. Stor uppmärksamhet ägnas därför genomgående åt informanternas och deras föräldrars inställning till utbildning. Denna blir sedan delvis avgörande för individens förmåga att bygga upp sin boendekarriär.

För att fånga långsiktiga värderingsförändringar kring boendet har de intervjuade valts ut i tre åldersintervall, 60 - 65 år, 35 - 45 år och 19 - 21 år. Namnen har dragits slumpvis ur ett dataurval från folkbokföringen. Invandrare har utelämnats. I några fall har makar intervjuats. Det finns också exempel på gruppintervjuer och i flera fall har föräldrar varit med då ungdomar utfrågats.

Bortfallet bland de utvalda intervjupersonerna har varit litet i Kommandantsängen och Åkered. De äldre i Lövgärdet var också intresserade, medan tveksamheten var stor bland de medelålders. De yngre i Lövgärdet var i stort sett ovilliga att ställa upp. Tre av informanterna erhöles genom kontaktpersoner i området. Detta begränsar i en mening deras representativitet. Samtidigt handlar inte undersökningen om direkt representativitet i någon formell bemärkelse, utan om vilka liv som kan levas inom ramen för vissa yttre villkor.

För det mesta gör forskare som Askungens elaka styvsystrar, de kapar tår och hälar för att glasskon ska passa. Genom sin uppläggnig i korta biografier är denna undersökning mer generös. Ett skäl är som sagt syftet att dokumentera själva variationen av befintliga livsstilar och värderingar kring boendet i tre göteborgsområden just nu.

Det andra skälet till generositeten mot så mycket som sticker ut och pekar åt olika håll har mer med forskningsprocessen att göra. Detta är en förstudie. Arbetet är tänkt att fortsätta under 1986. Denna rapport har också tillkommit i ett bestämt sammanhang. Den ingår i kommunens projekt "Göteborg och framtiden".

Rapporten har tillkommit på etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet. De inledande kontakterna med kommunen togs av professor Sven B Ek och prefekt Kerstin Gunnemark.

Intervjuer och en omfattande bearbetning av dem har gjorts av tre forskarstuderande, Lena Martinsson, Håkan Andreasson och Magnus Berg. De svarade i nämnd ordning för fältarbetet i Åkered, Lövgärdet och Kommandantsängen. De tre medarbetarna tillkommer en större del av det färdig resultatet än vad som är normalt inom projekt av den här typen.

För finansieringen av projektet har stått Bygghörsningsrådet, Göteborgs kommun, de allmännyttiga bostadsföretagen, bostadsförmedlingen och hyresgästföreningen.

Slutligen ett tack till de vetenskapliga handledarna Sven B Ek, Ingrid Jansson och Margareta Bäck-Wicklund samt personalen på Göteborgs kommuns stadskansli.

Magnus Mörck

2 UNDERSÖKNINGSMETOD

Intervjuerna som denna undersökning bygger på kan karakteriseras som strukturerade samtal. Ett minimum av kunskap kring informantens uppväxt, utbildning, yrkesliv, boendekarriär och familjeförhållanden har tryggats genom en frågelista. Därutöver har intervjuerna hållits på ett mycket öppet och sökande sätt. Det har gällt att ge människorna ett tillfälle att utveckla sitt eget perspektiv genom att associera kring det som engagerat dem. Det som i denna rapport kan se ut som enkla sammanfattningar av intervjuerna utgör i verkligheten resultatet av ett omfattande tolkningsarbete. Eftersom det finns olika sätt att uppfatta intervjuer och vilket slag av kunskap de kan ge är det nödvändigt med några kommentarer kring själva metoden. Kan svaren betraktas som enkla fakta? Vilken inställning har människor haft till undersökningen?

Den intervju som presenteras först i rapporten innehåller flera bra exempel på hur man går till väga i tolkningsarbetet. Det handlar om en lastbilschaufför i 60-årsåldern som numera bor i Lövgärdet. Han bodde på 40-talet med sin familj i en omodern etta i Olskroken. Miljön var hälsovådlig och hans minnen starkt negativa. Omvänt är han mycket positiv till det moderna Lövgärdet. I detta skäligen enkla exempel finns två värderingar av två olika miljöer. Rägge ståndpunkterna är självklart avledda en övergripande tanke: Att modern standard är viktigare än en rad andra aspekter man kan lägga boendet.

Flera intervjuade äldre kvinnor som bott i likvärdiga omoderna miljöer har en mycket mer sammansatt upplevelse av dem. Att bo omodernt har inte varit positivt i sig, men den täta miljön gav många kontakter med grannar. Den intervjuade chauffören har aldrig haft något behov av grannkontakter. Utifrån det kan vi förstå lite bättre varför han är så oreserverat avvisande till Olskroken. Denna information gör det också begripligt och trovärdigt när han säger att han trivs och känner sig hemma i Lövgärdet trots ganska få kontakter.

Intervjuerna med äldre kvinnor ger kunskap om skälen till de täta kontakterna i de omoderna miljöerna. Tungt hushållsarbete och samarbete med barnpassning framtvingade en gemenskap. Den intervjuade chauffören levde i en annan verklighet. Han skiftarbetade på fabrik och stod utanför hemsysslorna. Detta fullbordar tolkningen, vi kan förstå den materiella grunden för hans okomplicerade negativa värdering av Olskroken. Genom arbete och könsroll stod han utanför den gemenskap kvinnorna beskriver och som gett dem positiva minnen av omoderna bostadsområden.

Det sista är viktigt. Värderingar är inte bara flyktiga attityder. Tolkningarna måste så långt möjligt syfta till att förankra värderingar i informanternas levda verklighet. Ytterst syftar som sagt undersökningen till att hitta generationsbundna värderingar kring boendet.

Men värderingarna ska inte bara sättas in i sitt materiella sammanhang. Värderingarna som sådana har ett inbördes förhållande som måste belysas. De har olika karaktär - från flyktiga modeattityder och orealistiska lyckofantasier till det slag av ståndpunkter som utgör grunden för ens verklighetsuppfattning. Ett exempel får förtydliga.

En medelålders man i Lövgärdet uppger att han helst skulle vilja ha en liten gård ute på landet. Han borde betraktas som presumtiv småhusköpare, ytligt sett. Men drömmen är inget isolerat. Detta ideal är bara en liten flisa i ett stort sammanhang, mannens övergripande livsstrategi. Som alla andra står han där med resurser som är begränsade. Han måste prioritera. Inte ens under en period med goda inkomster gjorde han något försök att skaffa småhus eller något torp.

Informanten stannar i Lövgärdet därför att han inte tycker att han har tid att sköta ett hus. Sin fritid lägger han på arbete som funktionär inom idrotten. Det ideala boendet blir i detta exempel en ren fantasi. Skälet till att vi kan förstå detta är förstås att han inte analyserats som en adderad summa av värderingar, utan att just det inre sambandet mellan dem klargjorts. En människas verkliga prioriteringsordning blir begriplig.

Att släppa loss denna typ av intervjuande med ambition att förstå människan i ett helhetsperspektiv innebär att enkätens trygga kryssförfrågor lämnats därhän och att livet framträder lite mer som det är - suddigt och tvetydigt. Samtidigt finns det inget skäl att vara uppgiven. I bästa fall finns möjligheten att upptäcka ordningen i röran, det system av erfarenheter som gör människan ifråga begriplig. Detta slag av kunskap om de värderingar och de perspektiv människor med olika villkor lägger på tillvaron finns inom etnologin teoretiskt formulerad i en räckva varianter på begreppet kultur. Andra termer som brukar användas är kognitiv antropologi eller världsbild.

Men tvetydigheterna kan aldrig elimineras helt. Tolkandet ger därför heller ingen kunskap med någon definitiv och slutgiltig karaktär. Det handlar om att formulera förslag som mer eller mindre bra binder ihop olika trådar i de tankar informanten väljer att delge.

Ytterligare problem alstras av själva intervjusituationen. En medborgare möter en person som på något oklart sätt representerar myndigheterna. I större eller mindre utsträckning kan detta upplevas som en press på att ha sina papper i ordning. Informanten vill visa upp en presentabel fasad och kanske helst döljer att hon inte trivs eller inte fått ordning på sitt liv på det sätt hon velat.

De intervjuade drar väldigt olika gränser kring sitt privatliv. Några har korthugget radat upp fakta. Andra har väl utarbetade livshistorier, berättelser som verkar så genomtänkta att det finns skäl att förmoda att de låter ungefär likadant i alla lägen, oavsett vem som lyssnar.

Vissa av informanterna ger mycket diffusa svar. Det gäller några äldre kvinnor och skälet till att de inte kunna redogöra för så enkla saker som varför de flyttat som de gjort vid ett visst tillfälle, är uppenbarligen helt enkelt att deras män fattat besluten. Alla de intervjuade har en livskarriär, men det finns en tydlig skillnad i överblicken och kunskapen om vad som hänt utifrån vem i hushållet som intervjuats och hur beslutsordningen i familjen varit.

Att verka ovetande om skälen till bostadsbyten har också i vissa fall troligen varit ett sätt att protestera. Det är alltså inte problemfritt att gå in i familjer och göra intervjuer. Den som råkat bli utfrågad behöver inte vara den som bestämt, den verkliga aktören.

I många fall har äldre blandat sig i intervjuer med ungdomarna, ibland för att bussigt komplettera, men också för att lägga ut texten kring familjeideologin, se till så att den gemensamma fasaden mot omvärlden håller ihop. En av intervjuerna är faktiskt ett förtäckt familjegräl fört med listiga pikar och tråkningar.

Alla är minsann inte förteguna. De flesta tycker att det är roligt att få berätta, lite smickrade av uppmärksamheten. Här finns exempel på människor som använt intervjun som ett slags terapeutiskt samtal, en möjlighet att avbörda sig problem inför en utomstående. Trots att berättelserna anonymiserats genom namnbyten och ändringar av olika data finns ändå mycket av förtroenden som lämnats utanför.

Skilda människor uppfattar intervjusituationen olika och det begränsar drastiskt jämförbarheten. Vidare äger intervjun rum vid ett speciellt tillfälle i informantens liv. Vad som återges i berättandet blir de tolkningar som känns giltiga efteråt, när informanten sitter med händelsernas facit i hand. Speciellt för några av de medelålders informanterna gäller att de i viktiga frågor helt bytt åsikt under livets gång, t ex i värderingen av olika boendeformer. Ju mer emotionellt infekterat ämnet är, dess svårare blir det att fatta hur de tidigare faserna i livet tedde sig. Alla håller vi oss med baksluga efterhandskonstruktioner. I den jämförelse mellan generationer som undersökingen syftar till spelar analysen av dessa åsiktsbyten en framträdande roll. Den äldsta generationen är mest stabil och de två yngre präglas av stora förändringar i livscykeln som kommer till uttryck i just att man byter perspektiv på tillvaron.

Att genomföra och tolka intervjuer är svårt. Längst kommer man antagligen om man har klart för sig var felkällorna ligger. I sista hand måste det erkännas att det inte handlar så mycket om sanna eller falska uppgifter som om mer eller mindre goda förslag till tolkningar.

3 LÖVGÄRDET

Lövgärdet byggdes av de allmännyttiga bostadsföretagen i början av 70-talet som det sista i raden av flerbostadshusområden i göteborgsförorten Angered. Områdets främsta resurs är närheten till natur och strövområden, men det har uppenbarligen inte räckt till för att locka dit hyresgäster i tillräcklig omfattning. År 1984 stod var femte lägenhet tom.

Många hushåll i Lövgärdet har dålig ekonomi. Vart femte hushåll var 1984 aktuellt i något socialt ärende - mer än dubbelt så många som i kommunen som helhet. Antalet arbetslösa var också högre än genomsnittligt. Till denna kategori hör också ett par av dem som intervjuats. Lövgärdet kan karakteriseras som ett arbetarområde med ett inslag av folk med större eller mindre sociala problem. I fullmäktigevalet 1985 gick tre gånger så många röster till det socialistiska blocket som till det borgerliga. Denna åsiktsmässiga samstämmighet kan ge ett intryck av homogenitet i Lövgärdet. Så är emellertid knappast fallet. De intervjuade lövgärdesborna ger prov på en mångfald livsstilar, varav somliga lever fridfullt sida vid sida i största harmoni, medan andra ligger i direkt konflikt med varandra.

Intervjuerna visar på en rad olika sätt att värdera miljonprogrammets stereotypa byggen. Uppfattningarna går starkt isär och skall också kontrasteras mot vad folk i de två andra undersökta områdena tycker om Lövgärdet. Här finns plats för ett och annat höjt ögonbryn på dem som på ett klichéartat sätt satt likhetstecken mellan tråkiga fasader och tråkiga liv. Här kommer betongförortens slutgiltiga hämnd på åsiktsmakarna i centrala stan.

Lövgärdesintervjuerna exemplifierar varierande livsformer i ett modernt arbetarområde. Några är djupt traditionella, präglade av fattigsveriges värdemönster, andra illustrerar det moderna utbildnings-samhällets inbrytningar där individuella karriärmöjligheter öppnas - för vissa. Vilka människor som identifierar sig med Lövgärdet och vilka som vill flytta därifrån blir en viktig poäng.

I urvalet av informanter till undersökningen uteslöts invandrare för att hålla materialet inom rimliga gränser. Beträffande Lövgärdet är denna begränsning mindre lyckad. Inslaget av invandrare i området är mycket stort, över 20 procent, mer än dubbelt så mycket som i Göteborg som helhet.

I Lövgärdet drivs med kommunalt stöd ett ambitiöst grannskapsarbete inom ramen för den s k nyttoverkstan. Verksamheten framskymtar på ett par ställen i intervjuerna men ges ingen mer omfattande beskrivning - vilket den kanske förtjänat. Istället ligger tonvikten på de boendes vardagsliv och den räcka av händelser som förde dem fram till Lövgärdet. Avsnittet börjar med de äldre informanterna, födda 1920-25, alla, utom en, långt från Lövgärdet ute i landsort och småstäder.

3.1 De äldre i Lövgärdet

Einar, född 1924, lastbilschaufför, bor sedan sju år i en fyra i Lövgärdet med fru och en son på 35 år. Mest positiv till området - utifrån erfarenheter i den föregående boendekarriären. Nöjd med begränsad grannkontakt.

Anna, född 1916, pensionär och tidigare hemmafru och textilarbetare. Bor ensam i en tvåa i Lövgärdet sedan 1973. Född i Lövgärdet och bor nu i närheten av tre syskon. Aktiv i föreningslivet i området och mycket välintegrerad.

Sven, född 1925, förtidspensionerad arbetare, bor ensam i en tvåa i Lövgärdet sedan 1974. Trivs bra och har många bekanta i området.

Alice, född 1920, arbetslös städerska som går i pension under 1985. Anka och sexbarnsmor. Flyttade till Lövgärdet 1971 och bor nu i en tvåa med ett barnbarn, fött i området. Känner vantrivsel och saknar all samhörighet med Lövgärdet - de flesta av hennes barn bor med familjer i Högsbo i andra änden av stan.

Inger, född 1924, arbetsledare på textilfabrik, bor med maken i villa. Trivs med sitt hus men identifierar sig inte med stadsdelen.

3.1.1 Från dragiga Olskroken till moderna Lövgärdet - Einar, Lastbilschaufför

Einar är 61 år, lastbilschaufför och har aldrig trivts så bra med sitt boende som under de sju åren i Lövgärdet.

Einar föddes 1923 på ett litet torp vid Upplandskusten. Mamma dog när han var bara två och ett halvt år. Pappan, som var fartygsmaskinist, gick iland i ett försök att ta hand om de tre barnen. Det gick inte så bra och Einar utackorderades till en bonde som lät honom slita hårt - samtidigt som bondsönerna gick i skolan. Einar kände sig liv egen och vantrivdes. Han ville rå sig själv.

Einar gör sig fri på samma sätt som pappa, han går till sjöss. Någon festande Taubefigur blir han inte och väl medveten om sjöfolks rykte markerar han hur han avvek från sina arbetskamrater. Einar sparar sin hyra och är stolt över det. Han såg sig omkring utan att supa.

I Västervik träffar Einar en flicka och när hon blir med barn, handlar han resolut och ansvarsfullt, precis som pappa: Han går iland för att gifta sig. Detta i motsats till många kollegor som bara smet, tillägger han.

För att trygga upphället tar Einar arbete på SKF i Göteborg. Jobb finns alltså, men det är svårt för den unga familjen att hitta en bostad. Första vintern tillbringas i en sommarstuga på Näset. Sedan följer de vanliga etterna utan moderniteter i Kungshöjd och Olskroken. Einar har inget positivt att säga om dessa miljöer, det är med lättnad han tar sin familj därifrån till en tvåa i nybyggda Kortedala. En läkare intygade att fönsterdraget var farligt barnen och det gav förtur i bostadskön.

Einar arbetar utan entusiasm på SKF i 20 år. Han ser det som en nödvändig uppoffring för familjen rätt och slätt. Han säger upp sig när skiftgången slutligen fördärvat magen. Einar blir chaufför istället. Han tycker det är självständigt, han får rå sig själv och det är värdefullt.

Mot slutet av de två decennierna i Kortedala började området kännas otrivsamt, säger han. Stökiga människor flyttade in och han började tycka att det var för mycket asfalt och för lite grönt i miljön. Familjen bytte till en trea i Lövgärdet när det byggdes i början på 70-talet.

Einar hade gärna tagit en större lägenhet så att barnen hade kunnat bo kvar även sedan de börjat jobba. Einar ville hålla ihop familjen och blev besviken när två av barnen ändå gav sig av. En son som är 35 år bor dock fortfarande kvar hemma.

Helst skulle Einar vilja bo på en liten gård ute på landet, men han stortrivs som sagt ändå sedan sju år i Lövgärdet. Grannarna är lugna och trivsamma och hjälper till med blomvattningen på semestern. Einar kan inte tänka sig att bo centralt, eftersom det blir så långt till naturen. Han gillar långa promenader.

Det geografiska perspektiv på Göteborg som ofta ges av folk som bor centralt eller i väster, nämligen att Lövgärdet är en ödslig betong-avkrok, saknas helt hos Einar. Han besöker nästan aldrig centrala stan och i likhet med de flesta av de intervjuade lövgärdesborna uppfattar han tydligen det egna området som en väl fungerande småstad med all nödvändig service inom bekvämt räckhåll i Angereds centrum.

I slutet av Einars berättelse dyker några ungdomar upp, som kommer att få tala i egen sak längre fram i rapporten. De samlas vid Surtesjön om somrarna och super, ett störande inslag tycker Einar. Genom dessa ungdomar passar han på att i förbigående kommentera samhällsutvecklingen. Ungdomen har blivit slapp och ger upp för lätt. De skaffar sig lägenheter som de inte kan sköta och ger upp kärleksförhållanden för lätt. Beträffande alkohol säger han, utan att ha blivit tillfrågad, att han är nästan helnykter och det gäller resten av familjen också. Lite bus var det väl för egen del i ungdomen, men som han säger, han har lärt sig respekt för samhället.

En i efterhand ofta grundligt nersablade boendemiljö framstår i Einars berättelse i sin soligaste dager. Det nybyggda Kortedala räddar barnen från hälsovådliga Olskroken. Familjen är Kortedala troget i 20 år innan den flyttar till Lövgärdet. Standard och bostadsyta har kunnat ökas genom att familjen följt stadens etappvisa utbyggnad norrut. Gamla Olskroken gav nätt och jämt tak över huvudet i en tid av extrem bostadsbrist, Kortedala gav moderniteter och trean i Lövgärdet, slutligen hyggligt med plats för två vuxna och tre barn. Lövgärdet har också en dimension som går utöver det rent geografiska, att få plats - han sätter stort värde på naturen. Några planer på att lämna Lövgärdet finns inte.

Einars tankar kring boendet är främst praktiska och innehåller inte mycket av de komplicerade självförverkligande idéer vi snart ska möta hos den moderna rastlösa medelklassen. Ändå har Einar relativt sett kanske gjort en längre livskarriär - ända från fosterhemsplaceringen och drängtjänsten hos bonden för snart sextio år sedan.

Einar började sitt liv utan utbildning och materiella resurser. Det han hade och som hela tiden inskräps, är en vilja att klara sig själv, göra rätt för sig och ta hand om de sina, att inte smita. Han har handlat efter dessa riktmärken och är stolt över att ha klarat av det. Detta är traditionella överlevnadsvärderingar. De skiljer sig kraftigt från vad vi längre fram i rapporten kommer att möta. Berättelsen går inte ut på självförverkligande i den bemärkelsen att han inombords hittar behov som sedan gestaltas i någon unik och specialiserad livsföring.

Einar är individualist och hans sätt att leva och tänka skiljer sig en del från dem ur samma generation som varit verksamma inom arbetarrörelsen. Einar framhåller ingen period av intensiva grannkontakter och kontentan av sjötiden var ju att han gick sin egen väg. Det nya arbetet är bra för det är självständigt. En individualist, således, men han anstränger sig inte för att framstå som unik. Livet har handlat om att tillgodose rätt anstråkslösa behov - att gifta sig och få barn och att ge dem en dräglig miljö. För övrigt gäller det att möta en karg yttre verklighet på ett värdigt sätt. Omvärderingar och tvekan ges ingen plats. Boendets plats i livet begränsas till hygien och utrymme, miljonprogrammets två variabler.

Förutom Einar intervjuades fyra lövgärdesbor som är mellan 60 och 65 år. De ska här presenteras lite mer summariskt under tre rubriker, social bakgrund, boendekarriären fram till Lövgärdet och slutligen hur de lever idag och uppfattar området.

3.1.2 De äldre lövgärdesbornas sociala bakgrund

Anna är uppvuxen på en liten gård i Lövgärdet. Mamman gick hemma med sex syskon medan pappan var arbetare vid glasbruket i Surte. Själv arbetade hon några år som barnflicka innan hon fick plats som textilarbetare i Bohus. Under en tid var hon fackordförande vid fabriken. Vid 25 års ålder gifte hon sig med en spårvägare, flyttar hemifrån och sätter bo i Lunden (1 rum och kök, omodernt).

Sven tillbringade barndomen i olika ettor i Gårda. Han är den av de intervjuade arbetarna som först kommer i åtnjutande av modern standard, 1938 flyttar familjen om sammanlagt elva personer till en trea i barnrikehusen i Johanneberg. Sven blir fabriksarbetare. Vid 29 års ålder träffar han en textilarbeterska invandrad från Finland. Först nu flyttar han från föräldrahemmet.

Alice är dotter till en specerihandlare från Borås. Vid tretton sprängtös i butik och sedan följer olika arbeten vid spinnerier och trikkåfabriker i staden. Hon är 20 år när hon gifte sig med en hamnarbetare i Göteborg. Deras bostad blir en omodern etta på Djupedalsgatan. Hon planerar att vara hemma med det barn som snart föds, men maken är periodiskt arbetslös och hon blir då tvungen att som servitris och städerska försörja en familj med så småningom sex barn.

Inger är född i Götene. Pappan var fräsare och mamman hemmafru. Efter sjuende skolåret står hon i affär. Hennes generationskamrater höll sig kvar i Götene och gifte sig där, men själv flyttar hon till Stockholm med en kusin. De jobbar i butik och delar hyresrum där i tre år. Bli-vande maken träffar hon på dans i hemorten. De slår sig ner i Göteborg och kan tack vare lite arvspengar från maken etablera sig lite bättre än vad som var vanligt bland arbetarfamiljer. De köper en bostadsrätt på två rum och kök på Hisingen.

De äldre lövgärdesborna har som synes en ganska likvärdig social bakgrund. Alla tillhör arbetarklassen eller närstående skikt. Bara en är infödd göteborgare. Alla börjar arbeta samtidigt vid tretton år, utom en av kvinnorna som ligger sjuk i tbc i ett år. Ingen har haft någon riktig lägenhet innan de gifter sig och sätter bo. Alla utom en får sitt första barn inom ett år. Yttre materiella begränsningar ger livet en påfallande enhetlig fasindelning. Den första faktorn här är det tidiga försörjningstvånget, den andra bostadsbristen.

Tre av de äldre lövgärdesborna börjar sin boendekarriär på det sätt som var traditionellt för Göteborgs arbetarbefolkning: Ett rum och kök utan moderniteter.

Ingers boendekarriär avviker kraftigt från de övrigas - genom maken har hon startkapital till bostadsrätt. Hennes boende kommer i fortsättningen att gestalta sig helt annorlunda än de övrigas. Till bilden här hör också att hon fick växa upp i en rymlig villa som pappan kunde bygga för egnahemslån - alls inte ovanligt i Götene.

3.1.3 Boendekarriären fram till Lövgärdet

Anna, som alltså faktiskt är född i Lövgärdet, tillbringar sina första tio år som hemmafru i den omoderna ettan i Lunden. En pojke föds. Hon trivdes väldigt bra med grannarna. På gården fanns ett rikt socialt liv med kaffedrickning och fester. En del av vännerna från den tiden har hon fortfarande kvar. Trots att familjen var liten blev det ändå besvärande trångt i lägenheten. Maken arbetade ofta på nätterna och måste få sova ut på dagtid. Av de skälet måste de skaffa en större lägenhet och flyttar till en tvåa i Kålltorp. De hamnar i ett hus med gräsligt trafikbuller, men annars trivs hon gott under de 16 år familjen bodde där. I början på 70-talet dör maken och hon återvänder till hemtrakten - Lövgärdet.

Sven, fabriksarbetaren från Gårda, bor först omodernt i Krokslätt och Kålltorp. Tre barn föds. År 1965 byter de upp sig till en trea i Kortedala. Så långt följer boendekarriären en rak kurs, bostadsbyggande och höjd standard gör det möjligt att anpassa boendet till den växande familjen. Men i slutet av 60-talet ändras förutsättningarna för Svens liv helt: Det blir skilsmässa och sedan magen börjat krångla måste han sluta jobba skift och ta ett lägre betalt arbete. Han får det mycket svårt ekonomiskt. Ensam flyttar han till en etta i Hjällbo, då helt nybyggt. Han är också en av de första som flyttar in i Lövgärdet när det står klart i början av 70-talet.

Alice från Borås får sex barn. Familjens ekonomi är mycket svag genom makens osäkra inkomst som hamnarbetare. Alice blir aldrig någon hemmafru, utan varvar hela tiden hemarbete med skolstädning, tidningsutbärning och arbete på café. De byter bostad åtskilliga gånger, men hela tiden handlar det om omoderna ettor och tvåor. Tiden på Djupedalsgatan värderar hon högst. Stark gemenskap mellan kvinnor i samma situation gör att hon trivdes bra. Materiell knapphet gör att man ställer upp på varandra och någon skam över fattigdomen som man ibland kan stöta på, finns inte hos Alice. Varje kväll skriver hon dagbok. Självkänslan bygger hon kring värderingar som liknar Einars, hon är stolt över att ha klarat av strapatserna. Poängerna ser hon främst i välfunna lösningar på praktiska problem. Den täta miljön i stadskärnan tillåter t ex att hon kan finna lämpliga arbeten alldeles inpå hemmet. Samtidigt har Alice ett perspektiv som skiljer sig från Einars. Han är just stolt över att ha klarat sig själv, hon framhäver stödet från andra kvinnor.

I slutet på 60-talet får familjen sin första moderna bostad i en fyra på Högsbohöjd, ett område då något tiotal år gammalt. Nu förändras hushållet helt, barnen flyttar ut och fyra av dem stannar i området. Själv tar Alice ut skilsmässa. Hon söker en ny lägenhet eftersom hon tycker att fyran blivit för stor för henne ensam. Vad hon får är en tvåa i Lövgärdet, en stor besvikelse, när fyra av barnen bor i Högsbo i andra änden av Göteborg. Sin lägenhet delar hon med ett barnbarn som vuxit upp i Lövgärdet. Han ville inte följa med sin mamma när hon flyttade till Högsbo. Alice vantrivs av uppenbara skäl rejält i Lövgärdet.

Inger stannar i bostadsrätten på Hisingen i över tjugo år och försörjer efter skilsmässa sin son som tillskärare på en konfektionsfirma. Med en ny make sparar hon och husköar i sexton år, innan de äntligen får sin villa i Lövgärdet. Två faktorer bakom denna helt avvikande boendekarriär har redan framhållits: Arvspengarna från den förste maken som möjliggör köp av bostadsrätt och kanske också det faktum att hon vuxit upp i en rymlig villa, trots att pappan var vanlig arbetare. Att bo i villa är för henne således något som legat inom ramarna för normala förväntningar.

3.1.4 De äldres perspektiv på Lövgärdet

Lövgärdet är miljonprogrammets barn. All kritik som sköljts över detta för stereotypa och trista miljöer, för omänsklighet och allt vad det är, lyser med sin frånvaro i intervjuerna.

Alice är den enda som vantrivs, men detta har inte med själva Lövgärdet att göra, utan beror på att hon har barnen med sina familjer i Högsbohöjd, ett miljömässigt ganska likvärdigt område.

De flesta ser Lövgärdet utifrån hur de själva haft det tidigare, naturligtvis. De flesta har börjat boendekarriären med äktenskap och barn i omoderna smålägenheter och sedan succesivt flyttat ut genom äldre förorter som t ex Kortedala och slutligen hamnat i Lövgärdet när det var nytt. De flesta är nu väl inbodda och har inga planer på att flytta.

Från och med Lövgärdet eller etappen närmast före har i deras boendekarriär miljonprogrammets intentioner realiserats: Det demografiska boendet. Ett boende som är hårt standardiserat, samma kök och vardagsrum åt alla. Den enda rörliga delen i denna bostadsmaskin är själva ytan och den ska avpassas efter hushållets storlek. För många ger trångboddhet, för få ger överstandard. Så länge bostäder är en knapp nytthet är perspektivet i hög grad rimligt. Just denna undersökning är ett exempel på hur inställningen svängt inom kommunen. Syftet är att försöka lyfta fram kvalitativa aspekter på boendet. Inom främst den yngre medelklassen finner vi massor av detta, bostaden som en del av självförverkligandet, personligt utbroderade och detaljerade anspråk.

De intervjuade äldre lövgärdesborna ser uppenbarligen inte bostaden i detta perspektiv. De är lika sakliga som funkisens fanbärare en gång i tiden: Walter Gropius eller Gregor Paulsson. Husen i Lövgärdet har gett goda bostäder och därmed punkt och slut.

För dem som velat ha umgänge har det varit lätt att få. Sven som nu är sjukpensionerad berättar om ett ganska rikt socialt liv. Han har många bekanta, äldre män i samma situation som han själv. De går ut med sina hundar och dricker kaffe hemma hos varandra och tippar ihop. En del av hans kontakter är invandrare och han tycker inte att det faktum att en tredjedel av befolkningen i området inte är svenskar är något konstigt.

Einar har inte så mycket kontakt med grannar - men det är uppenbarligen inget han eftersträvar heller.

Anna är mest socialt aktiv. Som ung och ogift var hon fackordförande en tid på en textilfabrik och idag är hon engagerad i ett flertal föreningar. Hon är alltså också född i Lövgärdet, något hon inte är helt ensam om. Tre av hennes syskon har också flyttat tillbaka på äldre dar. En granne i hennes trapp bor rakt ovanpå den plats där hans fädernegård en gång stod. Att Annas uppväxtmiljö i stor utsträckning är helt förändrad ger inte upphov till några sentimentala reflektioner, när hon berättar framhåller hon istället hur mycket som finns kvar: Bärmarker och torpet där hon föddes, numera använt av fritidsförvaltningen. Ett mer statistiskt orepresentativt levnadsöde bland invånarna i miljonprogrammets bostäder lär vara svårt att hitta. Men bortser vi från att hon är född i Lövgärdet, så håller ju hennes boendekarriär sig inom ramarna för de övriga.

De som intervjuats i Kommendantsängen och Åkered förknippas främst Lövgärdet med fasaderna, nyckelordet är betong. Husens utseende är inget som lövgärdesborna själva för på tal. Lövgärdet förknippas av dem med raka motsatsen, den relativt orörda natur som ligger in på knutarna. Ingen kan tänka sig att flytta till Kommendantsängen, det är fel ände av stan, för långt från naturen. En kvinna tycker inte att Slottskogen är mycket att jämföra med Lövgärdet - inte svårt att förstå eftersom hon gillar att plocka bär.

De åsikter som kommer från dem som inte bor i Lövgärdet överensstämmer med den rabiate kritiken som kom fram mot miljonprogrammet vid 70-talets början. Denna kritik är väl för känd för att behöva rekapituleras i detalj. Kärnpunkten i en rad böcker om t ex Skärholmen eller Rosengård var en radikal miljödeterminism: Som en yttersta konsekvens hävdades det att betongen i sig skapade psykisk sjukdom. Omvänt glorifierades de saneringsområden som arbetarbefolkningen lämnat. Forskare lyfte fram det hjärtevärmade inslaget av gemenskap i fattigmiljöerna, framtvängd ömsesidig hjälp, numer blott ett minne bland pensionärer.

Forskarnas inställning har på senare år svängt. Ett bra exempel är Linnea Gillwik som i en ansedd avhandling med raffinerad statistik nästan helt eliminerat miljön som förklaring till grannande - istället handlar det om vilka människor som bor i områdena. Men vanliga människor som inte låtit sig upplysas av forskningens senaste rön förfäktar alltså fortfarande det tidiga 70-talets argument: Betong leder till aggressivitet, till knarkande.

Ingen av dem som intervjuats i Åkered och Kommendantsängan kan tänka sig att bo i Lövgärdet. En intervjuad kriminalkommisarie har dock vid ett tillfälle tittat på en bostad där men tappade intresset då han välkomnades av tidigare klienter. De som inte bor i Lövgärdet identifierar det med sociala problem, bråk, drar alla boende över en kam och rör slutligen ihop alltsammans med husen.

De tillfrågade lövgärdesborna resonerar helt annorlunda. Att det finns folk med sociala problem uppfattas inte som något speciellt - och i realiteten är det ju de minst restursstarkas öde att alltid dras med dessa personer. De intervjuade bär sin börda stoiskt och säger att folk som super och bråkar finns det ju alltid. De är ett inslag i Lövgärdet som de kan iakttä men det ger inte anledning till att döma ut området som sådant.

De intervjuade lövgärdesborna är samtidigt medvetna om bilden av Lövgärdet som ett problemområde. De vet att folk utifrån uppfattar området så. Här kan en direkt försvarsberedskap observeras: Folk är faktiskt förbannade. De vill försvara den plats där de valt att bo. Bara Alice anser sig ha varit tvungen att flytta till området - de övriga har gjort just ett val, vilket är precis motsatsen till kritiken av miljonprogrammet. Enligt den förvisades människor till betonggettona.

Genom att de tycker att de valt att bosätta sig i Lövgärdet känns antagligen kritiken av området ganska personligt sårande - det är deras omdöme som ifrågasätts. Eftersom de menar att de aldrig bott bättre måste ju kritiken vara avlossad från en punkt belägen högt ovanför dem. De anser genomgående att pressen svärta ner Lövgärdet och för därmed kritiken av området till samma klass av fenomen som inbrotts-tjuvarna, alkoholisterna. Den är något som kommer utifrån, hör inte ihop med Lövgärdet, som de ju känner bäst själva. Därmed är också cirkeln sluten för det här resonemanget. Det tidiga 70-talets rabiate betongkritik skapades som sagt av främst journalister och i någon mån också forskare. I deras kretsar är den numera omodern, men den kvarlever som vi sett bland de intervjuade i Åkered och Kommendantsängan.

Som forskare går det bra att tycka att denna mytbildning är ett alldeles rasande intressant forskningsobjekt. Mindre lustigt är att fundera över hur mycket av t ex Einars redovisning av den egna skötsamheten som beror på att han valt att bo i ett område han uppfattar som missförstått och nedsvärtat av pressen? Varför väljer han att berätta om sina blygsamma alkoholvanor när denna fråga aldrig ställts?

3.2 De medelålders i Lövgärdet

Vanja, född 1950, hemmafru med fyra barn. Maken arbetare på Volvo. Sista året bott i Lövgärdets villastad, tidigare fem år i en trea i området. Enbart positiv om Lövgärdet.

Harald, född 1940, chaufför. Bor i en fyra med fru och dotter i Lövgärdet sedan tolv år. Trivs med lägenheten, men ger en starkt negativ bild av området.

Rickard, född 1940, förman inom kriminalvården och maken Agneta, kommunal dagmamma. Två döttrar. Bott i Lövgärdet i tolv år, först i en trea, numera har de en fyra med uteplats. Rickard är föreningsaktiv utanför Lövgärdet och ger boendet marginell plats i sitt liv. Har en balanserat positiv bild av området. Frun och döttrarna mycket väl integrerade i Lövgärdet - i likhet med första informanten, Vanja. Döttrarna mycket föreningsaktiva inom området.

Irene, född 1946, kommunal dagmamma och maken Arne, elektriker, född 1945. Två döttrar. Bor sedan fem år i radhus i Lövgärdet. Tidigare har de bott i en fyrarummare, allt sedan området byggdes 1972. Intervju ges ingen ytterligare presentation i rapporten, då deras inställning överensstämmer nästan helt med intervju nummer 1, Vanja och intervju nummer 3, Agneta.

3.2.1 Täta kontakter mellan småbarnsmammor - Vanja, hemmafru

Vanja är 35 år och uppvuxen mitt i stan. Familjen hade en halvmodern tvåa i den smala passagen mellan Vallgatan och Södra Larvgatan. Pappan var lagerarbetare på NK och förtidspensionerades för en yrkesskada. Mammans gick hemma med Vanja och hennes syster. Familjen utvandrar från centrum och blir förortsbor precis som de äldre lövgärdesfamiljerna i början på 60-talet. Familjen slår sig ner i Kortedala.

Vanja, född trettio år efter de äldre lövgärdesborna, får ungdomsår som givetvis gestaltar sig helt annorlunda. Nu, på 60-talet, är det inget tvång att börja jobba när man fyllt tretton i en textilfabrik eller någon butik. Vanja börjar på gymnasiets vårdlinje. Samtidigt finns inte samma självklara tryck på att utbilda sig som vi kommer att möta inom medelklassen längre fram i rapporten.

Vanja avbryter sin utbildning och börjar jobba istället. Hon har många olika tillfälliga anställningar av det slag en ung flicka utan utbildning kan få. Därmed är vi tillbaka till den ordning vi sett bland arbetarfamiljerna på 30-talet, en 16-åring som bor hos sina föräldrar och har börjat jobba. Men en väsentlig skillnad är att familjen klarar hyra och uppehälle utan att Vanja behöver betala - dessa pengar sätts istället in på ett konto som hon ska få disponera över när hon sätter bo.

När Vanja arbetar i serveringen på Lv6 träffar hon en kille och 20 år gammal flyttar hon hemifrån. Utan att gifta sig (ännu en nyhet) bor de ihop i en etta vid Redbergsplatsen. Ett barn föds 1972.

Vanja träffar sin kille bara på helgerna, eftersom han har sitt arbete i Mariestad. Den naturliga lösningen på detta blir att Vanja med sitt lilla barn flyttar efter till Mariestad. Där återupptar hon sina studier på vårdlinjen.

Vanjas förhållande spricker, men hon är inte ensam mor särskilt länge och i mitten på 70-talet återvänder hon till Göteborg med en ny kille.

Vanja arbetar som undersköterska och pojkvännen vid bandet på Volvo. Det är hon själv som övertygar killen om att de ska slå sig ner i Lövgärdet. Valet av område känns för henne alldeles självklart. Hon har alltid velat bo nära naturen som hon gjorde i så många år i Kortedala (jfr Einar som anser att Kortedala mest är asfalt). Vanja vill ge sitt barn en vettig miljö. Det finns gott om tomma lägenheter i Lövgärdet, också ett plus.

Den unga familjen tycker sig alltså ha gjort ett verligt bra val när den flyttar in i en trea i Lövgärdet. Året är 1976. 1978 och 1981 föds två barn till - och 1984 ännu ett. Paret drömmer om hus och behovet av större bostadsyta blir förstås så småningom akut.

Vid Lövgärdet byggs villor om sex rum och kök och så fort de står klara kan familjen flytta in. De har då bosparat i bara ett par år. Villan får de 1984 och med denna familj ser vi tredje steget i den dramatiska förbättringen av arbetarfamiljernas boende - eller i vart fall vad som blir möjligt att uppnå.

Vanja ger en detaljerad och lyrisk beskrivning av hur bra Lövgärdet fungerar för en småbarnsmor. I sin beskrivning gör hon ingen egentlig åtskillnad mellan tiden i hyreshus och villan som de nu har. De har fått mer plats, medan grannkontakterna glesnat något.

Stöd och sällskap från andra småbarnsmammor betonas på ungefär samma sätt som när de äldre lövgärdeskvinnorna talar om centrala stan på 40-talet - eller åkeredsfruarna om sitt område. Miljöerna är sins emellan mycket olika men det går inte att utifrån intervjuerna utläsa om någon av dem uppvisar tätare kontakter. Helt frånvarande i Vanjas berättelse är dock det formella umgänge som en del av åkeredsfruarna rest ovanpå barnkontakterna - den nästan amerikanska livsstilen med maskerade och pyjamasparties.

Det Lövgärde Vanja beskriver är mer alldagligt. Det enorma hempysslet i Åkered saknas också. Men detta har antagligen lite med social bakgrund att göra. Hur skulle Vanja få tid och råd att ständigt tapetsera om med fyra barn att passa? Vanjas umgänge med grannfruarna stannar mest vid prat vid sandlådan.

Vanja föddes mitt i stan, hon är göteborgare men ändå ingen storstadsmänniska. Med avseende på stadslivet finns i hennes berättelse bara centrifugalkrafter. För barnens skull flyttade hennes föräldrar till Kortedala och för barnens skull slår hon sig själv ner i Lövgärdet. Nyckelordet i hennes beskrivning av Lövgärdet är, precis som för de äldre, natur. Mest utförlig blir hon i sin redogörelse för hur hon och barnen använder denna resurs i sitt dagliga liv, skogen och Surtesjöns stränder. Ännu längre bort från staden skymtar en liten stuga.

Där bor hon och maken och alla barnen på somrarna. Maken tar bilen till jobbet på Volvo - den industri som skapar grunden för detta barn-tillvanda, stadslösa och pendlande liv.

3.2.2 Han drar gränsen mot omvärlden vid sin dörrpost - Harald, chaufför

Harald föddes i en arbetarfamilj i Lunden. Han debuterade i yrkeslivet som verkstadsarbetare vid fjorton år och gifte sig och flyttade hemifrån vid 21. Två döttrar föds 1963 och 1965. Familjen bor först under fyra år i två olika lägenheter i Kortedala, sedan ett par år vardera i treor i Sandeslätt och Hammarkullen.

Äldsta dottern har flyttat hemifrån och är ensam mamma i Bergsjön. Den andra dottern delade lägenhet med en tjejkompis på Hisingen ett tag, men har nu återvänt. Dottern planerar att flytta ihop med en pojkvän och Harald har inget emot det - han tycker att ungdomar i den åldern är upprorsaktiga som han uttrycker det. De har inte kommit överens. Vi har ju en viss styrning i den här familjen, säger Harald. Familjen äter inga gemensamma måltider och Harald tycker att dottern kan sköta sig själv.

Familjen flyttade in i en fyra i Lövgärdet när det stod klart för tolv år sedan. Inga grannar finns kvar sedan den tiden. Från sitt köksfönster kan han bara peka ut två som bott lika länge som han.

Hustrun går på vävkurs med en väninna i Lövgärdet och själv var han tidigare med i en fotoklubb. Numera håller han sig mest för sig själv, berättar han. Ett försök under de tolv åren har han gjort att umgås med en granne, men det stupade på att det inte fanns tillräckligt av gemensamma intressen. Harald hänvisar till att grannen var ingenjör och tillhörde en lite högre sfär, som han säger. Numera brukar Harald bara heja på en granne från balkongen. Något behov av praktisk hjälp, som t ex blomvattning tycker han inte att han har eftersom han aldrig reser bort.

Haralds beskrivning av Lövgärdet skiljer sig mycket från de övriga informanternas. Det är mycket långt från Vanjas sällskapliga småprat med andra småbarnsmammor vid sandlådan eller Annas föreningsaktiviteter. Harald dementerar inte alls områdets lite dåliga rykte, utan berättar tvärtom flera dramatiska episoder från de tolv åren i Lövgärdet.

Längst ner i deras uppgång fanns i många år en spritfabrik med langning dygnet runt. Langaren flydde från lägenheten med hela sin utrustning i samband med ett rånförsök då skarpa skott avlossades i trappen. Tidigare hade samme man sprängt en annan lägenhet i luften. Harald känner sig mest förbittrad på polisen som aldrig ingrep, trots upprepade påstötningar.

De uppgifter som kommit från andra informanter om att inbrott är sällsynta demteras också. Han väcks ofta på nätterna av tjutande stödlarm ute bland bilarna på parkeringsdäcket och ibland blir det inte tyst förrän batterierna tagit slut.

För några år sedan ansåg sig Harald nödsakad att göra sig av med bilen eftersom han inte längre orkade gå till polis och försäkringsbolag varannan månad, som han säger.

Harald är inte speciellt förtjust i Lövgärdet och på frågan om vilka som bor där säger han att det huvudsakligen är utlänningar. Med själva lägenheten trivs han dock och när yngsta dottern tillfälligt flyttade hemifrån gjorde han om hennes rum till musikstudio där han lyssnar mest på klassisk musik. Där förvaras också hans samling av kameror och klockor.

De övriga informanterna i Lövgärdet har i sin beskrivning nog skilt mellan det goda område där de själva bor och pekat på de otrevliga störningarna som något som kommer utifrån. Harald gör ingen sådan åtskillnad. Han tar inte åt sig av problemen i Lövgärdet, tvärtom: hans framtoning som självständig och stark bygger just på att han är oberoende av omgivningen. Medan de övriga mer eller mindre identifierar sig med området, drar Harald en gräns vid sin dörrpost. Innanför den är han orubblig i sin trivsel, medan rånarna skjuter skarpt ute i trappan och stöldlarmen ekar över parkeringsdäcket.

3.2.3 Föreningsaktiviteter viktigare än boende - Rickard, förman inom fångvärderna

Rickard föddes i arbetarfamilj i Haga. Pappa dog tidigt och när mamman med två små pojkar flyttar in i barnrikehus i Guldheden får pojkarna klara sig själva i stor utsträckning. Richards mamma arbetar på skolbespisning och städar ofta till sent på kvällarna för att slippa anlita "Bracka" - socialvården.

Rickards levnadsbeskrivning skiljer sig från de övriga informanternas. Boendet spelar en underordnad roll i hans liv. Istället bygger han upp sin historia kring tre klart avgränsade perioder. Under skoltiden var han en buse och lite småkriminell, berättar han. Men en mycket bestämd lärare med boxhandskar symboliskt placerade på katedern fångar upp honom i fallet. Tre år till sjöss gör att han definitivt kan sätta punkt för problemen. Hans självförtroende grundmuras.

Vid 20 år går Rickard iland och gifter sig med Agneta. Nu börjar ett mellanspel där han inte riktigt kände sig hemma. På ett decennium gör han stor karriär inom olika vaktbolag - från vanlig väktare till betrodde försäljningskonsulent. Han är en ansedd man i sitt företag när han plötsligt vänder alltihop ryggen.

Rickard börjar arbeta med rehabilitering av fångar, ett jobb som passar som handen i handsken, säger han. Han får arbeta med ungdomar ur samma samhällsklass som han själv kommer ifrån, ungdomar med problem av samma sort som han själv haft. Detta känns som en meningsfull livsuppgift och han visar i flera sammanhang under intervjun att han inte sätter materiella värden speciellt högt. Den givna kontrasten för honom här är brodern som gått spikrakt uppåt till sin nuvarande post som sekretesschef på ett storföretag i Göteborg.

Rickard är oerhört social och aktiv. Han har bland annat startat en framgångsrik idrottsklubb och har nationella uppdrag. Han sover fem timmar per dygn och talar filosofiskt om livets korthet.

Vad har boendet för plats i denna hektiska livsföring? Den första egna bostaden skaffade han som nygift väktare i Rosenhill, ett kåkområde vid Liseberg. Två döttrar föds, 1966 och 1968. De byter till en tvåa i samma område. 1968 kommer den första moderna bostaden - en tvåa i Kortedala. Till Lövgärdet flyttar de när området var precis färdigbyggt, 1972. Inom området har de bytt upp sig från en trea till en fyra med uteplats.

Av Rickards växlingsrika liv finns inget spår i boendekarriären - familjen har bytt upp sig efterhand som de övriga lövgärdesborna och de goda inkomsterna i början av 70-talet omsattes aldrig i boende.

Rickard kan tas som kontrast till Åkeredsborna som ofta använder boendet som en symbol, en sorts föremålsligt mått på att det gått bra i livet. Rickard är en person som kanaliserat sina stora resurser mot det idéella, där finns meningen för honom.

Rickard ger en balanserad och förmodligen mycket initierad bild av Lövgärdet. Han rekommenderar människor att flytta dit för den fina miljön skull. Områdets i onödan dåliga rykte kommer av att kommunen under de första åren placerade för många socialfall där. Det har blivit bättre, men han tycker ändå att alltför många olyckliga människor hänvisas dit.

I Lövgärdet finns också barn som far illa - "påsbarn", ungar som inte har nyckel, utan mammorna lägger maten i en påse hängd på dörrhandtaget när de ger sig av till sina arbeten.

Miljön är idealisk för barn och Rickard kan inte tänka sig att bo i Kommendantsängan - inget för ungar. Åkered är fint men är heller inget för Rickard. "Det är la ett tjänstemannasamhälle," säger han ironiskt och skjuter fram den sociala tillhörighet som ju bland annat motiverar honom i arbetet med ungdomarna. Rickard vill inte heller bo i villa därför att han tror att det skulle ta för mycket tid från idrottsengagemanget.

Rickards bostadsfråga är alltså löst till egen belåtenhet. Att han hamnat just i Lövgärdet är en slump - han kom dit första gången under byggtiden som försäljare av larmanordningar och fäste sig då vid området.

De övriga familjemedlemmerna har ett något annorlunda förhållande till Lövgärdet. Hustrun Agneta är kommunal dagmamma sedan många år och välintegrerad. I motsats till maken har hon många vänner i Lövgärdet. De två döttrarna, 17 och 19 år gamla, är äkta lövgärdesbor förstas - de har levat där sedan småbarnsåren. De är storkonsumenter av utbudet på nyttoverkstan och fritidsgården. Agneta hoppas innerligt att det nya Folkets hus ska byggas så att inte ungdomarna börjar åka in till stan när fritidsgården läggs ned.

Agneta handlar aldrig i Göteborg, utom möjligen till jul. Bilden av Lövgärdet är den välfungerande småstaden där allt finns inom räckhåll. Rickard själv går ofta på Angereds teater.

3.3 DE YNGRE I LÖVGÄRDET

Leif f 1966, Henrik och Johan, tre pojkar uppvuxna i Lövgärdet. Gruppintervju, de ingår i samma gäng. Mycket väl integrerade i området. Alla tre från splittrade familjer.

Denise, f 1964 och reklamtecknare. Bor med sin mamma i ett radhus. Orienterad mot storstaden och mycket fientlig mot Lövgärdet.

Morgan, f 1960 och truckförare. Har fru och två barn. Lägenheten en trea. Bott i Lövgärdet sedan 1973. Mycket väl integrerad, en resursperson i området.

René, f 1966 och anställd vid ett sjukhustvätteri. Hon är uppvuxen i Lövgärdet, men helt utan förankring där. Vill flytta hemifrån snarast. Tränar idrott alla kvällar efter jobbet. Föräldrahemmet fungerar som en ren överliggningsplats. Ingen ytterligare presentation.

Helene, f 1964 och blivande sjukgymnast. Delar en tvåa med sin kille. Uppvuxen i Fagersta och en tillfällig gäst i området under utbildningstiden. Ingen ytterligare presentation.

Tommy, f 1966 och BA-praktikant i Lövgärdet. Född i Stockholm och uppvuxen i Hammarkullen och Lövgärdet. Bor nu ensam i en tvåa. Ingen ytterligare presentation.

3.3.1 När man ser höghusen, vet man var man hör hemma - Leif, biografvaktmästare

Leifs pappa är biografmaskinist och mamman passar sjuka barn som inte kan vara på dagis. Familjen flyttade ut ur stan i etapper: Första åren av sitt liv bodde Leif vid Heden och när Lövgärdet stod klart flyttade de in i en fyra. Föräldrarna skildes och mamman och de tre barnen hyrde ett radhus i Lövgärdet. Sedan två år bor han ensam i en tvåa i ett höghus. Första tiden delade han den med en flickvän.

De tre sista terminerna av obligatoriska skolan gick Leif i OBS-klass. Började i yrkesskola men tröttnade och slutade efter tre månader. En lärare hjälpte honom till ett lagerarbete som han behöll i två år. Det sista halvåret har han jobbat som biografvaktmästare - ett jobb som pappan ordnade. Han trivs, men tycker mindre bra om att gå kvällstid ständigt. Biografen har under hela anställningstiden visat "Amadeus". I början tyckte han det lät för djävligt, men han har vant sig. Leif är hårdrockare med svart, nitad läderjacka. På väggarna i tvårummaren hänger affischer på de vanliga hårdrockbanden: Iron Maiden, Motörhead etc. Möblerna är begagnade, köpta från systemen.

Henrik kom lite längre i skolan, han började på yrkesskola för att utbildas till rörmokare, men tröttnade efter ett år. På detta följde massor av olika jobb i ungdomslag och han är ganska kritisk mot att slussas fram och tillbaka mellan olika arbetsplatser med några veckors mellanrum. Om några veckor börjar han på nyttoverkstan i Lövgärdet och hoppas få jobb på motorgården till hösten.

Henrik har ingen bostad för tillfället, natten till intervjudagen sov han över på Leifs soffa. Snart ska han flytta ihop med en kompis, dela en trea i närheten. Pappan bor i hyresradhus i Lövgärdet och farmodern har nyligen fått en lägenhet i området.

Johan har liksom Henrik arbetat i ungdomslag och är lika missnöjd, han har haft mängder av olika jobb och säger att han slutat samtliga efter ett par dagar, därför att han känt sig utnyttjad. Johan är den ende som fortfarande bor kvar hemma - hos mamma. Föräldrarna är skilda.

Alla tre pojkarna kommer från splittrade familjer, har bott i Lövgärdet sedan det byggdes. De har också det gemensamt att de har haft mindre lust att förse sig av välfärdsstatens utbildningsöverflöd. Föräldrarna har visserligen pratat om vikten av att utbilda sig, men det har inte blivit något av. Pojkarna har inga direkta planer. Leif har i alla fall funderat på att bli bilmekaniker och Johan kanske ska bli fritidsledare. De sparar inga pengar och det är svårt att se hur de skulle kunna göra det på 85 kronor om dagen minus skatt. Leif betalar 1 600 för sin tvåa och alla tycker att det är dyrt att bo i Lövgärdet. De hyresrabatter för ungdomar som förekommit i grannområdet Gårdsten ses som orättvisa, varför inte införa dem i Lövgärdet också?

Pojkarna kan förefalla ganska sårbara och barskrapade på resurser. Ur ett medeklassperspektiv är de ganska bortkomna, de tar inte spjörn i yrkes- och boendekarriärens startgröpar.

Samtidigt är det ett misstag att se pojkarna som mindre framgångsrika medeklassindivider. Det har de aldrig varit. Deras livsstil är utpräglat kollektiv och påminner starkt om hur man levde i Göteborgs arbetarstadsdelar före välfärdsstatens genombrott. Då var människor tvungna att samarbeta av nöd. Idag har det starka samhället tagit över de former av ömsesidig hjälp som fanns i t ex Landala och Annedal. Det som finns kvar av denna kollektiva livsstil bland Leifs generationskamrater i Lövgärdet är mest själva den breda socialiteten, man umgås i ett tättnutet nätverk av imponerande omfattning.

De tre pojkarna har varit med i Lövgärdets motorklubb sedan de fyllde tolv år. Johan är sekreterare och Henrik revisor. Leif har egen motorcykel och kör motorcross. Klubben har ett femtiotal medlemmar.

De umgås dagligen med kompisar, ett gäng om ca tjugo killar som alla är med i motorklubben. På vardagarna sitter man antingen hemma och dricker kaffe och lyssnar på musik eller också ses man på fritidsgårdens kafé. Varje helg hålls flera fester. Man går runt och kollar var det ser ut att bli roligast. Ibland blir det bio inne i stan eller McDonalds och Kebab-baren.

Gänget verkar dock hålla sig ganska strikt till Lövgärdet. Henrik har inte gjort något speciellt i stan på flera månader utom på nyårsafton när han besökte Mudd Club och Alfreds och tittade på ballongdans.

Surtesjön vid Lövgärdet är samlingsplats på sommarkvällarna. Vintertid tittas det en del på video. Gänget har ordnat öppna kräftskivor i grannskapet, uppskattat även av äldre.

I Leifs hus bor fyra jämnåriga pojkar och i husen runt omkring finns ännu fler. I deras kretsar är det vanligt att killar flyttar hemifrån tidigt och delar lägenheter. Flickorna tycks däremot bo kvar hos föräldrarna längre. Pojkarna berättar också om ett kollektivexperiment. Fyra killar hyrde vad som betecknades som en lyxvilla i Älvängen med swimmingpool. Hyran var 8 000 kronor utan värme. Det hela sprack dock efter ett par månader och alla fyra återvände till Lövgärdet.

Henrik och Johan arbetar, respektive ska börja arbeta på Myttoverkstan, ett centrum för grannskapsarbete i Lövgärdet som försöker ordna aktiviteter för ungdomar, förbättra miljön och erbjuder lokaler för hantverk. Henrik och Johan ser positivt på detta, tycker det är viktigt att få vara med och utveckla sitt område. Detta ska ses mot bakgrund av deras tidiga tonår då mopedgänget ägnade sig åt mer eller mindre avancerat bus - typ att sno rullstolar på sjukhemmet och köra ut dem i terrängen.

Utvecklingen i Lövgärdet går åt rätt håll, anser de. Det har blivit mindre bråk sedan ungdomarna fick lokaler att hålla till i och de tror också att det är av det skälet som "boffarna" (sniffare) blivit allt färre.

Ingen av dem vill lämna Lövgärdet. På tal om Kommendantsängen säger Leif att husen är väl bra, men att de ändå inte skulle vilja flytta från kompisar och motorklubb. Radhus vore fint att bo i men det är för dyrt. Henrik som en kort tid bott i villa ger uttryck för en sorts bakvänd segregation och säger att folk blir så förbannat viktiga när de fått villa och SAAB 900. Leif säger att när man står på Hisingen och ser höghusen på andra sidan älven, så vet man var man hör hemma.

Pojkarnas livsstil har vi ur boendesynpunkt valt att karaktärisera som områdescentrerat. De är inte familistiska, utan gänginriktade. Hemmet-i-sig tycks inte betyda något, lägenheterna är utbytbara, det är just själva området med dess nätverk av kontakter som är det viktiga.

Hur representativa är då Leif, Johan och Henrik för jämnåriga killar i Lövgärdet? Deras breda och intensiva interaktionsfält tillåter kanske slutsatsen att de talar åtminstone för det femtiotalet som är med i motorklubben. Två av dem tillhör MC-klubbens ledning. De menar att motorintresset delas av ungefär hälften av deras generationkamrater - för resten gäller rock.

Lövgärdespojken följer ett äldre arbetarklassmönster, de ville ut ur skolan tidigt på samma sätt som deras fäder gjorde. På 30-talet hade de kunnat bli lärlingar i en växande industri. Då var skolfientligheten funktionell: Den gav snabbt utdelning i form av ett eget produktivt vuxenliv. Idag lever mönstret kvar som en relik, istället för att bli en biljett till vuxenhet leder det för lövgärdespojken till ett virrvarr av tillfälliga småjobb i ungdomslag som samhället inte skänker någon status av riktigt arbete.

3.3.2 Drömmen om bostadsrätt centralt - Denise, reklamtecknare

Denise växte upp på Hisingen. Pappan, bilmekaniker, lämnade hemmet efter skilsmässa när hon var fem år. Mamman arbetar som växeltelefonist på ett rederi. Bokkarriären gick från en tvåå i Biskopsgården till trea i Länsmansgården - mamman ville inte att Denise skulle behöva gå i skolan bredvid ett systembolag. I Länsmansgården fick Denise många tjejkompisar som hon fortfarande håller kontakten med.

År 1978 köpte mamman och hennes nye fästman ett radhus i Lövgärdet. Denise har alltså bott i Lövgärdet i sju år, men aldrig rotat sig där - tvärtom, hon uttrycker sig mycket fientligt om området. I hyreshusen bor konstiga typer, berättar hon, berusade i alla åldrar. När hon går till bussen har Denise alltid en larmanordning i fickan - den ska hålla våldsmän på avstånd.

Denise är av arbetarfamilj och slutade skolan direkt efter nian. Efter någon tids tvekan klarnade emellertid situationen och hon sökte sig till den reklamfirma där hon pryat under skoltiden. Hon ville göra något av sin teckningstalang och nu har hon i flera år målmedvetet satsat på en karriär inom reklamvärlden. Efter två års praktik gick hon Burgårdens dekoratörslinje, antagen i hård konkurrens. Hon vill också vara mer än en vanlig löntagare: Tillsammans med en kille driver hon en egen firma med uppdrag från en innekrog. Till hennes bästisar hör också tre flickor som startat en syateljé. Just nu arbetar Denise igen och alla inkomster sparas till ettårig utbildning i Milano - den anser hon kommer att ge avsevärda konkurrensfördelar i den kommande karriären.

Denise har en yttre framtoning i harmoni med yrkesambitionerna. Hon är ytterst proper och respektabel och bär slips. Några månader efter intervjun dök hon upp i en kvällstidning under rubriken "Folk i vimlet". En stor modevisning hade ordnats på en av stadens krogar och Denise var där.

Boendeplaner har Denise faktiskt inga konkreta, utbildningen överskuggar allt annat, men hon nämner i alla fall att hon kan tänka sig att bo i en etagevåning vid Linnéplatsen. En lång väg i flera avseenden från tvåan i Biskopsgården där hon växte upp.

Denises sociala avancemang har helhjärtat stöttats av mor och mormor. Hon behöver inte betala mer än ett symboliskt belopp för uppehållet. Flytten från Biskopsgården till Länsmansgården motiverades av att mamman ville ge henne en bättre skolmiljö. När familjen bosatt sig i Lövgärdet skjutsade mamman henne med bil till den gamla skolan i Länsmansgården, så att hon skulle kunna gå kvar med sina kamrater. Stödet från mamma och mormor framhåller Denise flera gånger. Familje- och släktmönstret kunde - om det inte lät så förskräckligt - karaktäriseras som en urban matrilineär klan. Vi har faktiskt fyra generationer av kvinnor och den enda ingående mannen är den sent tillkomne och lite perifere styvfadern. Gammelmormor har nu tagits in på ålderdomshem, men det är i hennes hus i Kungshamn Denise tillbringat sina somrar med mamma och mormor. Vintertid bor mormor i Västra Frölunda och dit far Denise en gång i veckan och ligger gärna över.

Denise liknar de tre hittills refererade arbetarbarnen i så måtto att hon slutade skolan direkt efter nian. Detta är om inte ett arbetarklassmönster, så i varje fall inget som förekommer särskilt frekvent inom medelklassen. Att hon avancerar socialt beror enligt henne själv på talang och mammas och mormoderns stöd.

Familjeplaner har Denise inga. Under tiden i Länsmansgården var hon områdescentrerad, umgänget snurrade kring ett gäng jämgamla flickor. I Lövgärdet har hon aldrig slagit rot. Hemmet är ett bara ett ställe där hon sover över. Arbetet ligger i centrala stan och på kvällarna stannar hon för det mesta kvar där för att umgås med bekanta. Nätverket är utspritt över hela stan. Boendet har numera en rent instrumentell funktion. Den starka satsningen på yrkeskarriären gör det troligt att boendets perifera placering blir bestående.

Sitt första egna hem vill hon ha centralt, vilket ligger i linje med hennes urbana livsstil. Samtidigt har hon som vi sett ändå tillräckligt med energi för att leva storstadsliv trots att hon bor i förort.

3.4.3 En första generationens småbarnspappa i Lövgärdet - Morgan, truckförare

Morgan är uppvuxen med fem syskon i Biskopsgården, Bergsjön och slutligen Lövgärdet. Pappan arbetade först på Eriksberg och sedan på Volvo, där han också ordnat arbete åt Morgans tre äldre bröder. Mamman har tidvis varit hemma, tidvis jobbat. Föräldrarna kommer från Norge och där är de flesta av syskonen födda. Familjen kom till Biskopsgården 1964 och bodde trångt i en fyra. Denna byts 1969 mot en sexa i nybyggda Bergsjön.

År 1973 flyttar familjen till Lövgärdet, också helt nybyggt. Man valde Lövgärdet därför att två av de äldre bröderna lämnat familjen och bostätt sig där. Denna tendens att familjen håller ihop i geografisk kommuner att upprepas. De flesta av de äldre lövgärdesinformanterna har sina barn och syskon i samma eller angränsande stadsdelar. Fenomenet saknas helt i Kommendantsängen och Åkered. Ett uppenbart skäl är att tomma lägenheter saknas. Det är också en mer allmän iakttagelse att arbetarklassen är mer släktkär än medelklassen. Rent historiskt hänger det samman med att man varit mer beroende av ömsesidig hjälp. Medelklassen har lättare att köpa sådana tjänster. En annan orsak kan vara kultiverandet av den exklusiva individuella talangen som medelklassen med större utbildningsresurser kan driva längre än utbildade människor. Med den inriktningen söker man hellre likasinnade vänner än sina syskon.

Morgan hade som flera av de andra informanterna en starkt negativ inställning till skolan. Av detta gör han ingen större affär, utan konstaterar bara sakligt att han avverkat tolv skolor, hela tiden förflyttad av disciplinära skäl. I nionde klass satt han ihop med en annan kille och undervisades och vaktades av tre vuxna. Under tiden i Bergsjön hade Morgan, precis som Rickard en småkriminell period. Han polade med ett gäng som stal mopeder och gjorde inbrott.

Morgan kan inte minnas att föräldrarna hade några speciella idéer om vad han skulle bli. Morgans far ordnade som sagt jobb åt tre av bröderna på Volvo. Självt säger Morgan att farsan jobbat på industri hela sitt liv och det är väl inget som lockar precis.

Efter nian blir Morgan med skolans hjälp anställd som truckförare på ett lager. Arbetet är fritt, upplagt på beting, bra betalt och han får aldrig skäll. Kompisarna är också bra. I år har han haft denna anställning i ett helt decennium och kan inte tänka sig något bättre.

År 1978 flyttar Morgan hemifrån, 19 år gammal. Han hade träffat en tjej från grannområdet Gårdsten. Hon arbetade på dagis och hade egen lägenhet, men paret bosätter sig istället i närheten av Morgans föräldrar i Lövgärdet. De har kontrakt på en tvåa, men byter till en trea när första barnet föds.

Morgan berättar att han inte hade några speciella drömmar när han flyttade hemifrån. Föräldrarna har uppfostrat honom till att inse att allt här i världen kostar pengar, han byggde inga drömslott.

År 1982 flyttar Morgan med familj till övre Lövgärdet. Den nya lägenheten är en något större trea. Tidigare störcdes familjen ofta av stökiga grannar, ungar som hade spritfester på nätterna, berättar han. På den nya gatan är det helt annorlunda. De flesta är i Morgans ålder och många har barn. Vad han sedan målar upp är en moderniserad variant av arbetarklassens boende som det tedde sig förr i nuvarande centrala stan - men utan dragiga kåkar. Gemenskapen är inte heller mer eller mindre påtvingad av fattigdom, utan är fritt vald. Grannarna skulle lika gärna kunna begränsa sitt umgänge till att hälsa i trappen. Det intressanta är att de inte gör det.

Alla dörrar är öppna, åtminstone i Morgans trapp. Man går ut och in hos varann, hjälps åt med barnpassning, pratar och dricker kaffe och spelar kort. Tillsammans med en granne hyr Morgan en video som de tittar ganska mycket på.

I berättelsen kan urskiljas en inre krets av två familjer som Morgan och hans familj umgås mest med. Utanför finns en större gemenskap som ordnar t ex fester, kräftskivor och midsommarfirande. På söndagarna tar familjerna ofta promenader tillsammans ut i strövområdena eller går någonstans och dricker kaffe.

Tillsammans med ett 20-tal grannar har Morgan varit med och diskuterat den bok med förslag som sänts ut av Nyttoverstan, en organisation för grannskapsarbete. Ett förslag som skulle förbättra miljön på gården är på väg att genomföras.

Morgans identifikation med Lövgärdet är stark. Apropå sin fackförening som mest diskuterar vilken färg man ska ha på toalettpapperet (tycker Morgan), säger han att han hellre går på möten som rör Lövgärdet. En boliklubb från Gamlestaden har fått lokaler i Lövgärdet, medan hans eget lag måste åka till Hjällbo för att träna. På sådant reagerar han som god lokalpatriot.

Morgan kan inte tänka sig att bo i radhus (orolig för kostnaderna) och om Kommendantsängen säger han att det knappast är något att ha om man inte är ungar - man kan ju inte bo så att ungarna får avgasrören rätt i munnen.

Den negativa bilden av Lövgärdet skyller Morgan som alla andra på pressen. Han tillägger att Kortedala och Bergsjön hade samma rykte i början, underförstått att Lövgärdet blir mer uppskattat i framtiden. Minst tre av informanterna har den hypotesen. En invändning som kan riktas mot den tanken är att de lövgärdesfientliga som intervjuats i Åkered och Kommendantsängen har samma negativa värdering av alla förorterna i norr. De flyter ihop till en grå betongavkrok i norr.

Morgan har alltid bott i förort, först i Biskopsgården, sedan Bergsjön och slutligen Lövgärdet. Att folk flyttat ut från centrala stan tycker han inte är ett dugg konstigt. Den kära gamla gemenskapen i de gamla arbetarområdena, som äldre människor gärna skjuter fram har aldrig existerat för honom. Morgan ser detta proletära exodus som en ren standardfråga, vem bor frivilligt med familj i en dragig tvåa?

Morgan trivs med sitt arbete, som är relativt fritt och ett litet privat uppror mot den industriella traditionen i familjen. Sett utifrån arbetet är han individualisten som vägrar ingå i den fackligt-kollektiva traditionen. Familj och den gemenskap som framgår ur boendet är viktigare för identiteten än arbetlivet. Samtidigt har satsningen på privatliv inte inneburit någon privatisering i den bemärkelse som Harald lever ut när han drar gränsen vid dörrposten.

Morgan står för en kollektiv livsform i Lövgärdet. Vid intervju tillfället hade familjen gett tak över huvudet åt två släktingar, Morgans svåger och en av de egna bröderna som är nyskild och inom kort flyttar in i en lägenhet - i samma trappuppgång.

Morgan är några år äldre än de tre intervjuade pojkarna i MC-klubben och tillhör inte samma krets av ungdomar. Mycket är ändå gemensamt och Morgans livsstil ger en vink om i vilken riktning de yngre pojkarna kan gå när de fått arbeten och bildat familj. Det är signifikativt att hårdrock dånar genom lägenheten när intervjuaren knackar på, samma musikstil som de yngre pojkarna bekänner sig till.

Morgans och grannarnas olåsta dörrar kommer inte att locka några höginkomsttagare till Lövgärdet. Deras sätt att leva minskar inte segregationen, snarare tvärtom. Å andra sidan är inte minskande segregation något självklart mått på att ett område fungerar bra. På egna villkor bygger de en gemenskap i boendet. Detta sker inte utifrån några ideologiska teorier som i fallet med de många kortlivade kollektiven i innerstan under det tidiga 70-talet. Grannarna håller ihop och hjälps åt därför att det är ett bra sätt att leva. Gemenskapen kan se ut som ett eko av livet i de äldre arbetarkvarteren. Skillnaden är att Morgan och hans grannar inte tvingats till att leva som de gör. Bostadsstandard och levnadsnivå har stigit så att de mycket väl skulle kunna stänga in sig som t ex Harald gjort. Den stora skillnaden är att de faktiskt valt sin livsstil av fri vilja därför att den fungerar.

3.4 Lövgärdet, sammanfattning

Lövgärdet är svårt att få grepp om. Området är rörligt och rörigt med alla typer av hushåll i alla ålderskategorier och en tredjedel av de boende är invandrare. I viss utsträckning bor där folk som inte fått plats någon annanstans, men de som intervjuats skulle aldrig föra sig själva till den kategorin.

Intervjuerna ger liten täckning för att utnämna Lövgärdet till ett problemområde. Snarare är det sammansatt av en mängd livsstilar och sätt att bo på, varav några är gravt störande för övriga medborgare. Vad förenar den redige inåtvände Einar med den utåtriktade och idéellt verksamme Rickard? Vad har de tillsammans gemensamt med Haralds f d granne, spritlangaren?

Det mest slående med Lövgärdet är således hur olika folk är. Närför har området ingen "gruppsjäl" av det slag som avtecknar sig i Åkeredsintervjuerna. Eftersom Lövgärdet har så många tomma lägenheter, måste vi objektivt och vetenskapligt konstatera att vi befinner oss på segregationstrappans lägsta steg. Men detta utesluter faktiskt inte alls att de flesta av de intervjuade äldre personerna, med sina rötter i 40-talets slum i centrala stan, uppfattar Lövgärdet som toppen av deras egen boendekarriär. Bland de medelålders är bilden mer splittrad.

Den föreningsaktive Rickard hade lätt kunnat skaffa villa, men har inte gjort det därför att det skulle inkräkta på det han är intresserad av. De intervjuade småbarnsmammorna har fått vad de uppfattar som en barnvänlig miljö. Fyrabarnsmamman Vanja har valt Lövgärdet därför att det helt enkelt motsvarar hennes idé om hur ett bostadsområde ska se ut - hon är uppvuxen i Kortedala.

Samtidigt som de intervjuade säkert kommer att fortsätta att trivas så kommer lika säkert bolagens problem med outhyrda lägenheter att kvarstå. Tidningarna kommer regelbundet att publicera sina tråkiga bilder av betongfasaderna och de boendes bitterhet över att bo i ett stämplat område kommer att kvarstå.

För att undvika onödig stigmatisering av Lövgärdet kan dessa intervjuer hållas fram som ett korrektiv. För de flesta har området fyllt deras behov. De som sökt umgänge har uppenbarligen lyckats och de som velat stänga in sig har gjort det. Att några valt det senare beror förmodligen mer på hälsa, yrke och familjeförhållanden än på bostadspolitik.

4 ÅKERED

Åkered ingår i stadsdelen Näset, ett villaområde söder om stadskärnan. Det är i flera avseenden så långt man kan komma från Lövgärdet utan att lämna staden. Bebyggelsen av radhus, kedjehus och villor uppfördes på 60-talet i kommunal regi för försäljning till privata ägare.

Åkered är ett välfungerande villasamhälle. De sociala problem som finns i Lövgärdet lyser med sin frånvaro. Antalet personer aktuella i sociala ärenden var 1984 bara några få. Åkered är ett homogent och harmoniskt medelklassområde med ett stort inslag av barnfamiljer. Hushållens ekonomi är god, antalet bilar per hushåll är tre gånger så stort som i Lövgärdet. Det är nästan tre gånger så vanligt med en inkomst över 100 000 kronor som i Lövgärdet. Politiskt är Åkered borgerligt. Närmare 75 procent av rösterna tillföll 1985 de tre borgerliga partierna.

I intervjuerna i Åkered dokumenterar en värdemässig samstämmighet som mot bakgrund av Lövgärdet ter sig rent förbluffande. Den täta miljön med många grannkontakter och den sociala homogeniteten har lagt grunden till en livsform som är mycket enhetlig. Detta avspeglas i redigeringen av texten - den mesta informationen om livet i området kunde frikopplas från intervjuerna och läggas i sammanfattningen.

Intervjupresentationerna ägnas istället stort utrymme åt den man som höll sig med klart avvikande uppfattning om Åkered. Vidare fogas en viktig pusselbit till det generationsresonemang som ska fullbordas i undersökningens slutkapitel. Det gäller tre idag medelålders kvinnor som bodde ensamma i egna lägenheter under 60-talet. Det var deras generationskamrater som fyllde de familjebostäder om oftast ett rum och kök som arbetarbefolkningen lämnade till förmån för allmännyttans nybyggen - ett exodus som dokumenterades i föregående avsnitt om Lövgärdet.

4.1 De äldre i Åkered

Signe, 62 år och telegrafexpeditör. Bor med maken i kedjehus sedan början av 60-talet. Barnen utflyttade. Paret mycket väl integrerat i området. Torsten, 65 år och musiklärare och Signes make.

Nina, telegrafexpeditör. Bor i kedjehus också sedan början av 60-talet. Barnen utflyttade. Mycket väl förankrad i Åkered.

Nils, 65 år och pensionerad officer. Frånskild och bor ensam i radhus. God grannkontakt. Mycket aktiv med resor och idrott. Ångrar så smått husköpet, insatslägenhet hade passat hans livsstil bättre. Ingen ytterligare presentation.

Sture, 65 år och pensionerad rederitjänsteman. Bor med maken i kedjehus. Barnen utflyttade. Mycket väl integrerad i området. Ingen ytterligare presentation.

Signe, 62 år och telegrafexpeditör.

Signe föddes på en gård utanför Vänersborg. Fadern övergav jordbruket och blev snickare på Eriksberg. Familjen hade det ganska bra ställt, berättar hon och med fyra syskon växte hon upp i Kungsladugård. Signe kunde gå i flickskola, inkörspport till olika kvinnoyrken. Föräldrarnas inställning till bildning och deras ekonomiska resurser var alltså av ett annat slag än lövgärdesbornas.

Efter en mindre rolig tid som telefonist kommer Signe in på telegrafutbildningen med hjälp av goda betyg. I arbetet måste hon behärska både franska och engelska. Hon trivs, tjänar pengar och kan chocka mamman lite smått genom att köpa en dyr dräkt som hon drömt om. Men att flytta hemifrån är det inte tal om förrän hon 25 år gammal träffar sin blivande make. Signe är musikalisk och mannen musiklärare. De sätter bo ganska så ambitiöst, en bostadsrätt om tre rum och kök i Brämaregården. Två barn föds innan de efter tio års sparande får sitt hus i Åkered där de fortfarande bor kvar.

Torsten, 65 år och musiklärare.

Signes make har socialt likartad bakgrund, hans far var också varvsarbetare, men ekonomiskt hade de det sämre. Torstens föräldrar var båda organiserade i arbetarrörelsen. Fadern var också med i IOGT och var inte borta en dag under de nästan femtio år han arbetade vid varvet. Torsten fick växa upp i ett bildningsvänligt arbetarhem och han berättar om stöd med läxläsning och uppmuntran till musicerande som senare fick livsavgörande betydelse för honom. Viljan till att ge barnen utbildning fanns - men ekonomin räckte inte och precis som alla de äldre lövgärdesborna fick Torsten börja arbeta vid tretton.

Torsten blev varvsarbetare som sin far. Han kom så småningom att tillhöra två världar, verkstan på dagarna och på kvällarna spelar han fiol - ihop med läroverksungdom. Vändpunkten kom när Torstens talang uppmärksammades i pressen. Företaget visar då sin generositet genom att bekosta musikstudier i Stockholm.

Torsten träffar Signe när han är lite över trettio och musiklärare sedan några år och detta tryggar som redan nämnts en bra start för den unga familjens boende, en bostadsrätt på tre rum och kök.

Nina, 60 år och telegrafexpeditör.

Nina tycker att hon hade en ganska isolerad uppväxt som enda dottern till ett skådespelarpar. Hemmet var en villa i Fiskebäck och familjen avvek kraftigt från de frireligiösa grannarna i området. Eftersom föräldrarna alltså var skådespelare var de tvungna att ha barnflicka.

Nina fick ta pianolektioner, men någon utbildning till någon självständig yrkeskvinnoroll blev det aldrig frågan om. Hon fick inte gå på läroverket som sina kamrater, utan pappan beslutade kort och gott att hon skulle bli telefonist. Argumentet var att hon då skulle få pension.

Nina börjar arbeta och flyttar som alla andra i denna generation inte hemifrån förrän det är dags för äktenskap. Maken var ingenjör och första lägenheten en modern tvåa.

De intervjuade äldre åkeredsborna har färre flyttningar bakom sig än motsvarande grupp i Lövgärdet. Detta beror till en del naturligtvis på det banala faktum att Åkered byggdes tidigare, men också på att hushållens större ekonomiska resurser gör det möjligt att snabbare förverkliga mer ambitiösa bostadsplaner.

Nina bor med maken i en tvåa när första barnet föds, när det andra kommer kan de byta upp sig till en trea. Detta sker i början på femtiotalet under svår bostadsbrist och några motsvarande anpassningar av lägenhetsstorleken till växande barnantal är svårare att hitta bland arbetarfamiljerna som nu bor i Lövgärdet.

När barnen är 11 och 14 år får familjen äntligen ett hus i Åkered. Nina tycker att det är tråkigt att barnen inte fick komma till denna miljö tidigare. För Torsten och Signe tar det också ca 15 år att spara sig fram till villan. Detsamma gäller en tredje tjänstemannafamilj som också intervjuats.

Detta är förstås ingen slump. Paren är i ungefär samma ålder, har lika många barn, fruarna går hemma och männen tjänar något så när lika mycket pengar. Alla börjar köa efter hus samtidigt.

Familjerna lever som de berättar lugna och välplanerade liv, de kan bygga upp resurser som leder framåt inom yrkesliv, boende och sällskapsliv och föräldrarna kan ge barnen en start som tycks trygga en fortsättning av detta mönster i nästa generation. De två intervjuade arbetarna i Lövgärdet med skiftarbete har ett helt annat livslopp: Bägge får magarna förstörda och måste söka lugnare och sämre betalda jobb. Boendemässigt kan de öka sin standard i takt med att allmännyttan bygger ut men ekonomiskt planar deras liv ut.

4.2 De medelålders i Åkered

Ann-Sofie, 43 år och vuxenstuderande. Tvåbarnsmamma och gift med egen företagare. Mycket välintegrerad i området.

Viveka, 42 år och damfrisörska. Driver salong i hemmet för att kunna vara med barnen så mycket som möjligt.

Inger, 35 år och röntgenassistent. Maken civilekonom. Välintegrerad småbarnsmamma.

Erik, 41 år och jurist. Maken gymnasielärare. Två barn. Måttligt entusiastisk över det sociala livet i området. Håller distans.

Werner, 42 år och affärsman. Uppskattar boendeformen, men inte granarna. Ingen ytterligare presentation.

4.2.1 Landsortstjej flyttar till storstaden därför att det verkar kul - Ann-Sofie, vuxenstuderande

Ann-Sofie växte upp i villa i en frireligiös bygd. Pappan drev en liten målerifirma och mamma var hemmafru. Någon speciell uppmuntran till att läsa vidare fick hon inte. Ann-Sofie hade ett stort umgänge av jämnåriga tjejkompisar och direkt efter sjunde klass börjar hon och fem andra flickor arbeta på en möbelfabrik.

Ann-Sofie längtar till stan och 16 år gammal sticker hon och en kompis iväg till Ulricehamn därför att det verkade festligare. Hon får ett hyresrum och arbete på Televerket. Hon tyckte att det var skönt att komma hemifrån och få mer frihet. Bygden var som sagt frireligiös.

Omkring 1960, när Ann-Sofie är 20 år blir hon sugen på storstadsliv. Tillsammans med en kompis flyttar hon till Göteborg för att utbilda sig till damfrisörska. Hon får en omodern etta vid Heden. Jämfört med den äldre generationen arbetarfamiljer vi mött i Lövgärdet är detta lite uppseendeväckande. År 1960 har bostadsbristen lättat så pass att en ung flicka kan bo ensam i en alldeles riktig lägenhet.

Ann-Sofie är mest inriktad på umgänge och att roa sig. Jobb byter hon fem gånger före äktenskapet. På ett ställe säger hon upp sig bara för att en kompis slutar. Det är 60-tal, högkonjunktur, gott om jobb och det finns billiga lägenheter att bo i.

I fem år lever hon som oberoende ung kvinna innan hon hittar sin make. Det är något annat än den av stor knapphet tyglade livsföringen hos de tjugo år äldre arbetarkvinnorna i Lövgärdet. Ann-Sofies val betingas inte främst av ren och skär överlevnad, utan av det sociala. Hon flyttar från land till stad och från stad till storstad för att det är kul, för att kompisarna hänger med. Umgänget blir under hennes ungdomsåret det centrala, jobb och lägenhet är inga problem.

Det finns ett exempel vardera i Kommendantsängen och Lövgärdet på äldre arbetarkvinnor som gjort liknande val - en kunde t ex flytta till Stockholm därför att hon blev kär i en flygare. Men dessa två kvinnor säger själva att de handlade lite ovanligt, den ena karakteriserar sig själv lite skämtsamt som äventyrerska.

Ann-Sofie framställer inte sina val som ovanliga, tvärtom, när hon flyttar är det för att kompisarna gör likadant. Ungdomlig rörlighet och oberoende blir från och med Ann-Sofies generation normal. Den finns i äldre tid också, t ex i samband med industrialiseringen, men då handlar det om överlevnadsstrategier - inte socialt självförverkligande.

4.2.2 Familjebostäder blir ungdomslägenheter på 60-talet - Viveka, damfrisörska

Viveka kommer från en lägre medelklassfamilj med villa på Hisingen där hon inte trivdes särskilt bra. Så ofta som möjligt försöke hon träffa sina kompisar från den tidiga uppväxten i Sandarna. Viveka slutade skolan efter nionde klass - mot föräldrarnas vilja. Tidigare har exempel getts på medelklassföräldrar som bestämt över barnens skolgång, på arbetarföräldrar som inte haft resurser trots viljan till att ge barnen utbildning och andra (de flesta förstås) där utbildning aldrig kommit på tal. Viveka bestämmer själv hur hon ska ha det och yrkesvalet är möjligen också det tidstypiskt, precis som Ann-Sofie blir hon lärning på en damfrisering.

Viveka har samma inriktning på uteliv som Ann-Sofie. Storstan har hon inom räckhåll med spårvagnen, hon behöver inte flytta på sig som Ann-Sofie. Viveka bor kvar hemma tills hon fyller 25 år och detta frigör resurser till nöjen och t o m en del utlandsresor.

Viveka flyttar till Linnégatan i mitten på 60-talet och bor i en liten omodern etta i fem år innan hon gifter sig. Tiden av fritt umgänge utanför föräldrarnas kontroll i en egen liten lägenhet är nästan precis lika lång som för Ann-Sofie. De bor bägge i bostäder som av de äldre lövgärdesborna användes som familjebostäder. När Ann-Sofie och Viveka flyttar in i mitten på 60-talet för att njuta storstadsliv har den sista av de äldre lövgärdesfamiljerna precis lämnat denna miljö och flyttat till Högsbo. De övriga bor i Kortedala och Kålltorp, på väg norrut till det Angered som snart ska börja byggas.

Den klassiska arbetarbostaden blir ungflickslägenhet. Viveka var den näst sista som gifte sig i det gäng hon hängde ihop med. Då hade några frånskilda redan hunnit återvända till gänget - också det kan man kanske med lite god vilja se som ett tidens tecken.

4.3.3 En 60-tals radikal blir stadgad småbarnsmamma - Inger, röntgenassistent

Inger växte upp i Kortedala, då ett nytt område byggt av de allmännyttiga bostadsföretagen och huvudsakligen befolkat av arbetarfamiljer. Vi har redan mött två av de äldre arbetarfamiljerna som bor här sedan de lämnat de omoderna lägenheterna i centrala stan. Ingers familj har ekonomiska resurser jämförbara med en vanlig arbetarfamilj, pappa är brandman och mamman drygar ut hushållskassan med jobb på bibliotek. Av det sista följer förstås att hemmet var bildningsvänligt. Föräldrarna ville att hon skulle gå på gymnasiet men själv berättar hon att hon var full av lite flummiga drömmar om skådespeleri, att bli flygvärdinna eller sjuksköterska. Hon ljög och sökte aldrig till gymnasiet. Föräldrarna blir bestörta.

De vill att barnen ska leva välplanerade liv, att det inte ska finnas några luckor av arbetslöshet. De står inför ett rejält tonårsuppror - Inger tillbakavisar ordning och reda och utbildning och vill bestämma själv, precis som den några år äldre Ann-Sofie. Skillnaden är att Inger går vidare från föräldraprotest till politisk radikalism.

Föräldrarna hade nog sin del i Ingers revolt också - hon är yngst i undersökningens mellangeneration och den första som säger sig ha fått en uppfostran med antiauktoritärt innehåll. Bland föräldrarna till undersökningens yngsta informanter finns flera som så att säga lärt sig läxan och satsat på en smidig integration av ungdomarnas revolt och frigörelse. De föräldrarna är i 45-årsåldern vilket gör att de själva upplevt 60-talet som unga.

Inger började inte på gymnasiet utan fick plats som barnflicka, i vårt generationsresonemang en reträtt på tjugo år. Denna syssla är jämte att vara springtös i butik den vanligaste debuten på arbetsmarknaden bland de äldre arbetarkvinnorna. Efter ett par år som barnflicka får mamman in Inger på en sjukvårdsutbildning i Lund. Vid 30 år återvänder Inger till Göteborg, börjar arbeta och bosätter sig ensam i Bergsjön. Efter något år flyttar hennes kille in. Bergsjön byggdes av allmännyttan i början på 60-talet. Det är precis den typ av område som de äldre arbetarfamiljerna når sedan de lämnat de nedgångna bostäderna i centrala stan. De trivs, som vi sett. Inger ratar Bergsjön. Det är början av 70-talet och som mest modernt att tycka att höghus i betong alstrar psykisk sjukdom.

Killen som Inger bor ihop med är blivande civilekonom. Detta undersökningens första exempel på ett hushåll som inte välsignats av prästen har också en kvinna som huvudförsörjare. De är blivande medelklass och tidstroget radikala. De diskuterar Vietnam och Das Kapital och hon berättar hur de såg ner på borgerskapet och radhusmentaliteten. Maken var med i studentrörelsen. Själv var hon fackligt aktiv och lite engagerad i socialdemokratiska kvinnoförbundet. De läste mycket, gick på teater, på rödvinsfester och levde ett liv som man kanske mer förknippar med centrala stans än Bergsjön.

De flyttar mycket riktigt redan efter något år till Linnégatan. De har tur, pojkvännens föräldrar betalar insatsen till en lägenhet som senare blir startkapitalet till ett första radhus.

Inger har tänkt igenom sitt liv, hon försöker verkligen att genom sin berättelse få oss att förstå hur hon tänkte i början på 70-talet. Idag är hon småbarnsmamma i Åkered, en fullständig kovändning från den tidigare radikala kursen. När de flyttar in i sin bostadsrätt, mörk och mysig och med mycket manchester anar de inte hur lågligt den kommer att kunna omvandlas till ett radhus - när första barnet föds. Det är där vändpunkten ligger. Fler exempel på detta ska följa i Kommendantsängen längre fram i rapporten. Bland de yngsta informanterna finns en klarsynt medelklassyngling som mitt i sitt anarkistiska avfärdande av äktenskap och villa ändå lite ironiskt låter oss ana att han ändå kommer att hamna precis där.

Ingers tidiga år som självständig kvinna med arbete och egen lägenhet ansluter väl till vad Viveka och Ann-Sofie berättar om sina liv. Inger är bara mest artikulerad och ungdomsfrigörelsen kompletteras med politisk ideologi. Hon inte bara är fri, hon deltar aktivt i politiken

för att påskynda kvinnofrigörelsen. Som välintegrerad småbarnsmamma i Åkered berättar hon om hur paret fått modifiera sin syn på jämställdheten. Var och en gör vad den är bäst på - vilket förstås är ett långt steg tillbaka jämfört med vad de tyckte innan barnen kom. Inger tapetserar och syr, medan maken deklarerar. Fullständig jämställdhet kommer att ta flera generationer att genomföra, säger Inger.

Ingers liv sönderfaller tydligt i tre faser - barndom, fria ungdomsår inledda av hennes vägran att läsa på gymnasiet och slutligen hennes nuvarande liv som halvtidsarbetande småbarnsmamma till en civilekonom.

Till varje fas knyter hon i sin berättelse olika värderingar. I barndomen finns orealistiska karriärdrömmar och fantasier om att bli gift. Till ungdomsåren knyts politisk radikalism, jämställdhetskamp samtidigt som hon genom sitt arbete faktiskt försörjer maken - i praktiken dock bara i väntan på att han ska bli färdig med utbildningen och förvandla hushållet till en etablerad medelklassfamilj.

De olika bostadsområdena får i Ingers berättelse ett starkt symbolvärde. Uppväxten i Kortedala tonar fram som varm och fylld av gemenskap. Det ganska likvärdiga Bergsjön, som säkert gett många arbetarbarn samma sak lite längre fram, under 60-talet, blir istället bara hemskt. Bergsjön passar inte alls till storstadsliv, demonstrationer och studenternas rödvinsfester. Bättre blir det så i bostadsrätten vid Linnégatan, mitt i händelsernas centrum för denna ungdomsgeneration. När barnet föds flyttar de till ett radhus i Bergsjön - men området upplevs som lika gräsligt igen. Men nu för att det inte finns mer än en småbarnsmamma i grannskapet. De flyttar till Åkered för att få bättre grannkontakt, nu det viktiga i Ingers roll som mamma. I Åkered trivs hon.

4.2.4 För egen del hade han hellre bott i lägenhet - Erik, jurist

Erik kommer från ett litet brukssamhälle i Dalsland. Pappa var civilingenjör. Mamma hade visserligen studentexamen men yrkesarbetade inte utan gick hemma med sina tre söner. Alla tre har blivit akademiker. Familjen bodde i en stor tjänstevilla och tillhörde det lilla samhällets toppskikt. Pappan såg Erik inte så mycket av eftersom han jämt arbetade.

Själv har Erik satsat hårt på utbildning och karriär. Han har vid 41 år avancerat så långt han kan komma inom sitt företags göteborgsfilial. Ska han komma vidare nu måste hela familjen flytta till Stockholm, säger han. Men några ambitioner åt det hållet har han egentligen inte. Rent ekonomiskt känner han sig inte motiverad att ytterligare höja sin standard. Han känner sig uppenbarligen ganska mätt, tidigt i besittning av medelklassens alla materiella framgångsattribut.

För alla andra intervjuade i Åkered är det egna huset en boendeform som är självklart bra. Det förutsätts på något sätt överallt att alla kan vara överens om det, särskilt bland dem som inte vuxit upp i villa. Den klubben är inte Erik med i. Han flyttar gärna ifrån huset. För egen del ser han inga poänger i att bo i Åkered och skulle helst vilja bo i lägenhet. Trädgården är för jobbig, tycker han.

Familjen bor kvar för barnens skull och därför tycker han också att det är dags att dom börjar hjälpa till ordentligt med skötseln av huset.

Denna låga värdering av villaboendet kan nog sättas i samband med att han tillbringat större delen av sitt liv i denna boendeform. Pappans och hans egen samhällsställning ger på ett så självklart sätt resurser till att köpa hus så att boendeformen inte alls längre kan sägas vara en dramatisk prestation som för de flesta av informanterna i Åkered. Deras entusiasm över småhusen uttrycker att man gjort något av sitt liv jämfört med sina föräldrar. Huset och området blir det prisma genom vilket alla livets olika delframgångar bryts, en vacker regnbåge av fina jobb, fina barn, goda grannar och välskött ekonomi. Har man det litet bättre ekonomiskt blir ett hus i Åkered ingen särskild prestation alls. De flesta av informanterna uttrycker således status genom att redogöra för hur mycket man uppskattar Åkered. Eriks skepsis mot huset framstår i jämförelse som ett sofistikerat sätt att visa status på högre nivå.

Erik liknar sin far i den hårda satsningen på jobbet, men avviker uttalat beträffande auktoritetsförhållandena i familjen. Han förespråkar inte den traditionella patriarkala familjen. Han är ingen karriärsmaskin som nu kräver att familjen ska underordna sig och flytta till Stockholm så att han ska kunna avancera vidare. Det kan finnas fler skäl till att stockholmsflytten inte blir av, men detta med att inte jaga iväg barnen till en annan stad presenteras av honom som ett gångbart skäl. Det är en markering av vilken ordning han tycker ska råda inom familjen.

I motsats till pappan, som var ganska auktoritär, anser Erik att det är bra att barnen har egna åsikter. Idén att barnen borde hjälpa till med trädgården om de nu ska bo kvar bygger också den på föreställningen om familjen som en sorts kontraktsförhållande. Barnen ska inte vara passiva objekt för föräldrarnas vilja, de ska säga vad de tycker, men samtidigt också vara beredda att ställa upp på rättmätiga krav.

Nyckelordet i Eriks beskrivning av familjelivet är kompromiss. Det går inte att göra karriär om bägge föräldrarna jobbar, anser han. Han accepterar att hålla igen. Makarna är två jämställda parter. Eriks fru är högskoleutbildad och har kvalificerat arbete. Resursmässigt har hon en helt annan position än vad Eriks mor hade i sitt äktenskap.

Samtidigt finns det gränser för jämställdheten. Erik finner det således naturligt att hustrun tar ett större ansvar för barnuppfostran. Han känner sig aldrig orolig för barnen.

Åkeredsborna framhåller gärna hur måna de är om sina barn, barnens goda utbildningar och deras dyra språkresor speglar föräldrarnas medelklasstatus. Alla gläds och håller ihop om barnen. Enstaka invändningar finns, att ungdomarna skäms bort eller att de stressas i onödan av överambitiösa föräldrar. Erik är inte med i den här klubben heller. Precis som när han inte tycker att villan är något särskilt att ha, så avfärdar han också produkterna av områdets barnuppfostran. Han tycker att ungarna i Tynnered är bättre, ärligare och mer rättframma. Detta är en rätt uppseendeväckande ståndpunkt. Några av de övriga informanterna har aktivt engagerat sig i att stoppa skolklasser med blandning av barnen från socialgrupp tre området Tynnered.

Erik ställer sig utanför den mest allmänt omfattande tesen bland åkeredsborna: Att området är så bra för barnen. Det är ju främst därför man flyttat dit.

Utifrån Eriks värderingar kan vi säga att han avviker från de gängse tankegångar som får Åkered att fungera socialt. Helt följdriktigt umgås han inte heller med sina grannar. Han har inget emot lite praktisk hjälpsamhet ibland, men det får inte bli för mycket spring, då tappar man kontrollen, som han uttrycker det. "Grannandets" negativa sidor utvecklas och Erik exemplifierar med två par han känner i andra villaområden som flyttat just på grund av för mycket spring. Som logisk motsats kan vi ta Inger som är mycket väl integrerad i Åkered och som lämnade sin förra villa därför att grannarna inte var tillräckligt sällskapliga.

Erik är mån om att begränsa privatlivet till familjen och den negativa synen på "grannandet" går hand i hand med en faktiskt uttalad skepsis mot umgänge överhuvudtaget. Erik gillar drastiska och lite chockerande idéer och säger att han inte är så mycket för vare sig vänskap eller släktrelationer. Med föräldrarna upprätthålls bara en sparsam telefonkontakt. Eriks syn på umgänge ansluter till äldre borgerliga normer i det att ha utan vidare jämställer det med den formella bjudningen. Sådana är jobbiga och begränsas till ett minimum. Erik säger att han ibland ångrar sig när inbjudningaskarusellen väl kommit igång. Detta är inte så svårt att förstå - Erik har i motsats till pappan ingen representationshustru att falla tillbaka på. Makarna har bägge kvalificerade yrken att sköta.

Erik representerar en moderniserad borgerlighet. Den patriarkala familjen som ju skyftar i Eriks barndom och som han så sorgfälligt distanserar sig ifrån, den har modifierats i riktning mot ett kontraksförhållande mellan likställda parter. Erik har genomtänkta idéer om de igående parternas rättigheter och skyldigheter och redogör för dem på ett mycket klart sätt. Som självpresentation är intervjun med Erik exemplarisk för hur man kan tala om sig själv i ett relativt traditionslöst samhälle. Jämförelserna med villkoren i den familj där han växte upp på 40- och 50-talen tas fram som kontrast till den ordning han själv skapar ihop med fru och barn. I ett hårt bundet och traditionellt samhälle gör man saker för att de alltid blivit gjorda på just det sättet.

I de senaste decenniernas Sverige har utvecklingen gått så fort att det blir vanligare och vanligare att man legitimerar sina ställningstaganden just med att ta avstånd från föräldrarna. Att rationellt och avsiktligt förändra spelreglerna för sitt liv har blivit en accepterad del av individens identitetsarbete. När Erik struntar i grannarna och därmed bryter mot områdets normer för hur man ska uppföra sig är det inte resultat av någon diffus antipati, han vet vad han gör utifrån en rationell kalkyl av vad han vill ha ut av livet. Det är viktigt att peka på de resurser som gör detta möjligt. Erik är i en position där han kan välja att stå utanför. Småhuskvinnorna som går hemma med sina barn behöver varandras stöd och uppmuntran. De har barnen och de har inredningspysslet. Erik behöver inte den gemenskapen, därför kan ha ta avstånd från den. I hans fall finns också en paradoxal poäng i att ställa sig utanför: Han framstår som en modern och oberoende individualist.

4.3 De yngre i Åkered

Britt, 20, studerar datateknik. Mycket planerande och engagerad i sin framtida boendekarriär, men utan omedelbart intresse för att flytta.

Susanne, 23 och affärsbiträde. Bor ensam i hyresrum i Åkered.

Per och Arne, båda 20 år och studerande. Utan planer på att flytta.

Ann, 21 år och studerande på förskoleseminarium. Väl integrerad i området genom föreningsaktiviteter. Inga planer på egen bostad.

4.3.1 Hon samlar husgeråd, bosparar och tycker heminredning är det roligaste som finns - Britt, studerande

Britt bor i radhus. Hon tycker bäst om att vara hemma. Hon umgås inte så mycket med jämnåriga, utan satsar allt på sin kille. Bägge sparar och köar efter hus. Hon är planerande, tycker det är viktigt att vara det. Hon håller på med en ADB-utbildning som inte är särskilt rolig. Hon är realistisk och valde data framför konstindustri som är hennes egentliga intresse.

Hon vill ha ordning i livet och diskuterar sina föräldrars misstag att utbilda sig och skaffa hus sent i livet. Bägge föräldrarna är av arbetarfamilj och de har alltså med utbildningens hjälp blivit medelklass någonstans halvvägs i livet.

Det finns en stark värdemässig kontinuitet mellan Britt och hennes föräldrar, inget av revoltlust eller passivt undanlidande från morsiga medelålders människor. Hon har medvetet tillgodogjort sig föräldrarnas livserfarenhet, deras stora läxa och drar nu de praktiska konsekvenserna. Det finns många drag av anticipatorisk socialisation hos henne, dvs hon utvecklar redan nu värderingar och kompetenser som hänger ihop med hennes kommande familjebildning. Hon uttrycker således irritation över att omgivningen inte tycker det är självklart att hennes förhållande med pojkvännen ska hålla.

Hon hälsar gärna på hos killens föräldrar, även när han själv inte är hemma - vilket nog är längre än de flesta blivande svärdöttrar går.

Britt samlar husgeråd till det kommande hemmet och det har hon hållit på med sedan hon var åtta år. Idag fyller föremålen en hel garderob och ibland går hon och pojkvännen dit in för att drömma om det som komma skall.

Till bilden av kontinuitet hör att hon har sin barnatro i behåll - modern kommer från ett religiöst hem. Hon pratar ofta med sin mormor på telefon. Relationen till föräldrarna är uppenbart mer än allmänt god, hon umgås t ex gärna med mammas bekanta. Särskilt gillar hon då att komma hem till en kvinna som vunnit en heminredningstävling. Heminredning är det återkommande samtalsämnet bland dessa medelålders kvinnor med familj. Britt själv ska snart börja på en textil kurs med direkt anknytning till detta, hon nämner att hon bl a kommer att få lära sig att klä om gamla soffor.

Vad står heminredningsintresset för? Prylkult! Knappast, det handlar inte om status och dyra saker, utan om hemmet som ett litet konstverk. Atmosfär skapas, känslor av harmoni och omtanke ges uttryck och ramar in hemlivet.

Britt distanserar sig från ett antal livsstilar bland jämnåriga flickor som hon inte gillar. Där finns tjejkult som gick i jeansjacka och rökte och skaffade barn direkt efter nian. Så ska det inte gå till. Själv vill hon ha barn, men det är ett stort beslut som kräver noggrant övervägande och hon tvekar själv därför att världen är så "hemsk", som hon säger.

Andra sätt att leva som Britt inte riktigt känner för är att gå på diskotek och idka ett brett och ytligt umgänge, gå på stora fester med jämnåriga (hon deltar dock själv i sina föräldrars fester med deras jämnåriga). Britt tycker inte om att dansa. Hon vill helst vara hemma och mysa med sin kille.

Britt längtar visserligen efter att flytta hemifrån (det ska bli roligt att inreda ett eget hem), men hon trivs så bra hemma att beslutet får anstå.

Britts liv kan utan överdrift karaktäriseras som hemcentrerat. Hem, familj, parförhållande och heminredning vävs samman, allt tycks bekräfta och stötta varann. Kvinnoroll, medelklassmedvetenhet om betydelsen av husköp, utbildning och långsiktig ekonomisk planering bildar en enhet. Själv tror hon att hon uppfattas som "lillgammal" av pappans släkt.

Den höga graden av ordning i Britts sätt att tänka och handla står i bjärt kontrast till hennes uppväxt. Familjen har på grund av pappans tjänst som yrkesmilitär flyttat så många gånger att hon knappt vet själv. Flyttningarna har gått kors och tvärs över hela sydsverige. Hemmet har blivit viktigt eftersom hon aldrig hunnit rota sig bland jämnåriga. Föräldrarna har varit de enda kontinuerliga kontakterna. Ständigt har hon ställts inför att göra sig hemmanstadd i nya lägenheter och så tror hon själv att heminredningsintresset har uppkommit.

Hemcentreringen kan alltså i detta fall ses som ett sätt att ta spjörn mot kaoset av flyttningar. Här finns intressanta samband, men man måste ändå reservera sig och konstatera att Britts utveckling mycket väl hade kunnat gå åt ett annat håll, mot det urbana alternativet. Hon hade kunna ägna sig åt en hektisk och rotlös socialitet och förkastat hemlivet just därför att det aldrig blev någon kontinuitet i boendet.

Detta senare alternativ existerar ju inte för henne själv annat än som en ren negation. Men det är ju intressant att hon faktiskt har ett förhållande till detta diametralt annorlunda sätt att vara: Många kontakter, ytliga och utbytbara och utan krav på intimitet. Hon är inte blind för alternativet utan beskriver det noga. Hennes föreställningsvärld är utpräglad binär i ett hemma = bra och ute = dåligt, farligt och hotande. Nästa intervju är mer komplicerad.

4.3.2 Med lottovinst kanske det blir en villa - Susanne, affärsbiträde

Susanne hyr lägenhet i en villa i Åkered och arbetar i en närbelägen livsmedelsbutik. Hon har alltså flyttat hemifrån. Hon är från arbetarfamilj, ville inte utbildas sig och blev inte heller uppmanad till det av föräldrarna. Efter nian blev hon arbetslös, gick en AMS-kurs och fick jobb i affär, något som hon trivs bra med. Hon tycker att hon har bra ekonomi och har köpt bil för att kunna ta sig snabbt och bekvämt till föräldrarna. Hon åker hem till dem varje helg.

Susanne växte upp i en småstad i västsverige. I motsats till Britt hade hon ett stort umgänge med jämnåriga. Ofta var de femton stycken hemma som tittade på TV och drack kaffe. Gemenskapen stöttades aktivt av föräldrarna. De var angelägna om att ungdomarna skulle få leva ut och ha roligt utan att råka illa ut med sprit och knark. Susanne och hennes bästis brukade sitta barnvakt för att få ihop pengar till att gå ut och dansa, något de gjorde ofta.

Dessa, som hon själv tycker, lyckliga år kom till ett hastigt slut när familjen flyttade till en förstad till Göteborg och hon miste sina kompisar. Nu sitter hon ofta ensam i sin lägenhet och längtar tillbaka till den tiden. Men ännu mer ser hon fram emot att gifta sig, få barn och en villa där barnen ska få springa ut och in lika fritt som hon själv gjorde.

Susanne har ingen kille och hon tycker att det har blivit för dyrt att gå ut och dansa numera. Som hennes umgänge ser ut är det svårt att se hur hon skulle komma i kontakt med några jämnåriga pojkar. Här ser vi alltså ett val av det slag som utesluter en förändring av situationen därför att hennes resurser är begränsade. Hon tycker sig tjäna bra, men satsar inte sina pengar på det uteliv hon väl behärskar, utan köper istället en dyrbar bil för att kunna hålla kontakten med föräldrarna.

Susanne knyter sina kontakter bland medelålders radhuskvinnor. Hon går på en keramikkurs där alla är mellan 40 och 50 år och har familj. Hennes arbetskompisar är i samma ålder och med dem far hon ibland till stan och spelar bingo. Efteråt går de gärna och tar en korv i ett gatukök.

Med dessa medelålders kvinnor känner Susanne en värdemässig gemenskap. Alla pratar familjeliv och heminredning. På heminredning satsar Susanne stort, lägenheten är pyntad med gardinarrangemang, välvårdade krukväxter, kristall och broderier. Intresset för heminredning delar hon med sin mor.

Detta kvinnliga ordnande där prylar blir något mer än bara döda ting, besjälas genom att ordnas till en trivsamt helhet, bekräftas således socialt. I samma termer beskriver hon också sitt arbete i butiken, hon textar skyltar och gör fina arrangemang i fruktdisken och charken. Hon har samma kvinnligt estetiska läggning som Britt.

Men hon har inget av medelklassmedvetenheten om planering. Hon vill ha hus nu, men sparar inte och vet ens hur man gör. Hon säger att hon får väl vinna på lotto.

Britt och Susanne har hem- och familjecentreringen gemensam, men klassbakgrunden ger olika livsstrategier. Det som i Britts fall blir realistiska planer, blir för Susanne önskningar som inte kan realiseras inom överskådlig tid. För Britt var det självklart att satsa på ADB-utbildning, trots att det inte tilltalar henne. Hon behöver pengar till att förverkliga sina fantasier. För Susanne var de lika självklart att sluta skolan efter nian, utbildning var inget för henne och föräldrarna gjorde inget för att övertyga henne om motsatsen.

4.3.3 Eget rum och harmoniska familjeförhållanden - ungdomslägenheten kan vänta - Per och Arne, bägge studerande

Per och Arne bor hemma hos sina föräldrar i stora villor. De är bästisar och på fritiden sitter de mest i Pers källare och spelar musik.

Familjerna har det mycket gott ställt ekonomiskt. Per tycker inte att det är någon idé att flytta hemifrån. Då måste han ta ett jobb och det skulle gå ut över annat som han är intresserad av att hålla på med. Att Per ska bo kvar hemma under högskolestudierna är helt oproblematiskt för honom själv. Han anser att alla människor tjänar ungefär lika mycket pengar efter skatt och att skillnader i levnadsnivå främst beror på hur många barn man skaffar sig.

Arne har arbetat under hösten och skött pappas firma, ett enmansföretag i konservbranschen som uppenbarligen ger mycket god avkastning. Det tycks räcka med tredagarsvecka. Pappan ägnar sig istället åt en butik som han driver ihop med sin syster. En riktig småföretagarfamilj, således. Pers pappa är professor.

Per och Arne intervjuades vid två tillfällen. Vid det första gällde studierna som det viktigaste. Vid det andra, några veckor senare, hade emellertid musiken seglat upp som den stora satsningen. Planerna var inte så konkreta och det handlade inte om att utbilda sig till musiker eller uppträda, utan de ville tydligen på heltid ägna sig åt att lira och skapa egna låtar i Pers källare. De hade gjort slut med sina tjejer och tyckte det hade blivit allt tråkigare att gå ut och dansa.

Arnes och Pers hemcentrering skiljer sig från Britts och Susannes. Det finns inga flyttplaner och ingen träning i de heminredningsfärdigheter som flickorna så ivrigt övar inför den egna familjebildningen. Arne tycker inte att han är mogen för äktenskap och Per anser att flickor överlag är jobbiga och intriganta.

Per och Arne umgås helst med killkompisar, ett litet gäng om fyra. De är hemcentrerade, håller sig mest hemma och har dåligt reda på vad ungdomar i Åkered gör, vad det finns av lokaler och aktiviteter.

De två pojkar och två flickor i Åkered som hittills presenterats är inte i någon mening representativa, men däremot illustrerar de gängse teori kring socialisation av könsroller. Ungdomarna måste inte se ut så här, men de borde faktiskt göra det.

Pojkar och flickor når sina respektive roller på helt olika vägar. Bägge uppfostras av mammor. Flickorna kan tidigt överta mammas värderingar, medan pojkarna på något sätt måste bryta med henne och söka sig en förebild i pappan. De ska lära av pappa och han är någon

som först och främst jobbar på en arbetsplats som den lille pojken aldrig ser. Han är hemma hos mamman i den miljö hon skapat. Flickors utveckling är alltså mer kontinuerlig och mindre krisig.

Per och Arne lever i musiken, de odlar i motsats till "lillgama Britt" den moderna långa ungdomen. De behöver inte gå ut tidigt och tjäna sitt uppehälle utan lever i en del av vår tids ungdomskultur. Deras variant är icke-oppositionell, de provocerar inga föräldrar och har knappt sett punkare i verkligheten. Det finns inga i Åkered.

Vuxenheten kan vänta och pojkarna har uppenbarligen ingen längtan dit, vare sig i form av yrkes-, familje- eller flyttplaner. Vårdemönstren och de ekonomiska resurserna som gör detta självklart och oproblematiskt för de inblandade har dock inget med familjetradition att göra. Välfärdssveriges medelklass är stor, men dess historia kort, Pers pappa, nu professor, sattes att studera av lantbrukarföräldrar som inte hade tillräckligt med jord att dela bland sönerna. Arnes pappa har arbetat sig upp på egen hand genom att starta egen firma.

4.3.4 Kontinuitetens problem i Åkered - Ann, studerande

Ann bor ihop med sin mamma i ett radhus i Åkered, dit familjen flyttade när hon var två år. Pappan, ingenjör, dog 1980. Mamman är sjukvårdsbiträde och Ann söker sig till samma kvinnliga sfär: Hon går på förskoleseminariet.

Liksom Britt vill Ann bo kvar i Åkered, men radhusboendet har för henne en helt annorlunda innebörd. Ann har ett brett umgänge bland jämnåriga i området, fokuserat till fyra flickor. Hon är sällan hemma. Uppväxten har varit fylld av föreningsaktiviteter, stödda av föräldrarna: Idrott, gymnastik, balett och scouting. Numera är hon föreningsaktiv av andra generationen som scoutledare. Mönstret är här ju lätt att identifiera: Programmerad och aktivitetensinriktad fritid för medelklassens barn, mer gängorienterat och mindre målstyrt bland arbetarbarnen.

I motsats till lövgärdeskillarnas mopedbus har ungdomskulturen för Anns del fått en icke-oppositionell form. Hon har aldrig busat. Aktiviteterna är integrerade i medelklassförorten, en tillgång för de vuxna. Anns mamma har fått sina bekanta i området bland föräldrarna till hennes föreningskamrater. Det hela ser ordentligt och pålitligt ut. Ann har också mycket riktigt brutit med en gammal kompis som bytt livsstil, hon är numera bara "ute och flänger". I framtiden vill Ann fortsätta föreningsarbetet och hennes utbildning till förskollärare ligger ju inom samma sfär av omhändertagande av icke-vuxna.

Ann har velat syssla med handikappfrågor också, men det har inte blivit tid över. Detta ställer frågan om resurser när det gäller att underhålla ett så vittförgrenat nätverk bland jämnåriga som Ann har. I Britts fall finns en tydlig tendens att jämnåriga lågprioriterades till förmån för ett intensivt parförhållande och dess familjiska inramning av föräldrar, föräldrars bekanta och svärföräldrar. Helen saknar nästan helt ungdomskulturell profilering, Ann är tvärsom, har uppenbarligen mycket få vuxenkontakter. Föräldragenerationens fester som Britt gärna deltar i, bojkottar hon helt.

Ann lever i en icke-oppositionell ungdomskultur med stark medelklasspräge1. Hon är områdescentrerad och vill bo kvar i Åkered. Poängen här är väl att hon knappast kan göra det - om inte mamman flyttar.

Kontinuiteten i boendet har varit en viktig resurs för både Ann och de tre lövgärdeskillarna. Det har gett en bred förankring i området. Så långt är de lika. Men nu, när det börjar bli dags att flytta hemifrån visar sig en avgörande skillnad.

Lövgärdeskillarna kan hålla sig kvar i området och hålla sig med egen lägenhet t o m på ett så knappt ekonomiskt underlag som inkomsterna från ungdomslaget ger.

En 25-årig informant med mycket likartad bakgrund och livsstil som MC-gängets har gift sig och skaffat barn, denna gängkultur föder en ny generation av lövgärdesbor. Så sett har Lövgärdet en utvecklingspotential just därför att det befinner sig i botten av bostadsbeståndets pyramid.

I radhusområdet Åkered blir det drastiskt annorlunda. Det är inte bara svårt att få tag i hus, det är ju också av kostnadsskäl omöjligt för vanlig medelklassungdom att direkt etablera sig i ett radhus för 675 000 kronor. Om Ann ska flytta tillbaka till kompiskretsen i Åkered blir det kanske om ett decennium - och vad kommer då att återstå av det ursprungliga nätverket hon byggt på i så många år?

Ann måste flytta från sitt Åkered och hon skiftar därmed förmodligen plats i vår kategorisering - från områdescentrerad till urban livsstil. De gamla kontakterna får upprätthållas över stora avstånd med de begränsningar det ger.

De enda ungdomar som relativt snabbt skulle kunna återetablera sig i Åkered vore de som redan i yrkeskarriärens början får mycket goda inkomster. Detta kräver uppenbarligen en mycket hård satsning på utbildning - vilket i sin tur står i motsättning till att utveckla det breda kontaktnät Ann byggt upp. Ann har ofta lågprioriterat läxläsningen för att hinna med alla föreningsaktiviteter. Se där, en formel för generös socialitet som berikat grannskapet - men knappast någon bra utgångspunkt för en bokarriär med rivstart.

4.4 Åkered, sammanfattning

Främsta argumentet för att bo i småhus bland de intervjuade är att kunna ge barnen en bra miljö.

Ekonomin har för en familj framtvingat en betydande kompromiss. Hustrun har varit tvingad att ta ett städjobb trots att hon helst av allt ville gå hemma med barnen. För barnens skull flyttar man till Åkered men att vara hemma som hon varit under de sju år de sparade till villan, det har familjen inte längre råd med. Detta val blottar på ett dramatiskt sätt familjens prioriteringsordning: Det var viktigare att ge barnen en god miljö, än en obegränsad tillgång till mamma.

Mer nöjd med sin lösning på konflikten mellan att vilja vara med barnen och att bo i villa med höga kostnader är den kvinna som öppnat damfrisering i hemmet.

Signe berättar att Åkered bebos av medelklass, männen är affärsfolk, lärare och en granne är kriminalkommissarie och en fängelsedirektör. Hon anser att man har gemensamma värderingar, t ex att barnen bör få en god utbildning eller att man ska kosta på dem utlandsresor, även om det blir dyrt. Signes egna barn är stora nu och har flyttat hemifrån och hon följer noga med hur det går för grannbarnen med deras utbildningar.

Åkeredsborna är strävsamma och ordentliga människor, inte de snabba klippens folk, säger Torsten. Alla är likställda i Åkered. Så vill han presentera området, medan andra tryckt på att grannumgänget mer följer status så att t ex akademiker bildar klickar för sig själva. Bägge bilderna kan vara lika sanna - det beror väl på vilket perspektiv man har. Alla de intervjuade ger en bild av Åkered som ett homogent medelklassområde. Bara en informant nämner en arbetarfamilj. Denna ses som avvikande i denna miljö. Både man och hustru arbetar vid bandet på Volvo och borde därför rent ekonomiskt överglänsa de flesta medelklassfamiljerna i Åkered. De ses som avvikande därför att de har en annan sorts jobb - medan det ju mycket väl kan förhålla såg så att de helt enkelt inte är särskilt sällskapliga av sig.

Åkered är alltså ett medelklassområde, men många som bor där har sina rötter i arbetarklassen. Som barn blev Torsten tråkad av grannungar i Masthugget när han kom med sitt fiolfodral. Sådant händer inte här, framhåller han. De egna barnens musikalitet är tvärtom en resurs, den ger social utdelning, t ex när de fått spela på skolavslutningar.

Nina ser åren med barn i tidiga tonåren i Åkered som sin bästa tid. Runt omkring fanns familjer med barn i samma ålder med samma problem och glädjeämnen. Med barnen som grund byggdes ett omfattande socialt liv bland vuxna med maskerader, knytkalas och pyjamasparties. Fullt så roligt verkar det inte vara i Åkered nu för tiden, av de andra intervjuerna att döma. Det borde också finnas en svagt nedåtgående trend i "grannandet" i området utifrån att den åldersmässiga spridningen ökar. De äldre hushållen lämnar inte gärna Åkered. Den standard man skaffat sig för barnens skull känns inte överflödigt när de blir stora och flyttar ut - då gäller det i stället att ha lite överkapacitet så att de kan komma och hälsa på.

Nina berättar att grannkontakterna minskat kraftigt för hennes del på senare år. Grannarnas barn har förstås också vuxit upp och kvinnorna har börjat jobba igen. En del har också flyttat. Själv har hon numera sina viktigaste sociala kontakter på jobbet. Denna förändring av kvinnornas "grannande" över tiden och i takt med livscykel stämmer väl överens med tidigare forskning, t ex Karla Werners "Egen härd".

Alla de intervjuade åkeredsborna (utom en familj) säger sig ha flyttat dit primärt för barnens skull. Grannkontakterna följer tydligt om barnen är små eller utflugna. Alla är relativt samstämmiga i sin syn på uppfostran. De har en antiauktoritär hållning förstås, kompletterad med en viss tendens till uppstramning och till att ställa krav som märkts överallt i samhället på senare år (t ex ansvarspedagogiken i förskolan som ersatt det tidiga 70-talets helliberala dialogpedagogik).

En hyfsad indikator på barnens ställning i en familj är i vilken utsträckning vardagsrummet är tillgängligt för dem. Det gamla borgerliga finrummet var stängt för barnen och några sådana exempel omnäms av informanterna. Men detta är då som kontrast, samtliga av de som intervjuats betonar att barnen får vara överallt. Det stämmer bra med de gängse normerna som Louise Gaunt beskriver dem: Barnen ska få vara i vardagsrummet, men helst utan kamrater och leksaker.

Barnen står i centrum för familjelivet i de flesta familjerna. De växer och förändras och utifrån det betonar flera kvinnor hur hemmet måste ändras, anpassas efter nya behov. Fördelen med att bo i eget hem ser många i just denna möjlighet att göra förändringar utan att fråga värden. Ingen har dock gjort något sådant annat än omtapetsering och ommöbleringar. Men en frihet som inte utnyttjas kan förstås ändå i högsta grad vara en subjektivt upplevd tillgång.

De flesta av de lite yngre kvinnorna engagerar sig mycket i heminredning. Smyckandet och pyntandet tonar i intervjuerna fram som en sorts kärleksverk: Omsorgsfullt utvalda ting ramar in familjelivet. Männens deltar i mindre utsträckning i detta. Ibland uttrycker de sig t o m lite ironiskt och distanserat om kvinnornas flit. En kvinna som är lite mer intellektuell knyter inredningsarbetet direkt till sitt uttalade program för självförverkligande. Detta är en verksamhet som ligger mycket nära jagets känslomässiga kärna. Man vänder sig inte bara in mot familjen utan även utåt mot andra kvinnor. Inredningen blir en sorts dialog som förs genom ting. En yngre kvinna tycker det är konstigt med folk som inte kommenterar förändringar i hemmet.

De medelålders betoning av hemmens föränderlighet är ett sent fenomen och hänger ihop med gör-det-själv-rörelsen från femtiotalet och framåt. En äldre kvinna skulle gärna rusta upp hela hemmet om hon hade råd. Tapeterna har inte bytts på tjugo år. Detta ser hon som ett jobb för hantverkare i motsats till de medelålders som i de flesta fall lärt sig både att måla och tapetsera själva.

Tanken om det föränderliga hemmet verkar vara intimt förknippad med barnens ställning i familjerna. Auktoritära tendenser som att pappa ensidigt bestämmer vad man ska bli förekommer naturligtvis inte. Annars finns det flera av de äldre medelklassinformanterna både i Åkered och Kommandantsängen som råkat ut för detta. Familjerna är inte patriarkala i traditionell mening, istället finns tendenser till ett slags ömsesidigt kontraktsförhållande.

Föräldrarna strävar efter ett kamratligt förhållande till barnen. Man oroar sig för t ex knark men vill ändå inte kontrollera för mycket.

Att ha sparat sig fram till Åkered utgör för de flesta en prestation man är stolt över. (De fåtaliga informanter som själva växt upp i villa tar det lite lugnare.) Att räkna upp grannarnas yrken blir en bekräftelse på att man själv kommit någonstans, nått en viss ställning - åtminstone i nivå med sina egna föräldrar. De flesta har faktiskt rört sig en bra bit uppåt ovanför sin uppväxtmiljö.

Barnen blir i sin tur en bekräftelse på att allt gått väl, inte bara att man själv rört sig uppåt i förhållande till sina egna föräldrar, utan också att denna ställning förs vidare i nästa generation. Man kollar vad andras barn blir och får på så vis ett nästan oändligt antal speglar där den egna relativa framgången avtecknar sig. Detta behöver väl inte ses som självbelåtet skryt utan är snarare den portion sunt självförtroende man med gott samvete kan unna sig när man skött sina kort väl här i livet. Få av de som intervjuats har kommit hit utan att anstränga sig rejält.

Åkered är mycket mer normalsverige än Lövgärdet och Kommendantsängen. Vi skulle med alla dessa dygder lika gärna kunna vara i Tranås.

Flera av dem som bor i Kommendantsängen uttrycker sig emellertid mycket syrligt om Åkered. En medelålders välutbildad kvinna med villan ekonomiskt sett inom räckhåll avfärdar området med att det verkar vara konstgjort, alla måste vara likadana för att passa in. Bland medelklassungdomen finns två som växt upp i liknande villaområden. Bägge tycker sig ha fått en trygghet som de gärna unnat ungdomar som växt upp i centrala stan eller Angered. Där går det nämligen tuffare till, tycker de. Nu kan de inte tänka sig att bo i något villaområdet. Åkered står för motsatsen till vad de själva vill vara, storstadsbor, originella och färgstarka personligheter. Sådan kan man inte vara i Åkered. Två fränskilda kvinnor i Kommendantsängen har lämnat olika villaområden därför att de känt sig avvikande och uttittade. En ogift byggnadsarbetare avfärdar området med att där kan man inte bo utan barn. En yngling i Lövgärdet har det emot småhusområden att folk är så viktiga av sig. Så kan det kanske te sig, men åkeredsborna är i de flesta fall mycket noggranna med att avgränsa sig mot lyx och status. En äldre kvinna tycker inte att det ser bra ut när folk skaffar swimmingpool.

Folk som lämnat villaområdena vill gärna se Åkered som konformistiskt. Den sociala homogenitet som utgör grunder för goda grannkontakter och trivsel, för hjälpsamhet och ömsesidigt stöd vänds här på sitt huvud: Titta va lika dom är, d v s tråkiga. Detta är ett litet stycke urban mytologi av samma art som Lövgärdets massiva vanrykte. Bägge förhåller sig antitetiskt till varandra. Lövgärdesmyten handlar om bristen på social kontroll: Bus, våld, anonymitet och dålig ekonomi. Åkeredsmyten går ut på att där finns allt för mycket social kontroll, man måste vara likadan som alla andra, annars blir man uttittad.

Åkered fungerar här för informanterna som nyckelsymboler för två motsatta behov, nämligen gemenskap och anonymitet. I Åkered vill några inte bo därför att de tror att gemenskapen blir för påträngande, det finns ingen avskildhet, ingen anonymitet. Lövgärdet avvisas därför att anonymiteten helt tagit över, informanterna ser det som att samhällsväven fallit sönder, gemenskapen och den sociala kontrollen blåst bort bland betongklumparna och vad som helst kan hända.

Kommandantsängen har sluppit billigt undan hittills i denna urbanmytologiska exposé. Ingen av de tillfrågade lövgärdesborna kunde tänka sig att flytta dit. Det dräpande argumentet är att området är barnfientligt och nergasat av biltrafiken. Två småbarnsföräldrar i Kommandantsängen tycker inte heller att det är barnvänligt och ska försöka flytta ut därifrån. Åkered passar emellertid inte deras stil - som den är nu i alla fall. Exempler bland de medelålders kvinnorna i Åkered visar emellertid hur smärtfritt storstadsbor kan varva ned och finna sig tillrätta i denna stillsamma miljö.

Åkered skulle med statistik över inkomster, familjesammansättning och bilinnehav kunna särskiljas med hårfin precision från andra småhusområden. Genom intervjuerna har det inte gått. Vad som tar form ur informanternas berättelser är just det eviga småhusområdet. Med marginala ändringar hade det kunnat handla om lägre medelklass i Seattle eller Milano. Detta sagt varken för att förringa undersökningen eller för att flirta med dom informanter i Kommandantsängen som fört fram anklagelser om konformism.

Tvärtom, vad som visas är denna måttligt segregerade boendeforms oerhörda vitalitet. I Åkered intervjuades inga rika. Alla hushållen kan beskrivas som lägre medelklass (med några undantag) - fast majoriteten kommer från arbetarfamiljer. Se där den stora sociala metamorfosen, efterkrigstidens omvandling där så många med utbildningens hjälp lämnar arbetarklassen!

Åkeredsborna är vanliga (fast folk i Lövgärdet inte tycker det). Den ekonomiska tröskel alla måste ta sig över garanterar social homogenitet och skötsamhet. De som kommer dit har passerat två filter, det första ekonomiskt, den andra är en fråga om livsstil. De har barn och de har förväntningar på "grannande", trivsel, problemfria lekkamrater åt ungarna och bra skolor. Det är inte konstigt om bilden av Åkered som informanterna gett är samstämmigt positiv.

Åkered har en gruppsjäl, det finns en grundläggande enighet om hur livet bör gestalta sig. Enklaste sättet att visa detta är att peka på bortfallet - som varit nästan obefintligt. Alla har tyckt att boendet har varit något värt att prata om i flera timmar. I Lövgärdet har det varit tvärtom, bara de äldre har varit pigga på att prata och bland de medelålders och yngre har det varit svårt att hitta informanter.

5 KOMMENDANTSÄNGEN

Det tredje och sista området i undersökningen ingår i stadsdelen Olivedal i centrala Göteborg. Bebyggelsen dominerades in på 80-talet av storstadsbetonade stenhus i sex våningar, ofta med praktfulla fasader. De senaste åren har ett antal fastigheter med ganska exklusiva bostadsrätter rejält förändrat Kommendantsängen.

Om Lövgärdet och Åkered i socialt hänseende är starkt segregerade och ensidiga i sin sociala sammansättning, så är Kommendantsängen desto mer blandat. I botten finns historiskt sätt en äldre stads segregationsformer som visserligen placerar medelklass och arbetarhushåll i samma hus, men de förre åt gatan och de senare åt gården.

Kommendantsängen har en markerad storstadsprägel - redan i elementära statistikuppgifter slår den högurbana livsformens individualism och rörlighet igenom. Medan hälften av Åkeredshushållen består av tre eller fyra personer så är så mycket som 57 procent av Kommendantsängenborna ensamboende. Detta är anmärkningsvärt speciellt mot bakgrund av att antalet pensionärer inte är så där påfallande högt. De lite labila levnadsmönstren kommer till uttryck också i extremt höga flyttningstal. I Åkered är nästan alla gifta, i Kommendantsängen är det med viss marginal faktiskt vanligare att sammanbo - också det en återspeglning av storstadslivets rörlighet, undermineringen av de intima relationernas varaktighet.

Området är extremt eftertraktat särskilt bland yngre akademiker. Inga lägenheter står tomma och hyresrätterna visar sig aldrig på öppna marknaden. Politiskt är Kommendantsängen borgerligt och socialdemokratiskt är rent påfallande svag. VPK och småpartierna tar tillsammans närmare 30 procent av rösterna, ett utslag i valurnorna av det stora inslaget av yngre akademiker i området.

Kommendantsängen är präglad av storstadsliv. Befolkningssammansättningen är mycket egenartad och starkt polariserad mot undersökningens förorter. Intervjuerna dokumenterar gröna vågens motsats - de sista årens tendens att uppvärdera stadslivet. Detta görs emellertid på mycket olika sätt av informanterna. En och samma miljö beskrivs av somliga som en sorts Manhattan, av andra som en idyllisk liten by, låt vara utan speciellt mycket grönska.

5.1 De äldre i Kommendantsängen

Jenny, 65 år och hemsamarit. Bor med maken i en tvåa. Starkt rotad i området och har bott där större delen av sitt liv. Kan inte tänka sig att flytta.

Astrid, 62 år och ekonomibiträde. Bor med maken och en son i en tvåa. Levat ett mycket rörligt liv men sedan slutet av 50-talet mycket väl integrerad i området. Flyttar inom kort med maken till sommarstuga och lämnar lägenheten åt sina två söner. Karl, 65 år och fartygsmaskinist och Astrids make. Ingen ytterligare presentation.

Ragnar, 60 år och kriminalkommissarie. Bott med maka och en son i området de sista sju åren. Lägenheten är en fyra med bostadsrätt. Pensioneras snart och flyttar med maken till sommarstuga.

Edvard, 65 år och gymnasielärare. I Kommendantsängen i samma lägenhet under största delen av sitt liv. En riktig stadsmänniska och kan aldrig tänka sig att flytta.

5.1.1 Familjen har bott i samma fastighet i 80 år - Jenny, hemsamarit

Jenny är född 1920. Mamma var tobaksarbetare och pappan laganställd sjåare i hamnen. Familjen är urgöteborgare och Jenny ett generöst lokalhistoriskt uppslagsverk. Hon bor idag med maken i samma fastighet som hon växte upp i. Mamma och pappa flyttade in i en etta där 1907. På 20-talet bor i husets ettor vanligt folk och i tvåorna åt gatan en frukthandlare, en lärare och lite finare folk. Men så märkvärdiga var de inte. Statusen har blivit mer betonad på senare år, tycker hon.

Jennys ungdomsår börjar precis som för de äldre i Lövgärdet med arbete vid 13 år. Hon tyckte att det var skönt att slippa skolan. Jenny blir sömmerska och på kvällarna tittar hon på pojkar på Kungsgatan.

Vid tjugo kommer ett riktigt hopp i berättelsen. Jenny blir kär i en flygare och sticker med honom till Stockholm. Ensam bor hon där i tretton år i ett hyresrum under Stockholms takåsar. Det var skönt att komma ifrån småstaden Göteborg, tycker hon. I Göteborg slutade dansen vid elva - då var det dags att gå ut i Stockholm. Hur ovanligt detta var betonar hon, det var lite äventyrligt och dottern som bor i villa i Sävedalen skulle aldrig göra något sådant.

År 1953 återvänder Jenny till Göteborg med blivande maken (inte flygaren) som blir arbetare på en kemikaliefabrik. Enda dottern föds samma år och hon är hemma med henne i ett helt decennium, samtidigt som hon drar in pengar på hemsömnad för textilfabriken Galant.

Jennys boendekarriär håller sig till en och samma fastighet (med undantag för stockholmseskapaden). Paret bor i en omodern etta ovanpå moderns lägenhet tills de kring 1970 byter till en tvåa. Fastigheten är inte helt renoverad. Dottern har flyttat och en förklaring till att de inte skaffat en större lägenhet kan var att det aldrig blev fler barn.

Jennys boendekarriär är en spegelvändning av t ex Einars - han flyr med lättnad Olskrokens dragiga kåkar. Jenny kan aldrig tänka sig att flytta och kontinuiteten i boendet är något ovärderligt för henne.

I Jennys exempel finns också en bundenhet till själva stadslivet. Hon och maken driver en torgrörelse som hennes farfar, en brädgårdsarbetare, startade 1878. Familjen har alltså hållit på i 107 år och Jennys dotter för i viss mån detta vidare genom att arbeta i saluhallen. Torghandeln går inte med någon större förtjänst längre - folk förstår sig inte på kvalitet. Det viktigaste utbytet är istället alla genom åren välkända ansikten, friheten och den skönhet hon ser i fina råvaror och blommor. De äldre i Lövgärdet lägger också estetiska aspekter på sin miljö, men dessa är just motsatsen till stadslivet: De ser vacker och relativt orörd natur. Att de, som intervjuats faktiskt är födda på landet eller i mindre tätorter (utom en) ger en djupare mening åt framhävandet av naturen, än om de vore utschassade stadsbor.

Jenny utvinner värden ur sin miljö som är sinnliga, konkreta, personliga och förankrade i livslång erfarenhet (i torgrörelsen överskrids också individen, den är en släkttradition). Affärerna i Kommendantsängens blir i hennes tillbakablickande perspektiv mer än köpställen, ibland gick folk dit bara för att prata. Miljön är personifierad genom alla hon känt och till och med värden är med, det är någon som bjuder på dopp till jul.

Jenny har också en stark social förankring. Släkten är arbetare och att de förr engagerade sig så lite fackligt beklagas. Nu har det fackliga gått till överdrift - en syjunta. Gubbarna som hon hjälpte i Haga i sitt jobb som hemsamarit tyckte hon var rara, medan kärringarna på Linnegatan (fint folk) behandlade henne som en pigga.

Jenny representerar en livsform av kontinuitet, solidaritet och gemenskap. Men hon går också över de ramarna i sitt stockholmsäventyr, något att bita i för alla etnologer och sociologer som i alla lägen ängsligt och gnälligt försöker truga på folk gemenskap och tradition. Jenny är både traditionsbärare och lite djärvt nyskapande. Hon är ensam bland de äldre informanterna om att skjuta fram trots mot föräldrarna som något viktigt i sin historia.

5.1.2 Bland alla små livsmedelsbutiker trivdes en riktig husmor - Astrid, ekonomibiträde

Astrid kommer från en bohusslänsk stenarbetarfamilj som flyttade till Norge p g a arbetslösheten. Hon och två syskon är födda utanför Oslo. Efter åtta år i skola börjar hon utbildas till herrskräddare. Kriget sätter stopp och 1940 kommer hon till ett gods i norra Bohuslän som barnpiga. Hon bor i barnkammaren och behandlas hårt, tycker hon. Det var en befrielse när lantarbetarförbundet kom, säger hon, men sätter också värde på att ha lärt sig respekt. Hon gifter sig med en arbetare på godset och två döttrar föds inom ett par år. Hon blir alltså på godset och får jobba för två - äktenskapet blev en besvikelse.

I mitten på femtiotalet skiljer hon sig, barnen placeras hos mormor i Göteborg och själv går hon till sjöss som kokerska på ett mudderverk. Hon tycker att hon fick sin bästa tid under följande femton åren då hon for runt Sveriges kuster.

Astrid lever självständigt och hyr en egen lägenhet i Göteborg där döttrarna bor. Det var en omodern etta i Kommendantsängan. Från 1957 och fram till idag har hon alltså varit förankrad i Göteborg - även om första tiden inte var trivsamt.

År 1960 gifter Astrid om sig med Karl, maskinist på mudderverket. Två söner föds, 1960 och 64. Äldste sonen har tidvis deltagit i föräldrarnas liv till sjöss. Astrid går definitivt iland 1971, efter att några år har trappat ner på verksamheten och blivit hemmafru på deltid. Sedan dess har hon arbetat som hemsamarit och ekonomibiträde. Fram till idag har familjen bott i tre olika lägenheter i området, en etta och två tvåor. Yngste sonen är kvar hemma och skall med sin bror ta över lägenheten när föräldrarna flyttar till en vinterbonad sommarstuga.

Astrids liv har i högre grad än de flesta kvinnorna i hennes generation styrts av arbete, av försörjningstvävet. Men hon har ändå trivts trots allt nomadiserande. Den geografiska rörligheten kanske döljer den inre enheten i hennes värld: Hon har haft kvinnoyrken, hon är en arbetsmänniska och detta med att se till att det finns riktig mat framme är något viktigt. Det är en medmänsklig omsorg som uttrycks - hon går i perioder upp kvart i fyra för att laga mat åt sina karlar (själv äter hon jobbet).

Astrids beskrivning av Kommendantsängan som område ansluter nära till detta, det blir en uppräkningslista av alla små matvarubutiker, ett flertal fiskaffärer som möjliggör sakkunnig jämförelse av råvaror. En nyckelscen är när hon handlar ihop till en hel jul på två timmar - allt fanns i stadsdelen. Astrid ser staden genom dess mage, som Zola gjorde i Hallarna. Butikerna innebär bekanta ansikten och här är bilden av staden i mycket densamma som getts av föregående informant, Jenny. När Astrid är hemma är hon mest i köket. "Grannandet" har avtagit med åren, annars har detta varit en viktig sida av boendet.

Astrid har gjort en del prydnadssaker till lägenheten men ägnar sig inte åt att förnya hemmet som de medelålders kvinnorna i Åkered eller Lövgärdet. Detta har troligen mer med generation än med socialklass att göra.

5.1.3 Arbetet har styrts en nomadiserande tillvaro - en tillfällig gäst i Kommendantsängan - Ragnar, kriminalkommissarie

Ragnars pappa var torpare i Värmland och han växte upp med två yngre syskon. Till fortsättningsskolan hämtades han handgripligen av myndigheterna - Ragnar ville arbeta. Från senare halvan av 30-talet till en bit in på 40-talet har han otaliga småjobb för att bidra till familjens uppehälle. Han blir chaufför, sjöman och hamnarbetare och arbetar i skogen, inom jordbruket och en del med fiske.

Efter värnplikten börjar den karriär som fört honom till polisväsendet. Han blir fångvaktare på olika anstalter och bor till en början i ytterst anspråkslösa tjänstebostäder - på ett ställe i ett möbelförråd med en stor glipa i väggen in till fångarnas toalett. Jakten på nya uppgifter för honom runt hela Sverige och Ragnar blir slutligen också anstaltschef. Innan familjen flyttade till Kommendantsängan bodde man i en tjänstevilla med nio rum.

Ragnar gifter sig ganska sent, vid 31 år. Familjen får tre barn, nu utflyttade, födda 1956, 1959 och 1967.

Precis som för Astrid, kokerska på mudderverk, har boendet helt styrts av arbetet i en nomadiserande tillvaro. Avancemang och det ständiga samlandet av erfarenhet har lett till återkommande uppbrott. Inte alltid har familjen kunnat följa med, men flyttandet ses ändå positivt. Att få ha sett så mycket av Sverige känns värdefullt för makarna.

Sin fyrarummare i Kommendantsängen köpte paret 1976. Innan hade de bott i landsorten och längtade efter storstadsliv. Makarna är inte speciellt djupt rotade i området, men trivs bra. De går på restaurang och bio ibland, men mest sätter de värde på själva känslan av att bo så centralt.

Sitt sociala avancemang tar Ragnar med lugn, det har varit en fråga om att vara på rätt plats i rätt ögonblick och att inte tveka att ta nya uppdrag. Under senare halvan av karriären har Ragnar haft mycket att göra med yngre högutbildade personer, men själv har han istället sin långa och breda livserfarenhet att falla tillbaka på.

Modernt vurm för äldre boendemiljöer tar Ragnar grundligt avstånd ifrån, sådant är för dem som haft det bra, säger han. Själv har Ragnar sett fattigsverige och tror inte att människor av idag riktigt kan förstå.

Lägenheten har makarna möblerat enkelt för att det ska vara praktiskt. Hustrun är väl insatt i makens arbetsliv och har delat större delen av denna långa odysse genom landet. Hon talar därför på ett självklart sätt om just vår karriär. Makarna ska inom kort lämna Göteborg - en 7-årig episod - och bosätta sig i sin sommarstuga på ostkusten. Vintertid tänker de bo i en mindre lägenhet i en närbelägen stad.

I samband med en tidigare göteborgsvistelse for Ragnar till Lövgärdet för att titta på en lägenhet. Han avstod dock, eftersom han anser att där bor så många straffade personer. Denna värdering av Lövgärdet kan ställas mot vad Irene och Arne säger, att känner man ingen samhörighet, så ser man kriminella överallt. Paret har bott i Lövgärdet sedan det byggdes.

Ragnar betecknar sitt förhållande till de straffade som gott. Han uppskattar antalet som han haft att göra med till 20 000. När familjen lämnade sin niorumsvilla för att flytta till Göteborg skänktes en stor del av möblemanget till tidigare interner. Vardagen i Kommendantsängen präglas för honom i hög grad av arbete, han tar ofta med sig ärenden hem för att förbereda till nästa dag. Boendet har en rätt underordnad plats i hans liv.

5.1.4 Vill inte ha några träd och buskar omkring sig - Edvard, gymnasielärare

Edwards föräldrar var bägge lärare (men farfar smed). Som ungkarl skaffade pappan 1912 den stora lägenhet om fyra rum med kammare där Edvard nu bor. Intervjun genomförs i det rum där han föddes, en parallell till Jenny som nästan hela sitt liv bott i samma fastighet.

Också sedan familjen fått tre barn hade man flera inneboende, den siste som flyttade var fastighetsägaren själv, en åldrad man som ibland jagade Edvard med käppen.

Edvard sätter stort värde på Kommendantsängen som uppväxtmiljö. Pojkarna på gården räckte till ett helt fotbollslag och på gatan fanns bara en enda bil. Edvard är lika driven i lokalhistoria som Jenny, men det sociala perspektivet är annorlunda. Grannarna på 20-talet beskriver Edvard som lärare, bankfolk och en berömd musiker. Ingen var förmögen och ingen var fattig och det här med samhällsklasser tycker han är förlegad terminologi. Detta kan jämföras med Jennys noggranna beskrivning av social segregation mellan gårdshus och gathus. Alla som Edvard minns tog åtminstone realen.

De vuxna hade inte något speciellt grannumgänge, det hade de inte tid med. Umgicks gjorde föräldrarna på somrarna ute på Hönö. Det som tog tid var i pappans fall medlemskap i Tempelriddarordern, IOGT och ett otal uppdrag med välgörenhetsanknytning, en medelklassvariant av den dåtida föreningsmänniskan. Detta att man väljer hur mycket man ska "granna", kan jämföras med arbetarkvinnornas mycket täta gemenskap, framtvängd av att man måste hjälpas åt.

Efter studenten, avbrutna studier på Chalmers och försök till egenföretagande i förlagsbranschen börjar Edvard vikariera som lärare. 1945 flyttar han hemifrån, men bor aldrig ensam på det sätt som blir så vanligt i nästa generation under 60-talet. När Edvard flyttar är det för att gifta sig. Hustrun är perukmakerska på en teater. Edvard är solid medelklass, men mönstret att barnen kommer tidigt i äktenskapet har han gemensamt med sina generationskamrater inom arbetarklassen. Barnen föds 1946 och 47. Bägge döttrarna blir också medelklass, den äldsta hälsovårdsinspektör och den yngsta får arbete på samma teater som mamma. Familjen bor i en fin tvåa i Torpa.

Makarna separerar någon gång på 50-talet och Edvard flyttar då hem till pappan som blivit sjuk och behöver hjälp. Sedan faderns död har han bott i denna lägenhet ensam.

Edvard är mycket bunden till Kommendantsängen och vill till varje pris bo kvar även om det har börjat bli svårt för hälsan. Han känner ett par av grannarna mycket väl och vännerna bor på promenadavstånd. Edvard presenterar sig som en riktig stadsmänniska och raljerar våldsamt med åldringsvård i gröna, lugna miljöer. Han vill inte ha några träd och buskar omkring sig. Edwards beskrivning av Kommendantsängen är en lika djupt känd kärleksförklaring till staden som Jennys tankar kring den hundraåriga torgrörelsen.

Astrid, en kvinna från arbetarklassen, tolkar nybyggnationen i området som att folk av hennes egen sort trängs ut. Edvard ser inte denna gentrifering socialt, utan rent demografiskt, det är yngre par som flyttar in och två bilar har de eftersom bägge arbetar. Det Kommendantsängen Edvard målar upp har varit medelklass hela tiden, alla tog som sagt realen i hans ungdom.

Precis som Jenny representerar Edvard ett stadsboende där kontinuiteten betonas, generationerna överskrids. Mitt i röran bland alla flyttare står man kvar fast förankrad. Möblemanget i Edwards lägenhet är orört sedan faderns död och lägenheten är en nästan intakt jugendmiljö - fadern var slöjdlärare och avskydde funkis.

5.2 De medelålders i Kommendantsängen

Klas, 40 år och personaltjänsteman. I centrala stan sedan slutet av 60-talet, nu i en trea. Hushållet omfattar maka och en son. Tidigare mycket orienterad mot utelivet, nu mer familjeinriktad.

Gunilla, 42 år och kanslist. Lämnat småhus med sina två barn efter skiftsmässa. Lockad till Kommendantsängen av stadslivet. Bor i en fyra.

Kje11, 41 år och byggnadsarbetare. Ensamstående och har en etta.

Louise, 42 år och invandrarlärare. Bor med make och två barn i en trea. Vill flytta ut på landet för barnens skull, men inte till småhusområde. Ingen ytterligare presentation.

Henry, 35 år och musiklärare. Med maka och två barn i tre och ett halvt rum. Tidigare i kollektiv och bohemiska musikkretsar, numera stadgad familjefar med småhusplaner - för barnens skull. Ingen ytterligare presentation.

5.2.1 En småbarnspappa i centrala stan - hade nog hellre bott i Åkered - Klas, personaltjänsteman

Klas är högskoleutbildad och en bra bit kommen i sin karriär på SKF:s personalavdelning - ändå kommer han som så många andra i den här undersökningen från arbetarklassen. Med mamma och bror växte han upp i en trerumsvilla i Karlsborg. Pappan var civilanställd svarvare och styrde av försvaret.

Bland vuxna och barn fanns i grannskapet en stor gemenskap som Klas undrar vad den tagit vägen nuförtiden (till Åkered). Det kan vara TV:en eller att det blivit för dyrt att bjuda formellt eller att folk bara vill vara i fred. Argumentet om de dyra bjudningarna har hörts förut - från generationskamraten Erik i Åkered.

Föräldrarna planerade inte någon särskild framtid för pojkarna. Brodern blev verktygsmakare därför att han inte var intresserad av studier - dessa ligger i mitten på 60-talet öppna som ett möjligt alternativ för arbetarungdom, i motsats till hur det varit för den äldre generationen. Klas gick gymnasiet och pappan tillstyrkte, den som är utbildad blir aldrig hunsad. Pappan såg alltså utbildning främst som ett skydd mot nedlåtande behandling - inte medelklassperspektivet med det självklara självförverkligandet.

Vid 22 års ålder kommer Klas till Göteborg. Liksom Ann-Sofi i Åkered, något år äldre, flyttar han inte till storstan ensam, flera kompisar följer med. Boendet under dessa första år är svårt att reda ut, det blir tillfälliga inackorderingar och diverse andrahandskontrakt i centrala stan - bilden känns väl igen. Arbetarfamiljerna utrymmer och in kommer ungdomarna, processen har beskrivits både bland de äldre i Lövgärdet som där ser fattigsverige i backspegeln och åkeredsfruarna som minns fria ungdomsår.

Klas blir tvungen att arbeta en del medan han pluggar på sin pol mag, han är på posten, i ett bageri och gör marknadsundersökningar.

År 1970 får Klas en etta på Övre Djupedalsgatan genom en kompis. I trappen bor ett tiotal killar och kärnan i gänget utgörs av just några stycken från Karlsborg, hemorten. En liten bohemisk koloni i storstan. Barnfamiljerna hade flyttat och kvar av urbefolkningen var nu bara originalen. Livet i trappen är kollektivbetonat, alla dörrar öppna och småsaker på ett självklart sätt allmän egendom. Det var jämt fester och tillsammans drev de ett eget fotolabb i en av lägenheterna.

Efter studierna blir Klas anställd på SKF:s personalavdelning, 1972. Året därpå gifter han sig och får genom kontakter sin nuvarande lägenhet, en trea med kammare på Linnégatan. Enda barnet föds 1975.

Klas är idag väletablerad i yrkeslivet och socialt har han tagit ett rejält kliv jämfört med föräldrarna. Klas tillhör den kategori vi beskrivit bland mellangenerationen i Åkered: Ungdomsår med lätt bohemeri i högkonjunktrens 60-tal avslutas med småbarn i villaförorten och en något uppstramad livsföring där ibland föräldrarnas förebild svagt kan skönjas.

Varför bor inte Klas i Åkered? Han har faktiskt varit där och tittat - och på andra ställen också. Men sonen ville inte lämna kamraterna i centrala stan. Åkeredsborna flyttade ut för barnens skull - Klas blir kvar i stan därför att sonen rotat sig där. Bostadsvalen blir olika om vi jämför med t ex Inger i Åkered som också bott på Linnégatan, men familjeideologin är identisk: Barnens behov är det avgörande argumentet för var man skall bo.

Klas har kvar en del av bohemärens livsstil, jazzdigg, Nefertitebesök och medlemskap i stadsdelsföreningen VIK. Utelivet har minskat, men kvar är den värdefulla känslan av att ändå bo centralt, om man spontant skulle få lust att göra något, en tanke som hörts förut och snart kommer igen.

5.2.2 Sålde villan och blev storstadsmänniska - Gunilla, kontorist

Gunillas föräldrar är födda kring 1920 och deras boende det normala för en arbetarfamilj. När hon och brodern föds 1943 bor familjen i en omodern etta i Annedal. Pappa jobbar på renhållningen på Sahlgrenska och mamman är undersköterska på samma sjukhus. Två år senare får de en likaledes omodern etta i Kungsladugård.

År 1948 kan familjen lämna de äldre miljöerna bakom sig och flyttar till en modern tvåa i Högsbo. Gunilla beskriver området som fullt av ungar och präglat av tät gemenskap. Idag finns inga barn alls, där bor nästan enbart pensionärer i ålder med Gunillas föräldrar. Gunilla tycker att gemenskapen från den tiden är något som försvunnit - precis som föregående informant, uppvuxen i Karlsborg.

Eftersom denna tanke så regelbundet upprepas bland intervjuade i olika åldrar, finns det kanske skäl att undra om inte detta intryck av gemenskap som försvunnit mer hänger ihop med att barn har ett speciellt förhållande till sitt boende som senare i livet tunnas ut. Mammorna går hemma och gårdarna vimlar med få undantag i dessa intervjuer av barn, vare sig det handlar om Kommendantsängens på 20-talet eller Kortedala på 50-talet, för att inte nämna Lövgärdet eller Åkered nu på 80-talet.

Gunilla kan inte minnas att föräldrarna någonsin pratade om sitt boende eller att de gjorde upp några speciella planer. Det gällde bara att få tak över huvudet, en attityd som redan dokumenterats åtskilliga gånger inom denna generation av arbetarklass.

Gunilla gick i grundskola i åtta år. Hon ville gärna fortsätta, men tordes inte fråga föräldrarna, berättar hon. Hon var rädd att ligga dem till last. Detta var en vanlig inställning bland arbetarbarn i slutet av 50-talet, anser Gunilla. Hon blir affärsbiträde och bor kvar hemma tills hon gifter sig 1959. Maken var murare och arbetarbarn som hon själv. De träffades på områdets fritidsgård.

Gunilla tycker att hon var lite gammalmodig som gifte sig redan vid arton år. Men det var alltså vad som låg närmast - studier var ju omöjliga.

På tröskeln till vuxenlivet står alltså två nygifta arbetarungdomar, utan möjligheter till studier. Deras boendekarriär är förutsägbar, de borde som de nuvarande lövgärdesborna i andra änden av stan stegvis ta sig längre och längre ut mot större lägenheter i allt nyare områden. Som boende i väster borde paret ha hamnat i Frölunda istället för Kortedala.

Men riktigt efter mallen blir inte deras boende. Gunillas mormor dör och efterlämnar ett litet arv som räcker precis till en bostadsrätt - i Kortedala. Ett parallellfall är Inger i den äldre lövgärdesgenerationen - hon fick en helt annan inriktning på boendekarriären genom ett arv från makens släkt.

Paret stannar i Kortedala bara några år - det kändes förstås som att bo i fel ände av stan. 1962 kan man köpa en bostadsrätt på tre rum i Frölunda och är därmed i rätt väderstreck igen. Gunilla uppskattade denna boendeform, att få städat folk till grannar och slippa trappklotret. Hon slutar som affärsbiträde och blir hemmafru de kommande tolv åren. Tre barn föds mellan 1963 och 1967.

Maken går på teknisk aftonskola hela tiden. Undervisningen tar flera kvällar i veckan och resten går åt till läsläsning. Gunilla tyckte det var svårt, men såg utbildningen som något övergående och stödde sig på barnen.

I mitten av 60-talet lämnar maken arbetarklassen, han slutar mura och blir tjänsteman på ett stort byggföretag. Trerummaren byts mot en fyra, också bostadsrätt i Frölunda. Han köper en tomt, ritlar ett hus och bygger det själv ihop med arbetskamrater. 1970 flyttar familjen in i denna villa. Hela området var fullt av nyinflyttade och där rådde en härlig pionjäranda, säger Gunilla. Men de trivdes inte med huset och villan byts mot ett betydligt billigare radhus. Mellanskillnaden blir startkapital till en byggfirma som maken drar igång. Han var född till affärsman, säger Gunilla.

I radhusområdet i Skintebo var grannkontakterna täta - för täta. Gunilla måste låsa om sig för att få vara ifred. Temat känns igen från Åkered, Erik som vill sätta en gräns för springet. Mellan makarna var förhållandet inte bra längre, men de håller ihop och Gunilla konstaterar att hon nog var ganska lojal och foglig under de här åren.

Makens firma går bara bättre och bättre och familjen lämnar radhuset och flyttar till en stor villa i Örgryte. Grannarna beskriver Gunilla som mest miljonärer. Folk höll sig för sig själva och hon saknade lite av pionjärandan i Påvelund. I slutet av 70-talet skiljer sig makarna. Maken har nu, som Gunilla uttrycker det, ett helt imperium i byggbranschen och kan tillbringa flera månader av året i segelbåt på Medelhavet med ny maka.

Gunilla själv försörjer sig som kontorist, men trots att maken är ganska generös med pengar måste hon göra sig av med huset. Situationen som ensamstående mor i ett villaområde kändes ohärlig. Gunilla känner sig uttittad och kontrollerad av grannarna. Hon köper istället en bostadsrätt i Kommendantsängen, en fyrarummare. Gunilla tycker att området är helt idealiskt för en ensamstående mor. Blandningen av folk är härlig, stilen naturlig och folk kan vara spontana och kramas på gatan. Kommendantsängen ser hon som motsatsen till Örgryte. Ingen bryr sig om när hon släcker på kvällarna. Det finns en anonymitet som är skyddande och samtidigt gemenskap, vänner inom promenadvstånd. Önske-
drömmen vore om barnen kunde bo kvar i området.

Gunilla är känslomässigt fäst vid den gamla bebyggelsen och tycker att saneringen är lite tragisk. Hon är ändå ganska osentimental, genom maken har hon kunskaper från byggbranschen och vet att husen som rivs är i verkligt dåligt skick. De hantverkare som skulle kunna bygga i samma stil finns inte längre.

Gunilla bryter med villaförörternas familistiska livsstil när hon skiljer sig. Hon umgås inte längre med gifta par, utan söker sig till andra ensamstående. På fem år har hon knappast blivit inbodd i Kommendantsängen på det sätt som Edvard och Jenny är, de som varit skrivna i området nästan hela livet. I Gunillas beskrivning är det inte de långvariga kontakterna som dominerar, utan mer den brusande ytan av stadsliv, kompletterad av enstaka nära vänskaper. Anonymiteten känns skyddande i en situation när hon vill bygga upp sig själv.

Gunillas syn på inflyttarna i de nya bostadsrätterna sammanfaller med Jennys, den lite äldre arbetarkvinnan som ser sin egen grupp trängas ut av bättre bemedlade. Gunilla talar om gentriferingen som ett hot, men lägger tonvikten på livsstil och inte så mycket på socialklass. Gunilla menar att risken är att örgrytemänniskorna flyttar in och tar med sig sin trista stil och därmed fördärvar det brokiga, färgstarka folkliv hon själv värderar så högt i stadsdelen. Gunilla är en kvinna som brutit med förortslivet och hon säger att kanske har hon varit en stadsmänniska hela tiden, utan att veta om det.

5.2.3 Förortsliv inget för honom - Kjell, byggnadsarbetare

Kjell växte upp i en villa i Askim. Hans farfar som var sjöman, luffare och proletär mångsysslare, byggde den själv i mitten på 30-talet. Kjell bodde med mamma, två bröder och en syster i husets övervåning. Pappan visade sig bara sporadiskt hemma, han gick till sjöss 1943, samma år som Kjell föddes. Han tålde nämligen inte barnskrik. Farfar fick fungera som extrapappa och medan riktiga pappa seglar, gick mamma och städade hemma hos redarmiljonärerna i Hovås.

År 1956 köper familjen en tvåa i Kaverös. Kjell går åtta år i skolan, men fortsätter inte. Hela släkten har varit arbetare, säger Kjell. Något annat var det aldrig frågan om att man skulle bli. I motsats till Gunilla hade han ingen lust heller.

Vid sexton debuterar Kjell släkttroget som sjöman. Det uppmuntras ivrigt av fadern och sin första resa gör de i samma båt. De två yngre bröderna går också till sjöss när de har åldern inne. Kjell stortrivdes och berättar att han inte hann skriva ett enda vykort hem till mamma. Umgänget begränsas under dessa år uteslutande till kollegor.

Mamma dör 1965 och då går både Kjell och hans pappa iland för gott. De bor tillsammans i tvåan i Kaverös. Kjell arbetar på olika byggen. Så småningom skaffar han sig också en ordentlig yrkesutbildning inom sitt fack.

År 1969 lämnar han faderns lägenhet och flyttar till en omodern etta i Masthugget - prototypen för en ungarlägenhet. Livet i centrala stans orenoverade kåkar beskrivs i lika trivsamma ordalag som Klas redan gjort. Alla i trappen kände varandra, behövde man en magnecyl så var det bara att knacka på hos grannen och i affären handlade han på krita.

Sjötiden gjorde att Kjell helt tappade kontakten med jämnåriga skolkamrater. Mönstret bland dem var att gifta sig direkt efter lumpen. Dessa tidiga äktenskap känner Kjell en viss skepsis inför. Det är bättre att se tiden an och vänta på en riktig livskamrat. Han har vid 41 år fortfarande inte gift sig. Nyligen bodde han ihop med en tjej ett tag, men ledsnade. Kjells bror är nyskild och det framhåller han som ett lite avskräckande exempel.

Kjell har inga barn som kan få honom ut i förroterna, som han för övrigt tycker ser ganska gräsliga ut. Men han hamnar där i alla fall. Med smutsigt arbete blir det till slut för mycket att bo utan badrum. I mitten på 70-talet köper han en etta i ett höghus i Frölunda, men vantrivs från starten - han har sin sociala förankring i centrala stan.

År 1980 kan Kjell äntligen återvända till centrum. Lägenheten är en modern tvåa i Kommendantsängan. Han får den som en personlig favör från den åldrade ägarinnan till den krog där han är stamgäst. Lägenheten hade tidigare använts som övernattningsrum av utländsk serveringspersonal. Idag är Kjell stamgäst på en helt annan krog, sedan den förra lagt om stil och blivit lite lyxig.

Kjell går ofta på krogen, men aldrig under veckorna eftersom arbetet är tungt och kräver god sömn. Krogen ger ungarlen hans nödvändiga gemenskap, säger Kjell. Men det gäller att sälla bland dem man träffar. Han dricker för sällskaps skull och profilerar sig åt andra hållet mot dem som utger sig för att vara ordentliga, men bara visar upp en hycklande fasad. De bästa vännerna visar sig vara tjänstemän inom byggbranschen, på Volvo och en ganska prominent person inom flyget. De idkar ungarlgemenskap kring öl och den rituellt och regelbundet ifyllda tipslappen.

På krogen träffar alltså Kjell personer med helt annan bakgrund än han själv. Där finns en trivsam gemenskap över klassgränserna. Klasstillhörigheten är annars något han betonar mycket starkt. Här finns egentligen ingen motsättning, den är något positivt, en viktig del av hans självkänsla och den i sin tur ger honom styrka till otvunget umgänge med vem som helst.

Kjell är fackligt aktiv och har följt en del kurser i socialdemokratisk regi. Han demonstrerar regelbundet på Första maj med arbetarkamraterna. Denna formella manifestation fogar han på ett självklart sätt in i den lediga ungarstilen. Efteråt blir det alltid en drink på restaurang Capri.

Kjell ser det lite som sin skyldighet att engagera sig politiskt. Demokratin medför både rättigheter och förpliktelser. Om arbetarklassen i allmänhet tycker han att den blivit slapp och konservativ. Det finns också mycken trångsynthet, t ex att hans egen okonventionella livsstil inte alltid accepteras.

Intervjun med Jenny i början av kapitlet visade på ett yrkesperspektiv på staden. Hon inte bara bor där, utan erfar stadslivet genom sin torgrörelse. Hennes beskrivning pekade på en mängd värdefulla upplevelser, kontinuitet i bekanta inom kundkretsen, friheten och detta att sälja något med skönhet och kvalitet. Hos Kjell, som yrkesskicklig byggnadsarbetare, finns också denna rika och mångdimensionella upplevelse av staden. Han har varit med om att bygga den och intervjun blir därför späckad med detaljerade referenser till olika byggsplatser. Han var för övrigt sysselsatt med sprängningar i Kommendantsängen under den period fältarbetet till denna rapport gjordes.

Kjell har också öga för det estetiska. Nyrenoverade äldre byggnader njuter han av att se på, själva det goda hantverket. Samtidigt är han socialt medveten och avgränsar sig från all romantik när det gäller de äldre arbetarmiljöerna i Göteborg. De nya förorterna gillar han inte alls och hans vistelse i det i eget tycke ödslika Frölunda blev inte lång.

Kjell bor uppenbarligen på precis rätt ställe i stan. Han är social och utåtriktad, men tar inte gärna emot besök i lägenheten. Eftersom han är ungar är det risk för att stället blir stämplat som en fyllekvart dit vem som helst kan gå.

Något hempyssel behöver Kjell inte för att rama in sin trivsel. Vore man intresserad av heminredning, skulle det här väl vara för hemskt, säger han i en lägenhet som saknar både gardiner, mattor och krukväxter. Möblerna har han slängt var gång han flyttat.

Kjell kan naturligtvis inte tänka sig att bo i Åkered, då måste man ju ha barn, säger han. Hans inställning till boendet överlappar lite grann med föregående informant, den ensamstående mamman Gunilla. Anonymitet och oberoende är viktiga värden. Det ska inte vara något spring, som Erik i Åkered kallade det. Tåta grannkontakter är alls inget att sträva efter, istället trycker de på vikten av att fritt själv få välja umgänget. Detta har mer formen av varaktig vänskap och umgängetsformerna är anspråkslösa. Vilket kan ställas mot dem t ex Klas som tycker att den minskande gemenskapen mellan människor kan bero på att formella bjudningar är så besvärliga.

5.3 De yngre i Kommendantsängen

Kristina, 20 år och servitris. Inflyttad från villa med syster och föräldrar till nyrenoverad femma med kammare. Starkt orienterad mot uteliv i centrala stan.

Jan, 19 år och studerande på gymnasiet. Inflyttad med mamma i samband med skilsmässa. Också lockad till Kommendantsängen av stadslivet.

Marita, 19 år och studerande på ekonomlinjen. Liksom föregående informant inflyttad till Kommendantsängen med sin mamma i samband med skilsmässa. Planerar starta en boutique.

Ann-Charlotte, 23 år och undersköterska. Bor med maken i en tvåa hyresrätt. Ingen ytterligare presentation.

Petra, 19 år och studerande på ekonomlinjen. Uppvuxen i en fyra i Kommendantsängen. Hushållet består av mamma och två bröder. Fadern utflyttad efter skilsmässa. Ingen ytterligare presentation.

Jerry, 19 år och arbetslös. Uppvuxen i Brunnbo med tre syskon. Flyttar till Kommendantsängen med sin pappa efter mammans dödsfall. Svetsutbildad, nu utan arbete. Socialt rotad i sitt gäng i Brunnbo. Tror att nyinflyttarna är villaägare som tröttnat på kåken och frugan. Ingen ytterligare presentation.

Gunnar, 23 och postiljon. Bott hela livet i Kommendantsängen. Nu med mamma och pappa i en tvåa hyresrätt. När fadern går i pension och föräldrarna flyttar till sin sommarstuga ska Gunnar och en äldre bror överta lägenheten. Arbete och utbildning lågprioriterat, satsar på kompisar och idrott. Ingen ytterligare presentation.

5.3.1 En storstadselegant i Kommendantsängen - Kristina, servitris

Kristina bor med sin syster, mamma och pappa i en stor nyrenoverad lägenhet i Kommendantsängen. Pappan är personaldirektör och mamman arbetar deltid som receptionist. Kristina brer smörgåsar på en personalmatsal, yrkespraktik hon behöver till en kockutbildning. Hon är undersökningens enda exempel på social mobilitet neråt, från socialgrupp 1 till socialgrupp 3.

Familjens boendekarriär har följt pappans arbete. När han arbetade inne i Stockholm, bodde familjen i Sigtuna i en stor villa. När han fick nytt arbete i Göteborg följde familjen med och bosatte sig i en villa i Örgryte. För två år sedan skaffade man sig sin stora lägenhet vid Linnégatan, centralt i Göteborg. Bakom flyttningen ligger enligt mamman en explicit boendeideologi. Så länge barnen är små bör de få bo i villa i förort, det ger tryggheten. När barnen blir större är det dags att söka sig in till stan till en mer stimulerande miljö. Detta perspektiv delas av Kristina, hon tycker att villauppväxten gett just en grundplåt av trygghet. Nu är hon redo att ta för sig av stan. Hon kan inte tänka sig att flytta tillbaka till Örgryte och avfärdar villaförorten som tråkig och konformistisk.

Liksom Britt har Kristina ett mycket gott förhållande till sin mor, pratstunderna på kvällen är en höjdpunkt, säger hon. Systemen är som en riktig bästis. Här finns familistiska drag, men inte på samma sätt som hos de hemcenterade flickorna. Hon vill gärna rå om sin egen mamma, men att bli mamma själv är inget som pockar. Istället odlas storstadsliv med utställningar och ett brett umgänge. Hon spelar bas i ett tjejband och det mesta i hennes liv verkar vara vänt utåt mot en urban offentlighet. Restaurangjobbet ligger i sin förlängning inom samma sfär.

Om Britt presenterar sig som vanlig, finns hos Kristina en tydlig räckta ungdomskulturella identiteter. Hon har avverkat tre stycken som hon så här i efterhand uttrycker sig ganska ironiskt och distanserat om.

Genom sitt ursprung tillhörde Kristina till att börja med vad hon själv kallar "överklassbarnen", "moderatungarna" i Örgryte. Deras dyra kläder retade henne och hon blev mild radikal s k "proggare" - för till Kviberg och ekiperade sig i militära överkottskläder. Till detta klädmode hörde åsikter - försvarsfientliga och u-hjälpspositiva. Hon var helt ensam på sin skola i detta ungdomsuppror och stöddes bara av sin kille.

Kommen till centrala stan blev Kristina punkare, men detta modifieras, punkarna är i hennes ögon för asociala och destruktiva. Vad hon behåller idag är punkens yttre skepnad: Svartfärgat hår, ett lätt provocerande yttre som hon är mycket medveten om.

Kristina omfattar punkens urbana asfaltskult men avvisar dess totala förkastande av samhälle och tradition. Hon är ingen revoltör, relationen till mamman är viktig. Mamman är å sin sida en förstående förälder. Hon tar inte avstånd från Kristinas experiment, vare sig med umgänge, utseende eller det antydda yrkesvalet: Att bli kock. Kristina har gått sin egen väg, framhåller modern. Att flickan inte längre följer med till familjens sommarstuga (vårt "meditationscentrum") blir således närmast ett plus: Hon utvecklas, blir självständig.

Vad vi ser här är varken fullständig konsensus mellan barn och föräldrar eller öppen opposition, utan en rad experimentella frihetsmarkeringar inom ramen för bibehållen harmoni.

Det s k överklassursprunget är lite problematiskt för Kristina. Mycket pengar tycker hon är bra, i barndomen kunde hon få villasamhällets trygghet. Men samtidigt alstrar rikedom i hennes ögon konformism och tråkighet. Själv vill hon vara originell. Här finns en enhet mor-dotter: Bägge tar avstånd från skryt med pengar, något som tydligen stuckit dem i ögonen under Örgryteåren. Vi har valt att inte skylta med våra pengar, menar Kristinas mamma. Hon orienterar sig mot mer andliga mål, vill bo centralt för att kunna ta för sig av utställningar, gå på Storan etc.

Kristina är undersökningens tydligaste exempel på en urban ungdomskultur. Hennes umgänge är stort, men extremt ålderssegregerat. Hon säger att alla hon känner är mellan 18 och 21 år och ungdomar strax över och under dessa gränser beskrivs avståndstagande. Nätverkets horisontella utbredning över ålderstrappan liknar vad som nämnts ovan om den föreningsaktiva Ann i Åkered. Men hon var alltså områdescentrerad. Kristina är urban, hon är inte rotad på någon speciell fläck.

Hon behärskar storstadsmodets klädprovokationer, sofistikerade tekniker för att signalera identitet i en rörig miljö. Hennes sociala tankar är rika, hon kan hantera både det breda, ytliga utelivet och den inträngande dialogen. Som mamman säger: Hon är bekantskapskretsens egen lilla terapeut.

5.3.2 Grubbel och anarkism i Kommendantsängen - Jan, studerande

Jan bor ihop med mamma och en bror i Kommendantsängen. Bägge föräldrarna är tandläkare. Jan växte upp i Örgryte till 1978 då föräldrarna skilde sig och mamman flyttade in till stan med sönerna.

I likhet med Kristina är Jan "lyxpunkare". Precis som hon ser han en stor tillgång i uppväxten i villaförorten. Det är en stort trygghetskapital. I den lite farliga stadsmiljön ger den idylliska och barnvänliga uppväxten ett försteg framför dem som kommer från socialt "sämre" områden. Han tycker att han fått en förmåga att känna, samtidigt som han därigenom blivit lite blottställd. Inflyttad från Örgryte blev Jan nämligen mobbad på Nordhemsskolan. Den hårda storstadsstilen knäckte honom och efter sex veckor fick han börja på privatskola. Där kände han sig dock inte hemma heller. Där går enligt honom överklassen, moderaterna och konformisterna som han inte gillar. Jan utvecklades till punkare. Hans analys av punken liknar Kristinas till en viss gräns: Det destruktiva och asociala draget stöter bort. Jan är dock mer reflekterande och intellektuell, han ansluter sig till punkens politiska och anarkistiska gren. Han är medlem i en anarkistisk förening och deltar också i kretsen kring Hagabion.

Jan går nu på gymnasiet och tänker utan entusiasm vidareutbilda sig, men vet inte till vad. Hem, fru, barn och villa avfärdas som småborgerligt. Kanske blir det ändå så till slut, menar han, men från sin nuvarande horisont ter sig detta närmast som ett svek. Jan har rejäla invändningar mot ett "omänskligt" samhälle, mot det institutionaliserade äktenskapet (han är själv skilsmässobarn) - men inte mot sin egen mamma. Hans radikalism har inget av föräldraprotest över sig. Kontakten med mamman, som han tidvis bött ensam med, är mycket god och han upplever det inte som minsta aktuellt att flytta hemifrån. När det blir av vill Jan bo kvar i centrala stan. Han kan tänka sig att flytta till Stockholm.

5.3.3 Storstadsmiljön som boendemiljö, träffpunkt och yrkeskarriär - men sedan vill hon bli radhusmamma i Åkered - Marita, studerande

Marita är född 1966 i Partille. Hon har en lillebror som liksom hon själv läser på gymnasiets ekonomlinje. Mamma är sekreterare och ska snart börja studera juridik. Maritas föräldrar skilde sig i mitten på 70-talet. Pappan var då arbetare på Papyrus. Han fick vid skilsmässan vårdnaden om pojken. Familjens boendekarriär i Partille hade gått från en omodern etta till en tvåa och slutligen en fyra, bostadsrätt.

Maritas mamma träffade snart en ny man. Han är byggnadsingenjör och skräddarsyr en villa efter familjens behov på Hisingen. Den inrymmer både övernattningsrum åt nye makens tre barn från tidigare äktenskap och ett rum som tas till extra stort för att rymma mammas flygel.

Det nya äktenskapet höll emellertid inte och runt 1980 återvänder mor och dotter till Partille, där Marita trivdes bättre och stilen var mjukare än på tuffa Hisingen.

Vid mitten av tonåren börjar Marita och hennes tre bästisar fara in till centrala Göteborg. Det blev en träffpunkt för biobesök och lite uteliv. Marita blir entusiastisk när mamman av HSB erbjuder en bostadsrätt (två och ett halvt rum) i Kommendantsängens nybyggen. Mamma och dotter slår till och flyttar in 1984. Båda tycker att stadslivet är spännande efter alla år i förortsmiljö. Marita står ofta i fönstren och blickar ut över flånörerna, ser hur staden lever.

Marita hoppas att Linnégatan ska bli en samlingspunkt i Göteborg med utecaféer som Avenyn. I fokus för hennes upplevelse av staden står affärerna, främst de små butikerna. Restauranger och den typen av uteliv känns mindre angeläget.

Marita och hennes mamma har ett nära och kompisbetonat förhållande. De har samma klädintresse, går och simmar tillsammans och kompletterar på ett harmoniskt sätt varandras tankar om tillvaron under intervjun. De går ofta tillsammans och tittar på spännande nya kläder i butikerna.

Det är just kring dessa små affärer som Marita spinner sina framtidsplaner. Ämnesvalet i skolan har styrts av strategiska överväganden av hur hon bäst ska nå målet - en egen boutique. Beklädnadslinje kom hon inte in på och därför läser hon nu på ekonomlinjen, en utbildning som ska kompletteras med företagsekonomi på universitet. Planerna bejakas i högsta grad av mamma och lillebror ska eventuellt också vara med på ett hörn i den framtida rörelsen.

Marita syr själv kläder och poängen med att bli egen företagare anser hon är att hon själv utan hinder kan omsätta sina idéer i praktiken. Det är mycket svårare om man är anställd.

Marita har långa studier framför sig och den ekonomiska sidan av projektet är inte så genomtänkt än. Hon sparar inget nu, men hoppas kunna göra det senare och kunna låna upp kapital. Några kontakter i klädbranschen eller affärsvärlden har hon inte än.

Marita har ett par tjejkompisar, men gängtillvaron har hon inget till övers för. Då får man bara hänga med och ger upp sin rätt att tänka själv, säger hon.

Marita arbetar extra med städning, men lönen går inte till hushålllets uppehälle, utan till kläder, bio och resor. Det sista tycker hon känns helt nödvändigt nu när hon går in så för studierna.

Kommendantsängen är för Marita ett spännande område som hon nyfiket tar för sig av. Kompisarna i Partille tycker också att hon gjort ett perfekt bostadsval. Ändå tänker hon inte bli kvar här, utan precis som de medelålders åkeredsfruarna är centrum för henne knutet till en speciell fas i livsrytmen. Marita vill låta sina framtida barn växa upp i ett småhusområde, kanske i Partille men faktiskt gärna också i Åkered.

En trevlig kille har Marita träffat och de överväger att flytta ihop. Men det kan bara ske på lite längre sikt, hon vill att de ska köpa en bostadsrätt, något som det som sagt inte sparats till.

Marita beskriver sig som föga huslig och tror nog att det blir killen som i det kommande äktenskapet får göra det mesta hemarbetet. De har nu varit tillsammans i tre månader.

I lägenheten står en brudkista Marita fått ärva av sin mamma, full med lakan och handdukar. Marita har också möbler, porslin och annat husgeråd så att det räcker till ett eget litet hem.

Både mor och dotter är helt överens om hemmets centrala roll i livet. De tycker båda att boendet är viktigare än arbete och studier. Mamman karakteriserar hemmet som en reträttplats där man vilar ut och Marita själv talar om det ställe där man inte behöver ta hänsyn till andra och kan tillgodose sina egna behov.

Mellan den planerade boutiquen, studierna, brudkistan och det högt skattade boendet i stadens kommersiella centrum finns ett inre samband. Det finns en sammanhållen strategi som vuxit fram ur mammans och dotterns gemensamma klädintresse. Det traditionella kvinnliga inriktningen på hemmet är kvar, men det finns också något offensivt, att ta staden i besittning och då staden ur ett speciellt kvinnligt perspektiv med fokus på att se fin ut och bli uppskattad av andra. Detta är i en mening traditionellt, men samtidigt just offensivt: Marita vill göra det till något mer än ett passivt intresse. Marita vill bli egen framgångsrik företagare.

Denna visuellt-estetiska och feminina livsstil kan kontrasteras mot Kommendantsängens äldre husmödrar. De upplevde också sitt område genom små butiker. Men för Astrid och Jenny är det ett annat slag av kvinnlighet som uttrycks, det är husmodern som förser familjen med god och vällagad mat. Kommendantsängen uppskattades t ex för det stora urvalet fiskaffärer där sortimenten sakkunnigt kunde jämföras. Maritas stad av vackra kläder och gator där dessa visas upp hör tydligt ihop med 80-talet. Det finns en våg av ungdomligt företagande efter 70-talets puritanska avståndstagande från flärd, efter gröna vågen och de oinsmickrande lappstövlarna.

Marita har mycket gemensamt med Denise i Lövgärdet som laddar upp för en karriär i reklambranschen och redan startat ett eget litet företag ihop med en kille.

Hur många boutiques centrala stan tål är osäkert, men här står i alla fall en tjej i kö för att öppna eget någon gång på 90-talet. Denna värld av stora planer ligger långt från uppväxten i en omodern etta i Partille, med pappan, då arbetare på Papyrus och numera förman på en konservindustri.

5.4 Kommendantsängen, sammanfattning

Kommendantsängen ligger mitt i stan med äldre stenhusbebyggelse som gradvis saneras. Områdets befolkning präglas av en skiktning i tre lager.

Två i den äldsta generationen är födda och uppvuxna i Kommendantsängen. Deras boende speglar ett äldre stadslivs segregationsformer, medelklass i gathusen och arbetarklass i gårdshusen.

Nästa skikt av inflyttare utgörs av ungdomar som tar tömda familjestäder i anspråk för 60- och 70-talets friare livsstilar. I Åkered berättar flera informanter om detta, ett boende som fick sitt naturliga slut när de skaffade barn.

Småbarn ska man inte ha i Kommendantsängen, det är faktiskt alla informanter överens om, vare sig de bor i själva området eller i Åkered eller Lövgärdet. Två småbarnsföräldrar har intervjuats i Kommendantsängen. Bägge vill flytta ut till villor i förort. Den ena familjen har med stora ekonomiska uppoffringar köpt en bostadsrätt, i hopp om att i framtiden kunna få kapital till en villa. En tredje informant hade velat flytta till villa, men avstår nu när sonen redan hunnit bli tio år och rotat sig i området.

Efter den generation som flyttat till området i ungdomsåren på 60- och 70-talen dyker en annan typ av inflyttare upp. Kanske har den funnits tidigare också, men materialet i undersökningen har ju sina begränsningar.

Tre familjer, varav två med ensamstående mammor, har lämnat villaområden utanför stan och flyttat in för att odla stadsliv. Deras barn är i tonåren. Två ensamstående mammor söker stadens anonymitet, vill börja nya liv i mer öppna och stimulerande miljöer än de förorter där de fött sina barn.

De sena inflyttarna har ett helt annat perspektiv på staden än de som bott där hela livet. De värdesätter den svåröverskådliga blandningen av livsstilar. Flera är starkt orienterade mot centrumskulturliv och det exklusiva affärlivet. Anonymiteten är för dem en resurs. Allt i stadsdelen är inte upptäckt och därmed finns också de fickor av fullständig avskildhet där nya livsmönster kan provas ut med diskretionen garanterad.

De äldre betonar inte röran som någon tillgång, snarare tvärtom, det är den välbekanta ordningen med butiker och gamla kända ansikten som trängs ut av det nya stadslivet. Jenny talar lite oroligt om Kommendantsängens nya utslagna och alkoholister, hon känner sig hotad. Förr var "gubbarna" några alla kände igen och inga att ängslas för.

De äldre betonar i sina beskrivningar inte någon stimulerande och färgstark röra, utan snarare den tydliga ordningen. Edvard uttrycker indirekt den sociala segregationen när han säger att alla han minns och kände åtminstone tog realen. Två arbetarkvinnor beskriver båda segregationen i ganska negativa termer, fint folk blir synonymt med negativa konfrontationer där de ser sig själva i underläge.

De äldre har stora lokalkunskaper om Kommendantsängen. Kontinuiteten i deras boende är för dem själva ovärderligt. De medelålders som bott eller fortfarande bor centralt förknippar området främst med fria ungdomsår. De senaste inflyttarna har förstås det ytligaste förhållandet till stadsdelen. Deras beskrivningar blir i mycket ett eko av internationellt stadsliv där städernas namn är ganska ointressanta. Man shoppar och konsumerar kultur på ett exklusivt och sofistikerat sätt.

6 TRE GENERATIONER – TRE BOSTADSOMRÅDEN

Människor i tre generationer i tre bostadsområden i Göteborg har presenterats. Vilka slutsatser följer? Undersökningens huvudsakliga värde ligger nog i den resonerande dokumentationen av informanternas liv. Avsikten har varit att söka mångfalden av traditioner och värderingar, att försöka bryta ner en stereotyp bild av medelssvensson och ge en mer verklighetsnära beskrivning av olika livsstilar.

Den stelbenta bilden av bostadskonsumenten som Homo Economicus, kalkylerande och ständigt på språng för att höja sin standard, kan både bekräftas och dementeras. Ett drastiskt exempel på det förra har getts i Åkered, en kvinna som gått hemma med sina barn i många år, men som när familjen äntligen får sitt småhus tvingas ut på arbetsmarknaden och måste ta ett städjobb för att ekonomin ska gå ihop. Här krockar idealen rejält och slutsatsen, att avstå från hemmafrurollen visar att längtan efter höjd bostadsstandard faktiskt var starkare än behovet av att vara med de egna barnen.

I andra exempel har bostaden fått en låg prioritering eller valts utifrån kriterier som inte har med standard att göra. En informant som fått sin bostadsfråga löst på ett sätt som för henne själv närmast framstår som en tragedi har inga invändningar mot själva lägenheten. Hon har hamnat utanför det sektorsvisa flyttningsmönstret i Göteborg. Hennes fyra barn och ännu flera barnbarn bor i andra änden av staden.

Detta slutkapitel gör inte anspråk på att knyta ihop alla trådar. Kring familj och hushåll finns mycket att säga, men det skulle kräva en mycket mer omfattande bearbetning av materialet än som varit möjlig.

Man kan notera påtagliga skillnader i förhållandet mellan släkt och boende i de tre områdena. I Kommendantsängen och Åkered finns knappast några alls som har släkt i närheten. Det är inte svårt att förstå varför det är på det viset. Det förra området har ett starkt inslag av storstadsmänniskor, folk med hög utbildning och specialiserade fritidsintressen. De har sökt sig till denna lite exklusiva miljö långväga ifrån och kontakt med kära släkten står säkert inte så högt på deras prioriteringslista. Vad gäller Åkered finns heller inga skäl för släktingar att klumpa ihop sig geografiskt. Hushållen har god ekonomi och ofta två bilar. Området är också åtråvärt, det är svårt att få hus. Nyss hemifrånflyttade ungdomar har inte råd att bosätta sig i närheten av sina föräldrar. I många fall har höga utbildningar gett ungdomarna specialiserade jobb som fört dem till helt andra orter.

Annorlunda är det på ett rent häpnadsväckande sätt i Lövgärdet. Undersökningen har visat på det sektorsvisa flyttningsmönstret, främst de äldre har följt detta, nästan i samlad tropp inom loppet av tre decennier har de rört sig i samma väderstreck norröver. I många fall har bröder och systrar vandrat samma väg. Barnen har i påfallande utsträckning hållit sig inom samma eller angränsande bostadsområden. Rekordet innehåller av den 25-årige Morgan som vid något tillfälle haft släktingar i ett halvt dussin hushåll inom någon kilometers radie.

Exakt vad detta mönster beror på har inte undersökningen kunnat klarlägga. Uppenbarligen utgör släkten en viktig välfärdsfaktor - vare sig det nu handlar om att träffas eller arbetsbyten och stöd av ett mer substantiellt slag.

Däremot är det skäligen enkelt att peka ut vad som gör dessa geografiskt sammanhållna släktklaner möjliga. Precis som marknaden i Åkered hindrar att släktingar bosätter sig nära varandra så underlättar de många tomma lägenheterna i Lövgärdet för människor att hålla ihop. De tomma lägenheterna sänker Lövgärdets status och gör det till upptagningsområden för människor som inga andra värdar vill ha till hyresgäster. De utgör också en avsevärd kostnad. Men paradoxalt nog är de tomma lägenheterna ändå en välfärdsfaktor för åtskilliga av de boende. De tillhör grupper som ekonomiskt är mycket svagare än åkeredsborna. De har sämre möjligheter att köpa sig tjänster och är följaktligen mer beroende av stöd och samarbete med släkt än vad man är i Åkered. Täthet i geografin måste vara en relativt sett större tillgång i Lövgärdet än i Åkered. I det förra området finns bara 44 bilar per hundra hushåll, i det senare 110.

Detta kan räcka som exempel på resultat som kan vara värda att följa upp i kommande studie. På sådana punkter kan en noggrann intervjuundersökning faktiskt ge helt ny kunskap. I en enklare enkätundersökning om vad folk tycker om sitt bostadsområde skulle komplicerade frågor som sambandet mellan olika hushålls flyttningar inte kunna redas ut. Ändå handlar det om en viktig välfärdsfaktor - för vissa rentav avgörande.

Slutkapitlet sönderfaller i fortsättningen i två delar. Två längre resonemang ska föras. Det ena handlar om boendets plats i staden, en summering av livsformerna och livsstilarna i det tre bostadsområdena. Det andra och sista blir en jämförelse av de tre generationerna göteborgare som intervjuats. Vad går det att få fram om kontinuitet och förändring i boende och livsform under de fyra decennier som undersökningen täcker? Hur har boendets plats i livet förändrats?

6.1 Boendets plats i staden

6.1.1 Förortsliv i två former

Med passarens ena ben stadigt planterad mitt i stan kan medborgarnas positioner i förhållande till centrum prickas in i allt vidare cirkular. Några strävar i sitt boende efter att hamna centralt, men de allra flesta är på väg utåt kanterna. Vilka är på väg ut ur stan?

A. De äldre arbetarområdenas befolkning lämnar den nuvarande stads kärnan under 50- och 60-talen. Människorna flyttar för att få bättre standard, mer plats åt sig själva och sina barn. Det är enkel social ekologi, utflyttarna följer stadens utbyggnad. Rymligare lägenheter finner man i allt mer perifera lägen. De äldre lövgärdesborna har fullbordat den längsta utvandringen. Lövgärdet blev Göteborgs sista förort med flerbostadshus. Sedan bröts expansionen. Området är typiskt nog jämgammalt med den första oljekrisen.

B. Den andra utflyttningsrörelsen får representeras av medelklassen i Åkered. Informanterna lämnar de centralt belägna smålägenheter där de bott sedan de flyttat från föräldrarna för att låta sina egna barn växa upp i drägliga miljöer.

C. En tredje utflyttningsrörelse har också skymtat bland de intervjuade, att bosätta sig utanför staden i sin sommarstuga, sekundärboendet som slutgiltig lösning. Den gruppen är blandad.

Inom den återfinns t ex en arbetarfamilj från vardera Lövgärdet och Kommendantsängen. Också en medelklassfamilj i det senare området ska lämna staden när mannen pensioneras. Bland de intervjuade i Åkered finns flera som värderar sekundärboendet högst.

I A, B och C finns ingen hög värdering av staden som sådan. Stadsliv spelar liten roll i intervjuerna. Först och främst är den ingen miljö där man vill låta sina barn växa upp.

Bland de yngre finns också många som aldrig bott centralt utan som är födda och uppvuxna i förort. Förorten, vare sig det gäller flerbostadsområden eller småhus, motsvarar på ett oproblematiskt sätt vad de menar med boende. De kan vara kritiska mot t ex Lövgärdet, men lösningen ligger inte i boende i annat läge utan i åtgärder inom förortens ram (t ex samlingslokaler för ungdom).

Intervjuerna i förorterna Lövgärdet och Åkered ger ibland ett egendommeligt intryck av att storstaden Göteborg faktiskt inte finns. Bägge förorterna fungerar för de boende som småstäder. Lövgärdesborna framhåller från sin horisont gärna hur oberoende de är i förhållande till resten av staden, logiskt kanske med tanke på den negativa identitet området har. För samtliga intervjuade är denna något som är angeläget att dementera. Vad som istället hålls fram som mest positivt är karaktéristiskt nog den resurs i området som är minst stadsmässig och mest förortsbetonad: Närheten till naturen.

Storstadslivets kärna, dess unika kvalitet, är den höga grad av specialisering av kommers, yrkesliv, fritid och kultur som kan utveckla sig på basen av det stora befolkningsunderlaget. Förmågan att till-

varata storstadens möjligheter följer på ett ganska självklart sätt inkomst, utbildning och specialiserade fritids- och kulturintressen. Storstadsliv är därför främst en medelklassangelägenhet. Den först presenterade informanten i Lövgärdet, lastbilschauffören Einar tycker att han hittar allt han behöver i Åkereds centrum. Detta beror i ett lite större perspektiv faktiskt mycket mindre på att affärerna i Åkered är så välsorterade, än på att han aldrig utvecklat den välutbildade medelklassens behov.

Samtidigt är Lövgärdet naturligvis inte frigjort från Göteborg. Staden som helhet är visserligen frånvarande i intervjuade människornas medvetande. Men områdets karaktär är helt bestämd av dess förhållande till stadens övriga delar. I högre utsträckning än i andra förorter anhopades här problem och social misär just på grund av områdets placering längst ner vid segregationstrappans fot.

Omvänt beror trivseln i Åkered inte enbart på den positiva andan och skötsamheten som så utförligt dokumenterats i intervjuerna. Trivseln beror också på att det finns områden som Lövgärdet där folk med sociala problem och dålig ekonomi kan bo. De hyggliga och skötsamma lövgärdesborna får avstå från en del av sin trivsel för att det ska kunna bli just precis så trivsamt som det faktiskt är i Åkered.

Bland Åkeredsborna märks inte heller storstadens närhet. Den är något man förknippar med fria ungdomsår innan man skaffade sig barn. För barnens skull bor man i Åkered. De kvaliteter som framhålls i området är rena motsatser till storstadslivet: Det handlar om den småstadsbetonade intimiteten, att alla känner alla och har ganska lika värderingar. Livet har en hög grad av förutsägbarhet, går sin gilla gång utan störningar.

Så här polariserat mot storstaden är bägge förorterna Lövgärdet och Åkered ganska lika. Mest likt är förstås, med en dålig vits, Åkered. Informanterna själva framhåller det gärna. En som valt att ställa sig utanför gemenskapen som Erik gör det belevat och utan bråk. En annan medelålders man som direkt tar avstånd från ordningsreglerna och uttalar sig nedsättande om grannarna utgör ändå ingen större plåga för området än att garageporten på pin kiv ibland lämnas öppen. Den allvarligaste grannkonflikt i Åkered som villaägarföreningens ordförande kunde dra sig till minnes gällde färgstänk som råkat hamna på någons bil.

Värre är det i Lövgärdet. Som flera informanter berättat närmar sig de störande inslagen ibland gränsen för det uthärdliga. Den 25-åriga småbarnspappan Morgan som är mycket lojal mot Lövgärdet tvangs byta bort sin lägenhet i nedre delen av området för nattfestande ungarlars skull. Oro för värre saker än störd sömn finns också, en ung studerande flicka bär alltid en larmanordning på sig när hon går till bussen. Alla de intervjuade i Lövgärdet är överens om att där finns folk som verkligen går över gränsen för vad som är acceptabelt. I den tidigare analysen av Lövgärdet i den här rapporten visades hur informanternas tankar går kring dessa problem. Fridstörarna ses som inkräktare i ett i grund och botten bra område. Perspektivet skiljer sig från de som intervjuades i Åkered och Kommendantsängen. Dessa ser Lövgärdet som i grunden oattraktivt och de sociala missförhållanden de anser finns där blir bara ett exempel bland andra på hur självklart dåligt allting är.

Intervjuerna i Åkered blottar inga allvarliga motsättningar. Det finns inga konflikter inom området annat än rena bagateller. Det finns heller ingen motsättning mellan de boendes positiva upplevelse av sitt område och den bild andra förmodas ha av Åkered. Det finns ingen anledning att fundera över sådant, området är självklart attraktivt och flera av informanterna har varit beredda till betydande ekonomiska uppoffringar för att kunna bo kvar.

Annat är det i Lövgärdet. Dels finns i informanternas berättelser vittnesbörd om djupgående konflikter inom området, dels finns motsättningen mellan de boendes bild av Lövgärdet och den bild man tror andra har. Nästan samtliga använder intervjutillfället till att försöka ge Lövgärdet upprättelse från den smutskastning man tycker förekommit i pressen. Speciellt bland de äldre informanterna som sent i livet kommit i åtnjutande av modern standard och uppfattar Lövgärdet som höjdpunkten i den egna boendekarriären finns tydliga spår av sårade känslor.

Spännvidden av livsstilar är större i Lövgärdet än i Åkered. Få är helt utan kontakter i Lövgärdet och de flesta beskriver sig som tillhöriga någon grupp. Någonstans hör man hemma, det är bara det att inget enda av de beskrivna nätverken överlappar med något annat. Undantaget är de kommunala dagmammorna som intervjuats som rimligen måste tillhöra samma krets.

Den sjukpensionerade fabriksarbetaren Sven beskriver sin kontakt med andra män i samma sociala situation med hund och idrott som intresse och strövområdena och köksbordet som mötesplats.

Anna som är aktiv i pensionärsföreningen beskriver hur hon träffar andra föreningsaktiva pensionärer och dessutom hennes tre syskon som också bosatt sig i området.

Den 25-åriga småbarnspappan Morgan bor i en trappuppgång där livet domineras av småbarnsfamiljegemenskapen med andra par i samma ålder.

Dessa exempel och de flesta av de övriga intervjuerna visar på relativt täta kontakter i närmiljön - men tillsammans bildar de ingen helhet av "gemenskap i Lövgärdet". Det är frågan om olikartade nätverk med folk med vitt skilda levnadsmönster. Lövgärdet är blandat och varje ny intervju tycks ge en ny ingång, en ny infallsvinkel på hur man kan binda ihop sina sociala kontakter. Den "gruppsjäl" av gemensamma värderingar som snabbt tog form genom intervjuerna i Åkered vägrar helt enkelt att infinna sig. Den finns inte. Den minsta gemensamma nämnaren är tämligen intetsägande, dementin av pressens bild och framhållandet av naturen som en värdefull resurs för området.

Det finns i Lövgärdet ingen hemlig överenskommelse om t ex vad lagom mycket grannkontakt är. För Morgan är bra grannkontakt att man ganska fritt passerar ut och in ur varandras lägenheter. För den äldre lastbilschauffören Einar är bra grannkontakt att man inte stör. Bra grannar hälsar på varandra i trappen, det räcker gott.

I Åkered anar man istället vedertagna normer som kan fungera därför att folk är mer lika och inte flyttar så ofta. En kvinna som av olika skäl känt sig tvingad att minimera sina grannkontakter berättar att hon numera begränsar sig till att ge presenter på barnens högtidsdagar. Här finns alltså en konvention om hur umgänget ska regleras och en minimal nivå som man inte kan lägga sig under om man inte vill förlora ansiktet inför sina grannar.

Den medelålders affärsman som själv anser sig stå utanför gemenskapen genom den redan omnämnda garagedörrsprovokationen är nog taget faktiskt också en del av grannskapet. Han blir aldrig den grannplågare av katastrofala dimensioner som exemplifierats i Lövgärdet: Skottlossning, spring dygnet runt, exploderande brännvinspanna. Åkeredsbon är en städad opponent som bryter mot vissa snävt avgränsade regler. Hans opposition håller sig inom ramen för parlamentarismen i området, han lägger fram sin avvikande mening på villaägareföreningens årsmöten. I Lövgärdet finns inga ramar.

Gemenskap för somliga blir i den här typen av blandat flerbostadsområde störd nattro för andra. Einar, lastbilschauffören som kom till tals i den första intervjun har ju själv sett bli ungdomarna i MC-gänget festa nere vid Surtesjöns strand. Sådant är störande och utlöser harmsna funderingar kring hur illa ställt det är med ungdomen.

Både MC-ungdomarna och chauffören är positivt inställda till Lövgärdet, men någon enighet om vad det är som är bra eller vad Lövgärdet är för något, det finns inte. Livsstilarna passar inte ihop, trivsel definieras olika.

6.1.2 Två former av förortsliv i sammanfattning

Kapitlet inleddes med de tre rörelserna ut från centrum av staden som dykt upp i intervjuerna i de undersökta bostadsområdena. Grovt tillyxtat så hamnade arbetarklassen i Lövgärdet och medelklassen i Åkered. Den tredje rörelsen utåt gick ett steg längre än förorterna, det rena sekundärboendet, att bosätta sig i sommarstugan.

Lövgärdet och Åkered beskrivs av de boende just som förorter, man bor inte i stan. De positiva drag som framhävs har inget med storstadsliv att göra. När förorten är som bäst är den tydligen som en småstad.

Mellan förorterna Lövgärdet och Åkered har påvisats stora skillnader utöver det banala konstaterandet att det rör sig om flerbostadshus- respektive småhusområden.

Lövgärdet är socialt homogent, de boende tillhör arbetarklassen. Denna sociala homogenitet är emellertid inte alls någon tillräcklig betingelse för att positiva grannkontakter ska kunna spira på det sätt som är fallet i Åkered. Lövgärdets befolkning kommer från en och samma socialklass, men levnadsmönstren är så olikartade att området helt sön- derfaller i en mängd olika nätverk och grupperingar utan egentlig be- röring med varandra. Uppenbarligen finns också starka inslag av kon- flikt mellan grupperna.

Åkered domineras av barnfamiljer med trygg ekonomi. Allvarliga störningar och sociala problem saknas. På basen av den tryggheten kan gemensamma angelägenheter skapa en positiv anda i grannskapet. Mycket är också bra i Lövgärdet, men det inre sammanhanget saknas genom den kaotiska blandningen av åldrar, livsstilar och nationaliteter.

6.1.3 Tre former av storstadsliv

Kommandantsängen är en geniun storstadsmiljö. Men allt som pågår där har inte storstadsprägel. Slutsatsen av intervjuerna blir istället att det specifikt storstadsbetonade mest hör ihop med den nyinflyttade medelklassen. Tre analytiska distinktioner ska därför göras

(A) Genuint storstadsliv, (B) storstadsliv med förorten som bas och (C) icke storstadsbetonat stadsliv.

(A) Genuint storstadsliv.

Detta har redan definierats som främst en medelklassföreteelse, det breda befolkningsunderlaget möjliggör en hög specialisering av kommers, fritid och kultur. Bland informanterna i Kommandantsängen gavs exempel på storstadsliv med en rad olika inriktningar. Bland ungdomarna fanns två exempel på expansivt umgänge i rätt avancerade innekretsar.

En annan medelklassflicka hade mindre av socialt umgänge och ser främst staden ur det kommersiella perspektivet: Att starta en egen boutique.

Urbaniserigen i allmänhet och förortsbyggandet i synnerhet har inneburit att människans olika verksamheter har skilts åt i rummet. Dessa privilegierade medelklassungdomar utformar sina liv strategiskt för att geografiskt hålla samman olika aktiviteter. I fallet med de två flickorna är också yrkeskarriären inbegripen i inriktningen på storstadsliv: Starta exklusiv boutique respektive arbeta på restaurang. I det senare fallet framgår yrkesval direkt ur fritidslivets sociala träffpunkter.

En given social kontrast här är de tre MC-killarna i Lövgärdet som uttrycker sin avsmak för den ungdom som drar på Avenyn i stora hopar sommartid. Dessa förortsbarn känner sig inte hemma i stadslivet och gör bara snabba razzior in till centrum för att gå på bio och äta en hamburgare innan de åker hem igen.

Bland de medelålders som lämnat villaförorter för att flytta in i nybyggda eller nyrenoverade lägenheter i centrum finns ofta drastiskt formulerade markeringar mot den tidigare miljön. Det som Åkeredsborna tycker är så bra med sitt område, tryggheten, lugnet, den enhetliga livsstilen och inriktningen på småbarn vänds ut och in. De nya stadsborna tycker villaförorterna är tråkiga, grannarna påträngande.

Åkeredsborna distanserar sig från betongförorterna och ger sig själva högre status. De nya stadsborna är ännu mer sofistikerade och får trygghet och social homogenitet att framstå som lite ängsligt och dumt. Storstadsborna uttrycker sin självkänsla genom att peka på hur man klarar sig i en ny, kaotisk och oförutsägbar miljö. De kan ta för sig av fritids- och kulturresurser som villaförorten saknar.

Två av de intervjuade kvinnorna är relativt nyskilda. Storstaden ingår för dem i en strategi för att bygga upp en ny identitet. De vill vara självständiga och den ena kvinnan betonar just hur hon slutat umgås med gifta par. Familjeliv hör ihop med villaförorten. Den unga flickan som tänker starta boutique fullbordar resonemanget: Hon trivdes bäst som barn i snälla Partille. Nu provar hon storstaden som ska ge henne en framtid som egen företagare. Men sitt första barn vill hon låta växa upp i småhus.

Både i Åkered och Lövgärdet finns äkta förortsbor, de som är födda där och aldrig funderat på boende i ett annat läge. Bland de nyinflyttade storstadsborna i Kommendantsängan kan istället överallt i intervjuerna skönjas en livsstil där levnadens olika faser knyts till olika boendeformer i olika lägen. I botten finns den välbeställda medelklassens ideologi om självförverkligande, expansion och specialisering av den egna personligheten. En sorts boende passar inte en föränderlig människa. Att förändra sitt boende blir i sin tur ett stöd åt självkänslan, ny adress bekräftar en ny inriktning i livet.

Vad det är för förändring av livet man egentligen åstadkommit är kanske svårare att säga. Allra minst är det dock fråga om att iscensätta sin gamla personlighet i ny miljö. Självpresentationen får en fläkt av det kosmopolitiska, man vidgar sine vyer. Själva staden behöver man inte veta så mycket om. Poängen för de nya storstadsborna är själva upptäckandet, möjligheterna som ligger framför.

Så sett spelar det inte så stor roll vad i livet som egentligen ändrat på sig. Vitsen är att man placerat sig i en miljö som associeras med förändring. Denna har i sin tur ett egenvärde. Fenomenet har många benämningar: "Växlingssjuka" hos Peter L Berger, "förändringskultur" hos Åke Daun och "narcissism" hos Christopher Lasch.

Att denna den moderna människans rotlöshet inte gäller lika för alla, utan främst hänför sig till just ett begränsat skikt av medelklassen visas ganska bra av intervjuerna i Lövgärdet. Där finns också rotlöshet, men det ideologiska förhållandet av förändring är glesare företrätt, även om det finns. MC-killarna är rotlösa, men främsta skälet till det är nog bristen på arbete som hotar en nedärvd kollektiv livsstil. Deras problem är snarast att de klamrar sig fast vid en otidsenlig tradition, detta att inte vilja utbilda sig, anpassa sig till det postindustriella samhällets yrkesregister.

De nya stadsborna är sofistikerade och individuella. Stadslivets innebörder uttolkas olika av informanterna. I botten finns ändå gemensamma föreställningar. Barndom och småbarnsföräldraskap hör ihop med småhuslivet. Storstaden är den eftertraktade bakgrunden till ungdomsårens fria liv och tiden fram tills man gifter sig. När äktenskapen upplöses är det dags att dra sig in till stan igen. Cirkulationsprocessen finns beskriven redan i den första intervjun med de medelålders i Åkered. Inger, numera väl integrerad småbarnsmamma i förort, drar sig till minnes tiden inne vid Linnégatan, hur strax innan hon gifte sig de första frånskilda började dyka upp i gänget, ett återvändande till innerstadslivet.

(B) Storstadsliv med förort som bas

Åke Daun och flera andra urbanforskare har noterat hur lite valet av bostadsort inom storstaden ibland kan säga om människorna. Är folk bara motiverade så kan de leva nästan vilket liv som helst med vilken bas som helst i geografin. Flera av informanterna i Lövgärdet är precis lika storstadsbetonade i sin livsföring som de som bor i Kommandantsängen.

Rickard som är mycket aktiv inom idrotten har ingen förankring alls inom Lövgärdet - i motsats till frun och två döttrar som är mycket välintegrerade i grannskapet. Rollen som funktionär i en klubb med stort geografiskt upptagningsområde för Rickard till de högt specialiserade storstadsmänniskorna.

Detsamma gäller René, en ung flicka som också idrottar på elitnivå. Arbete och träning håller henne borta från Lövgärdet så när som på några timmar för sömn och vila. René har inga band till Lövgärdet alls och vill flytta ifrån föräldrarna så snart som möjligt.

Denise, flickan som vill starta eget inom reklambranschen, har arbete och sociala kontakter som stilenligt är koncentrerade till centrala stan. Hon stannar hos sin mor i Lövgärdet därför att det är praktiskt, inte för att hon känner gemenskap med området. Hon bor kvar därför att det ger henne maximala möjligheter att ägna sig åt jobb och utbildning, den livsstrategi som går ut på att föra henne bort från Lövgärdet. Av alla intervjuade i Lövgärdet är hon den som har den mest negativa bilden av området. Idealbostaden för henne är en etagevåning på Linnégatan, säger hon. Den skulle i så fall göra henne till granne med Marita, den unga flickan med boutiqueplaner.

De har mycket gemensamt, utöver bostadsidealet. I bägge fallen handlar det om socialt avancemang upp ur arbetarklassen genom utbildning och vidareutveckling av personliga talanger (teckning respektive sömnad) till egenföretagare. Familjestrukturen är identisk, bakom de hårdtsatsande flickorna står frånskilda mödrar utan omfattande utbildning som genom stöd åt sina döttrar indirekt söker eget självförverkligande. Bägge flickorna har inkomster från arbete, men ingen av dem behöver betala något hemma för upphållet.

I bägge fallen handlar det om uppväxt i förort som följs av storstadslivets drömda förhoppningar - frihet, socialt avancemang, självförverkligande och den urbana scenen som adekvat miljömässig inramning åt alltihop.

(C) Icke storstadsbetonat stadsliv

Inom amerikansk stadsforskning förekommer ibland begreppet "urban village" för att beteckna grannskapsorienterat småstadsliv mitt i de stora städerna.

Både de äldre och de nyinflyttade kommandantsängenborna har en positiv bild av sitt område. Men de betonar som påpekats helt olika kvaliteter i sin miljö. Nyinflyttarna ser rörligt storstadsliv, uppskattar den färgstarka folkblandningen och den exklusiva kommersen.

De äldre arbetarkvinnorna, Jenny och Astrid och läraren Edvard är förvisso genuina stadsmänniskor - de vill inte bo i förort. Edvard avskyr träd och buskar. Men deras Kommendantsängen är inte storstad, utan snarare just en "urban by", en enklav småstadsliv i intim skala mitt i Göteborg.

Speciellt tydligt är detta hos de två kvinnorna. För dem har området fungerat bra som vardagsmiljö för deras roll som husmödrar. De har trivts med de många livsmedelsbutikerna, med alla genom åren bekanta ansikten och fasader och uppskattar inte alls de nya inflyttarnas stil, deras postmodernistiska hus eller den typ av exklusiva affärer som deras köpkraft lockat dit.

De äldre kommendantsängenborna är bundna till sin miljö. Områdets förändring har skapat ett otrivsamt glapp mellan deras egen lite nostalgiska upplevelse och en ny storstadsverklighet.

I likhet med sina generationskamrater bland de äldre i Lövgärdet är de uppvuxna före konsumtionssamhället och utanför den medelklass som haft pengar och utbildning till att odla upp de högt specialiserade behov som utgör grunden för det som här kallats det genuina storstadslivet.

6.2 Tre generationer i jämförelse

6.2.1 De äldre: Enhetlighet i livscykeln

Ingen av de äldre informanterna i vare sig Kommendantsängen, Åkered eller Lövgärdet har haft en egen riktig lägenhet innan de gift sig. Mönstret, oavsett socialt ursprung, är att man bor hemma hos föräldrarna tills man gifter sig. Första barnet kommer nästan alltid inom ett år, också oavsett klasstillhörighet. Av männen med arbetarbakgrund har flera gått till sjöss, två kvinnor sökte sig till Stockholm som butiksbiträden och en blev barnflicka på ett gods. På så vis kunde man ändå komma hemifrån på 30- och 40-talen, antingen det var frihetsbehov eller av försörjningstvång. Einar säger själv att han gick till sjöss för att slippa sina fosterföräldrar och Jenny for till huvudstaden för kärlek och ett nöjesliv som inte tog slut klockan elva.

Alla med bakgrund inom arbetarklass eller de fattigare skikten på landsbygden börjar jobba vid tretton år. Undantagen är Inger som fick tbc och Signe som kunde börja i flickskola. Pappan tjänade mer än genomsnittet för arbetare. Signes make Torsten fick musikutbildning bekostad av Götaverken sedan hans begåvning uppmärksammats i pressen. Men då hade han fått arbeta i sju år som vanlig varvsarbetare. Oavsett hur familjerna såg ut, hur föräldrarna uppträdde mot sina barn och vilka värderingar de hade, så är generationen född i början på 20-talet begränsad i sitt handlingsutrymme i två viktiga avseenden, bostadsbrist och försörjningstvång.

Bara tre av de äldre informanterna är födda i medelklasshem, vilket ger klen underlag för slutsatser. Nina, musikerdotter, sätts av pappa i flickskola för att kunna försörja sig som telefonist fram till äktenskapet. Rune som blev rederitjänsteman fick heller inga högre studier, han var tvungen att försörja sin sjuka mor. Ernst är den ende i denna generation medelklass om kunde läsa på universitet. Ingen av de tre bor som sagt i egen lägenhet innan de gifter sig.

Intervjuerna med de äldre gav få exempel på ifrågasättande av de egna föräldrarna, födda på 1890-talet, som giltiga modeller för hur man lever sitt liv. 30- och 40-talens ungdomsrevolter är blygsamma. Signe chockar sin mamma genom att köpa en dyr dräkt. I det fallet kränktes de av krigsåren extra skärpta betänkligheterna mot fåfäng konsumtion - överlevnadsvärderingarnas fiende nummer ett.

Jenny reser till Stockholm för kärleks skull trots mammas protester. Hon mister sitt arbete och undandrar sig föräldrarnas kontroll för ett osäkert parti, också ett brott mot elementära överlevnadsvärderingar.

Det tredje exemplet gäller Nina som inte fick börja på läroverket. Hon gör inget, fogar sig och är bitter. Hennes revolt kommer starkt fördröjd och yttrar sig främst i ett rikt umgängesliv när hon kommer utanför pappans kontroll.

Alla dessa tre exempel är synnerligen blygsamma och inte mycket att jämföra med vad som händer med dem som är unga på 60-talet. Tydligast bland de äldre är istället tendensen att foga sig. Nina fogar sig och avstår från läroverk - hur skulle hon ha kunnat få igenom sin vilja?

Ernst som blev lärare gör vissa experiment med eget företagande, som möjligen inte kan ha fallit föräldrarna i smaken. Till slut ger han vika och låter sig tjasas in på lärarbanan, precis som pappa.

6.2.2 Mellangenerationen: Värderingsförändringar och egna lägenheter åt ungdomar

I den andra generationen, född mellan 1940 och 1950, lättar det yttre trycket. Ungdomarna flyttar hemifrån och bor i flera fall i fyra-fem år i egna lägenheter innan de gifter sig. Dessa lägenheter är med få undantag just de familjebostäder som friställts genom att arbetarbefolkningen flyttat ut i förorterna.

En del av arbetarbarnen kan läsa vidare, men deras inställning är ibland tvekan. I några fall dyker frågan om utbildning aldrig upp - det är självklart att börja jobba precis som pappa. Det tydligaste exemplet på traditionstänkande här är Kjell som går till sjöss, precis som farfar, far och två bröder. Arbetaridentiteten stärks i Kjells fall också av politiskt engagemang. Fenomenet med arbetarbarn som studerar och vinner inträde i medelklassen har dykt upp både i Åkered och Kommendantsängen.

Mellangenerationens friare liv märks också i familjerna. Debatt om barnuppfostran och jämställdhet börjar i radikala intellektuella kretsar, men sprider sig utåt.

1968 med studentbråk på kårhuset i Stockholm förs ofta fram som en vändpunkt när breda värderingsförändringar i samhället diskuteras. Men mycket viktigare för att förstå vad som skett är att peka på de tre blivande medelklassfruarna i Åkered, Ann-Sofie, Inger och Viveka. En revolterar faktiskt politiskt, men detta föregås av något som förenar dem alla tre. De kan under 60-talets lopp bo själva en tid i var sin riktig lägenhet. Att Inger efter ett tag flyttar ihop med en kille, spelar ingen roll. Det var något hon själv valde att göra. Poängen är att hon först fick det egna kontraktet.

Här, och i det tidiga försörjningstvängets uppmjukning, ligger mycket av upplösningen av de traditionens järnband som förenade den äldsta generationen med deras föräldrar.

Bland de medelålders i undersökningen kontrasteras ofta de egna värderingarna beträffande t ex barnuppfostran mot de egna föräldrarna. En till det yttre konservativ jurist som Erik i Åkered lägger fram en familjeideologi som på nästan varje punkt reviderar den auktoritära faderns åsikter.

6.2.3 Röriga ungdomar blir etablerade småbarnsföräldrar

Värdet av planerad livsföring blir dock efter hand påträngande för dem som var unga och experimenterade med nya livsformer på 60-talet. Omvändelsen kommer när de själva blir föräldrar. I de tre åkeredsfruarnas fall kommer villaköpet, Inger och hennes make skaffar villa trots att de tidigare sett ner på radhusmentaliteten.

I Kommendantsängen finns ytterligare en informant som övervägt att flytta till villa, men avstått för den tioårige sonens skull. Mannen har bott kvar, men naturligtvis ändrat sin livsföring, skurit ner det musikliv som var kärnan i hans fria ungdomstid.

Ytterligare en medelålders man har trots svåra ideologiska betänkligheter skaffat bostadsrätt i hopp om att kunna sälja den med vinst och köpa villa. Här punkterades rasht de fria ungdomsåren, allt uteliv som kostat pengar har måst skäras bort. Nya dörrar köps för att höja lägenhetens värde. Informanten har dessutom gift sig, något han tidigare var tidstroget kallsinnig till. Detta görs för att glädja föräldrarna - i motsats till mycket som hänt honom i börja på 70-talet.

Samtidigt ska man nog passa sig för snabba slutsatser. Det är uppenbart att allt inte återgått till det gamla. Inger som försörjde sin studerande make på 70-talet och debatterade nya könsroller framställer sig som i viss mån resignerad - men inte helt och hållet. Vad som råder i deras äktenskap idag är en kompromiss jämfört med vad de hade råd att tycka innan barnen kom. Nu tar de det lite lugnare med idealen och den roliga paradoxen är ju att ungarna, samtidigt som de tvingat fram föräldrarnas reträtt, också blir deras hopp för framtiden. De reviderar sina föräldrars uppfostringsmodell och försöker göra mindre könsrollsbundna varelser av sina barn. Detta kan i förstone se ut som privatisering. Det är det också i den meningen att de dragit sig ur den offentliga sfär där man kan påverka andra vuxna. Inger avslutade nyligen sitt mångåriga fackliga engagemang. Ändå är barnuppfostran något som återverkar på samhälle - det är bara det att resultatet inte märks på en gång.

6.2.4 Ungdomsfrigörelsen blev bestående - men inte de billiga smålägenheterna

Obundna ungdomar i små och billiga innerstadslägenheter på 60-talet blev 80-talets etablerade småbarnsföräldrar i förort.

Hur ter sig de intervjuade 19-21åringarna med mellangenerationen som bakgrund? Dagens unga liknar mellangenerationen i så måtto att de har en utpräglad identitet just som ungdomar. Flera tillhör den breda floran av livsstilar som växte fram under 60-talet. Ett par killar i Lövgärdet är hårdrockare, i Kommendantsängen finns punkare. Två pojkar i Åkered vacklar mellan högre studier och självförverkligande i musiken.

Några av de intervjuade ungdomarna är strategiska och planerande, men de flesta låter de avgörande besluten anstå. Detta är tydligt generationsbundet. Det hör till den livshållning som kunde uvecklas under 60-talets högkonjunktur. Ungdomar har rätt att bestämma själva och den diktatoriska föräldraauktoriteten som kan anas i intervjuerna med de allra äldsta, den saknas.

En annan intressant poäng är att 19-21åringarna tycks ha mindre trasel med sina föräldrar än vad mellangenerationen hade. Trots att t ex de två punkarna ytligt sett odlar livsstilar som mycket skiljer sig från föräldrarnas borgerliga framtoning så har de ändå mycket goda relationer.

Föräldrarna accepterar och tolererar livsstilsexperiment i en helt annan utsträckning än tidigare. Det borde också vara så. Föräldrarna är födda kring 1940 och har själva som relativt unga upplevt 60-talets frigörelse.

I den äldsta generationen har föräldrarna fått bekosta längre utbildningar. Gymnasieläraren Ernsts studier betalades av pappan. Familjen fungerade som ett litet bolag där hopskrapade pengar faktiskt måste resultera i en användbar examen. Från och med studielånens införande ändras detta. Staten ställer pengar till förfogande, den rent ekonomiska pressen på föräldrarna minskar och de borde därför bli mer toleranta mot sökande och experimenterande ungdomar.

Bland flera föräldrar till de som är unga idag finns också en tydlig tendens att idealisera ungdomligheten. Man vill vara ung och föränderlig själv och ett sätt att bekräfta att kampen mot åldrandet lyckats är förstås att visa hur bra man kommer överens med sin egna 20-åringar.

Det finns alltså stora likheter mellan de medelålders och yngre i förhållande till 60-åringarna. De medelålders har haft sitt experimenterande och i de flesta fallen stadgat sig ordentligt så fort de fått barn. De yngsta genomgår säkert om några år samma utveckling.

Ungdomsrevolten är borta, men de ungas rätt till större frihet består. Vad som skiljer generationerna åt handlar mycket i grunden om ekonomi. De medelålders fria ungdomsår utspelar sig under högkonjunktur. Det var lätt att få arbete och beträffande boendet så fanns saneringsområdenas smålägenheter att flytta till med hyror som var mycket låga. Detta och föräldrarnas försök att sätt hårt mot hårt och försvara sin auktoritet utgör i hög grad orsaken till att det sena 60-talets ungdomsfrigörelse blev så pass explosiv.

Idag är det mycket lugnare bland ungdomen - dels för att föräldrarna är mer toleranta, dels för att konjunktursvackan och bristen på billiga lägenheter kringskär handlingsutrymmet.

Bland de intervjuade i Åkered finns attityder som skulle ha skapat kaos i en vanlig 50-tals familj. Idag är de naturliga och accepteras. De två killarna som allvarligt överväger att stanna i pojkrummet och spela istället för att plugga möts av tolerans. De har själva inga planer på att flytta hemifrån. Dagens höga bostadsstandard minskar också behovet av att skaffa sig en egen lya därför att man inte får plats.

Det är bara bland de intervjuade pojkarna i Lövgärdet som den egna lägenheten framstår som ett akut behov. En orsak som pekats ut är att de bär på ett traditionellt arv som går ut på att man ska börja arbeta tidigt. När inga arbeten finns och intresset för utbildning är lågt blir den egna lägenheten en viktig markör av att man ändå uppnått ett visst mått av vuxenhet.

6.2.5 Hemmet som konsumtionsobjekt: Anspråkslöshet och pynt i kvadrat

Många av de äldre hyllar normer av anspråkslöshet, skötsamhet och livslång lojalitet mot sina närmaste som garanterat de vanliga människornas överlevnad i Sverige genom sekler. Idealen är lite slätstrukna och konformistiska, lite tråkiga när de beskrivs. Det är förstås inte detsamma som att människorna som bär upp dessa värderingar skulle vara tråkiga. Det handlar mer om att yttre begränsningar tuktat deras livsföring. Pråliga och färgstarka livsstilar som driver individualiteten till sin yttersta spets saknas.

Också det fåtal av de äldre informanterna som tillhör medelklassen umgås påfallande återhållsamt med konsumtionssamhället. De har varit yrkesverksamma under hela efterkrigstiden och längre än någon annan generation upplevt en obruten högkonjunktur. Men deras livsinnehåll handlar inte i någon större utsträckning om materiell konsumtion. De äldre åkeredsborna fick spara i ca 15 år innan de kunde köpa hus. Själva husköpet var uppenbarligen en stor sak för dem och krävde en lång period av planering och återhållsamhet. Husen möbleras men sedan händer inte mycket med bostaden som konsumtionsobjekt. Hemmet brukas och standarden uppskattas förvisso. Men mellangenerationens heminredningsintresse saknas.

Signe, radhuskvinna i 60-årsåldern, har inte tapetserat om en enda gång på de tjugo år familjen bott i huset. Nu vill hon göra det, men ser det som en sak för hantverkare. De medelålders kvinnorna tycks härleda en mycket större del av sitt livsinnehåll ur själva hemmet. Det ska förnyas, anpassas till de uppväxande barnen. Hantverkare är för dyra att anlita och det ligger också ett tydligt moment av självförverkligande i att göra saker själv.

De utbildade kvinnorna tycks vara mest intresserade och inriktade på heminredning. Men detta är troligen åtminstone delvis bara skenbart. De utbildade är mer verbala, lägger ut texten kring idéer man har om hemmets funktion. Kvinnor ur arbetarklassen i Lövgärdet pyntar lika mycket, men pratar inte så utförligt om det. En dagamma i Lövgärdet syr upp nya gardiner i köket fem gånger om året. Totalt blir det för henne dussinet gardinupsättningar som lämnar symaskinen varje år. Här står verkligen hemmet i fokus för en kvinnas kreativa energi. Men hon talar ändå inte om självförverkligande eller om hemcentrering som en ideologi inbakad i en viss familjesyn som några av de välutbildade kvinnorna gör.

De flesta männen i undersökningen uppfattar pyntet som en angelägenhet för kvinnor. När den medelålders juristen Erik berättar om sitt intresse för krukväxter blir det med ett karakteristiskt avståndstagande från det feminint dekorativa. Vad är det då för roligt med krukväxter om det inte pryder hemmet? Jo, han gillar det rena råa växandet och har därmed tryggt inmutat krukorna i den maskulina sfären.

Männen engagerar sig i småhusköpens finansiella sida. Men när väl huset eller bostadsrätten är förvärvat så upphör deras engagemang. Trädgårdsskötsel är ett undantag. Själva bostaden som centralpunkt i livet är ett fenomen som är nästan uteslutande kvinnligt. De kan göra hemmet till ett aldrig avslutat projekt av successiv förnyelse som i många fall är det viktigaste uttrycket för personligt skapande.

Fenomenet är nytt från och med mellangenerationen. En av de medelålders kvinnorna berättar om sin mammas undran inför moderna kvinnors prylstress.

Förändringen måste analyseras utifrån hemarbetets omvandling. De äldre kvinnorna är uppvuxna före konsumtionssamhället, före möbelvaruhuset och under en period då hemarbetet var mer arbetskrävande. Barnkläder syddes hemma och kosthålllet hade en helt annan uppbyggnad. Senare har husmorsrollen mist mycket av sin hantverkskaraktär. Pyntet kan ses som ett sätt för kvinnorna att återupprätta sin värdighet. Den moderna mamman är mer inriktad på att ordna relationer. Detta saknar inte ett visst samband med heminredningsintresset. Den estetiska gestaltningen som förstärkande bakgrund till relationerna. En tydlig tendens i intervjuerna är också att ommöbleringarna ger samtalsämnen med andra kvinnor. Man möblerar lika mycket för sina vänner som för de egna familjemedlemmarna. Att ändra om gör att pratet aldrig riskerar att sina.

Boendet har i de äldre kvinnornas liv haft en annorlunda och mer begränsad plats. Astrid i Kommendantsängen har virkat några tavlor som dekoration till lägenheten, men i hennes berättelse framträder ändå hemmet huvudsakligen som en sorts verkstad. Råvaror omvandlas till hederlig husmanskost. Det är långt från detta till den unga radhusflickan Helen som lever ut sitt heminredningsintresse och tycker det härligaste med hemmet är att avnjuta synen av en kvist som elegant stuckits ner i en vas.

Gunilla, den medelålders storstadsbon i Kommendantsängen som genom uppväxt i arbetarfamilj och äktenskap med en byggdirektör provat alla existerande boendeformer, tror inte att hennes föräldrar någonsin pratade om sitt boende. Det gällde bara att få tak över huvudet. Vad som händer i mellangenerationen är att boendet expanderar och blir ett viktigt uttrycksmedel för personligheten. Detta har Åke Daun noterat i flera sammanhang.

Daun urskiljer också en motströmning av "anspråkslösa," de som protesterar mot konventionell status genom att avsiktligt möblera enkelt och spartanskt. Detta är en tendens inom den välutbildade medelklassen. Det handlar om folk med så ansedda yrken att de kan kosta på sig att nonchalera gängse krav på anständig möblering. Daun urskiljer alltså två sätt att förhålla sig till hemmet.

Den här undersökningen visar kanske att det är mer komplicerat. Könsrollerna för heminredning och boendet så som ett aldrig avslutat projekt till kvinnosfären. Männen är inte bara passiva. I intervjuerna är många öppet ironiska mot sina makor. Det möbleras om för mycket och för ofta.

De flesta männen i Åkered sätter värde på sina hus. Men deras intresse för själva den materiella sidan av boendet avtar drastiskt i det ögonblick köpehandlingarna är undertecknade. De vill inte sänka sin standard, förvisso. Men själva boendet har en blygsam plats i deras totala livsinnehåll. Ännu mera påtagligt är detta bland männen i flerbostadshus i Kommendantsängen och Lövgärdet.

6.2.6 När trångboddheten avskaffats kommer kvalitativa krav på boendet

En allmän tendens bland forskare är att det egna ämnets betydelse för de undersökta människorna överdrivs. Arbetslivsforskare skriver ofta om folk som om de inte gjorde annat än arbetade, som om t ex familjelivet saknade betydelse för deras syn på tillvaron. Byggforskarna har en tendens att övervärdera boendets betydelse.

Trenden i detta intervjumaterial är klar. Boendet har blivit viktigare, men inte för alla. Den rena standarden är för många sekundär. I stället skjuts helt andra aspekter fram. Bland de nya storstadsborna är det uppenbarligen själva läget i stadens centrum som är det åtråvärda. Folk som varit vana vid mycket hög standard ute i förorternas villaområden är plötsligt hemskt stolta över att ha bytt upp sig till två och ett halvt rum bostadsrätt.

Bland de som är unga i Lövgärdet finns två tendenser. Ingen av dem har med standard att göra. Två flickor vill flytta därifrån. En ger uttryck för just den symbolorienterade synen på bostaden som relaterats ovan. Hon vill flytta till bostadsrätt centralt för att få ett boende anpassat till kontaktnätet bland egenföretagande kompisar.

De unga killarna i MC-gänget vill bo kvar för att hålla sitt nätverk i området intakt. De är uppvuxna i området och i en ung barnfamilj som Morgans syns resultatet av att drygt dussinet år har gått sedan området byggdes. En generation har vuxit upp som inte sett mycket annat än Lövgärdet. De uppfattar inte området som nytt utan som gammalt och välbekant, det som alltid funnits. Kala höghusfasader av det slag som fotografer excellerat i att framställa som symboler för det moderna samhällets allmänna ruskighet, associerar de med värme, hemkänsla.

Hur blir det då när ungdomarna själva bildar familj - kommer de inte att uppleva sig som trångbodda, göra som så många under 70-talet och skaffa småhus trots stora höjningar av boendekostnaderna? Den ekonomiska expansion som gjorde detta möjligt är bruten. Ungdomarnas svårigheter att få jobb pekar snarast på att deras existens är allvarligt hotad. Noga taget är kanske deras egna djupa rötter i detta i och för sig historiskt sett rotlösa område, deras största resurs. Poängen ligger inte i lägenheterna i sig, utan i själva grannskapet.

I Åkered är villkoren annorlunda, ungdomarna satsar på långa utbildningar som i stor utsträckning kommer att leda till hyggligt välbetalda arbeten i nivå med föräldrarnas inkomster. Ur föräldrarnas perspektiv är småhusboendet för de flesta en nyhet. Ungdomarna tar det för givet.

Mellan undersökningens första och andra generation ligger ett kraftigt brott. Boendeformer, standard och symbolinnehåll förändras i stor utsträckning. Mellan den andra och tredje generationen är skillnaden inte så stor. Med ekonomisk stagnation i samhället från 70-talet och framåt är detta helt logiskt. Med trångboddheten avskaffad är det också logiskt att boendet får fler dimensioner än ren standard - och att människor utvecklas i helt andra riktningar istället.

6.2.7 Klasskultur och livsstil

I den äldsta generationen präglas människorna i hög grad av klasstillhörighet. Villkoren för yrkesval, boende och familjebildning är mycket enhetliga. Frånvaron av socialstaten, konsumtionssamhällets prylar tillsammans med lång arbetstid och drygt hemarbete begränsar utvecklingen av människornas behov. Det fanns ett visst spelrum för självvalda livsstilar. Denna arbetarklass i landshövdingehus i 40-talets Göteborg var dock ingen jämngår massa. Bland informanterna finns föreningsaktiva och en kvinna som faktiskt gick in för dans och uteliv. Detta är synliga tecken på hur olika folk var inom ramen för en livsform med mycket starka materiella begränsningar.

Längre fram lättar trycket. Det blir inte lika meningsfullt att prata om livsform, människan som en relativt okomplicerad produkt av anpassning till enhetliga levnadsvillkor.

Istället kommer just livsstilar, självvalda levnadsmönster som människorna får bekräftade genom att söka sig till likasinnade.

Klassmönstren kvarstår dock i stor utsträckning, ta t ex den utbildningsfientlighet som formuleras av flera av ungdomarna i Lövgärdet. Från en medelklasståndpunkt är deras inställning tokig och destruktiv. För dem själva är det bara naturligt, ett traditionellt klassbundet tänkande. Det har fungerat i generationer och skälet till att det inte går ihop idag har med yttre förhållanden att göra, näringslivets omstrukturering.

Klassmönstren är en realitet. Men livsstilarna tar allt större plats i människornas identitetsbyggen, definierar mer och mer av vad de anser sig vara.

Den ensamstående byggnadsarbetaren i Kommendantsängen umgås med folk ur övre medelklassen. De skiljs åt av den sociala tillhörigheten och sådant umgänge hade knappast varit möjligt några decennier tillbaka. Vad som förenar är livsstilen: Att man är ungarl och går på krogen och har trevligt.

Samma förhållande gäller Susanne, affärsbiträdet i Åkered. På kurs träffar hon medelklassdamer. Det gemensamma intresset är heminredning. Klasstillhörigheten skulle i Sverige före du-reformen ha skiljt dem åt, nu förenas de av livsstilen.

Hans Zetterberg har definierat livsstil som det som man har lust att göra. Att 20 % av hushållen i Lövgärdet är sociala ärenden är emellertid knappast en fråga om livsstil. Det är inget man frivilligt väljer. Detta är mer en fråga om livsform, hur man försöker att överleva när man socialt befinner sig i marginalen.

Det finns besvärliga tolkningsfall. De flesta som lever i Kommendantsängen bor ensamma. Livsstil? Antagligen till viss del. För den nyss nämnde ungarlen är det så - om det han säger tas på allvar. Han föredrar att vara ensam när han inte kan hitta någon riktigt bra livskamrat. Kompisar som nöjt sig med mindre och kompromissat har råkat illa ut, det vet han.

Men om man för ett ögonblick glömmer individen och hans argumentation som ju alltid låter övertygande och betraktar detta bostadsområde med sitt massiva inslag av ensamma, kommer frågan: Har verkligen allihop valt detta som livsstil? Hur mycket beror egentligen på att samhället blivit rörigare och rörligare att ideal från skilda håll förhållar individualism och kompromisslöst självförverkligande och att resultatet blivit att många blivit oförmögna att hålla ihop förhållanden.

6.2.8 Boendet organiserar livsstilarna rumsligt

I den första generationen fanns en enhetlighet i livscykeln. Oavsett klasstillhörighet bor alla informanterna i familj hela tiden. Sent flyttar man hemifrån, först när man gifter sig blir det en egen lägenhet. Barnen kommer nästan direkt och sedan de flyttat hemifrån bor de eventuellt för första gången ensamma som änkor eller änklingar sent i livet.

Detta enhetliga mönster är från och med den andra generationen i stor utsträckning helt upprivet. Det har inte ersatts av kaos, utan snarare av en rad motstridiga tendenser.

Tendenserna i familjestrukturens och boendepreferensernas utveckling är nästan helt oförutsägbara i det stora samhällsperspektivet. Människorna som kommit till tals i denna undersökning är kanske i vissa avseenden osäkra, men de förmår ändå skapa en tydlig ordning i sin värld. De söker sig till likar. Några få är principiella enstöringar, men de flesta bygger kontaktnät där de egna värderingarna bekräftas. Vad som då framträder är just livsstilar. Den strategiska uppgiften för denna undersökning kan sägas ha varit att finna sambandet mellan livsstil och boende. I de analyserade bostadsområdena organiseras livsstilarna rumsligt och socialt.

Det är mycket oklart vad en familj egentligen är för något idag. Vilken familj? Anser man att den är ett livslångt projekt så kan man bosätta sig i Åkered bland människor som faktiskt till 90 % är alldeles riktigt gifta. Har man istället en mer flytande definition på samlevnad, sätter man bo med sin sambo i Kommendantsängen. Där är 53 % av alla paren ogifta.

Vill man leva ett rörligt liv bör också Kommendantsängen väljas i första hand, att flytta är dubbelt så vanligt där som i Åkered. Älskar man småbarn är Åkered klart att föredra. Där finner man de grannar som har mest positiv syn på småttningar. Åkeredsborna sätter barn till världen dubbelt så ofta som folk inne i stan.

På planeringsnivå kan det se ut som en enda röra. Men för människorna själva är det möjligt att skapa en vardagsverklighet som hänger ihop. Boendet framträder alltså som en faktor som organiserar livsstilarna rumsligt.

6.2.9 Mycket händer inom boendet också med fortsatt ekonomisk stagnation

Att de yngsta annat än i undantagsfall inte på något avgörande sätt kan förbättra sin standard jämfört med föräldrarna är troligt mot bakgrund av en fortsatt ekonomisk stagnation. Men detta innebär minsann inte alls att boendet fortsatt behöver bli statiskt och odynamiskt.

Det dynamiska i Lövgärdet är grannskapet, med alla dem som nu växer upp och bildar familj. Närheten till släkt och vänner är en viktig resurs, en kvalitativ skillnad om en jämförelse görs med hur villkoren var när deras föräldrar flyttade in i början av 70-talet. Samtidigt är också riskerna med en ekonomisk stagnation störst här. Här och inte i Åkered bor de som i ett postindustriellt arbetsliv blir överflödiga. Men de positiva ansatser som finns både i form av grannskapsarbete i nyttoverkstadens regi och alla föreningar och i människornas vardagliga kontakter kan mycket väl komma att dränkas av utslagning i stagnationens släptåg. Kommunen har här ett stort ansvar och gör också en hel del.

Vad kan hända i Åkered? Några av de intervjuade hushållen är ekonomiskt pressade och kan tvingas flytta. För området som helhet gäller att grannskapet har täta kontakter både i form av umgänge och praktisk hjälp.

Här finns en utvecklingspotential, även om det idag inte finns något skäl för människorna att leva tätare än de gör. Samma möjligheter till kontinuitet i släkt finns inte som i Lövgärdet. De som växer upp i Åkered kommer inte på samma självklara sätt att kunna bosätta sig där.

I Kommendantsängen blommar storstadslivet och detta kommer säkert att fortsätta. De äldre som vuxit upp där när området var en idyllisk urban by är snart borta. Barnfamiljer flyr området och in kommer unga och frånskilda med smak för lite exklusivare livsföring än vad förörternerna kan tillhandahålla.

En fortsatt omstrukturering av näringslivet ger en kombination av stagnation och sektorer med snabb utveckling. Människor i expansiva näringar kommer att tvingas slå sig fram i hård konkurrens. Arbetslivet blir för dessa människor en stenhård prioritering, deras intresse för konventionell familjebildning kan tänkas minska. Utan barn blir paren troliga spekulanter på bostadsrätter av det slag som byggs i Kommendantsängen. Dessa associeras redan idag av de nyinflyttade med en dynamisk livsföring. Deras symbolvärde är som klippt och skuret för en postindustriell epoks högteknologer och administratörer.

KOMMENTARER

av Jörgen Linder, Ingela Mårtensson och Sven B Ek

INLEDNING

I den nyligen avslutade framtidsstudien i sju svenska kommuner har arbete, omsorg och kultur varit tre huvudteman för de framtidsbilder som diskuterats. Göteborg var den största kommunen som deltog och man har där även gjort det framtida boendet till ett särskilt tema. Både bland politiker, tjänstemän och bostadsföretagare kände man nämligen att något saknades i den bostadspolitiska diskussionen. Därför kom den här aktuella förstudien att få ett starkt stöd trots att den var begränsad och hade försökskaraktär.

Våra värderingar kring grundläggande element i livet förändras och skiljer sig många gånger från den bild beslutsfattarna har om oss (Khakee och Dahlgren, Bygghforskningen 1985:8). Inte minst skiljer de sig mellan olika generationer och samhällsskikt. Det är därför intressant att studera göteborgarnas olika framtidsstudierapporter (beställs per tfn 031-611175). Synen på arbetet och arbetstiden skiljer sig väsentligt mellan främst länearbetare och andra där arbetet fyller fler funktioner än försörjningen. Kommunen/landstinget kan välja att betrakta omsorgen som en vara som andra och organisera den därefter. Eller man kan välja att se den som en samhällsservice med vad därav följer. Många anser att omsorgen kan återföras mer till bostadsområdet eller hushållet. I det senare fallet ger uppbyggnaden av familjestrukturen och ensamboendet andra utgångslägen än tidigare generationer. I kulturgruppens slutrapport finns värderingen att det borde vara "dags att nu slå ned postmaterialismens påle i fosterjorden". Med dessa korta antydningar har vi velat sprida intresse för ett ganska omfattande men lättläst material om bl a våra värderingar och deras förändringar.

I kulturvärlden har det alltid varit naturligt att förorda icke-materialistiska värden och talet om postmaterialism blir därför riktigt intressant först när det förs över till andra områden som t ex till synen på bostaden och boendet - ämnet för denna rapport. Även de andra allmänna värderingsförändringarna ovan kring arbete, omsorg och reproduktion återverkar på det sätt vi önskar ordna vårt boende.

Det har funnits en tradition i svensk bostadspolitik enligt vilken man huvudsakligen behandlat de fysiska och ekonomiska sidorna av bostaden. Bostadspolitiska kommitténs betänkande (SOU 1986:4-6) har fortsatt denna tradition och bygger sina slutsatser kring statistik om ytor, standard, trångboddhet etc. - Med enbart statistiska metoder kommer man aldrig in på vad bostaden betyder för människan i olika skeden av livet. En förnyelse av bostadspolitiken kräver emellertid en sådan kunskap. En kunskap som belyser de immateriella sidorna av boendet dvs de som inte direkt kan omsättas i fysiska och ekonomiska termer. Man får sannolikt avstå från siffror och representativitet för att i stället genom den 'novellteknik' grundad på intervjuer som etnologerna använder fånga in andra viktiga sammanhang.

Vi har låtit tre göteborgare läsa materialet och kommentera det för att få en bild av hur det upplevs. Det är två politiker, kommunfullmäktiges ordförande Jörgen Linder och numera riksdagskvinnan Ingela Mårtensson som tidigare deltagit som tjänsteman i framstidsstudien, samt professor Sven B Ek vid etnologiska institutionen, Göteborgs universitet.

De tankar som Sven B Ek för fram återfanns också på den internationella forskarkonferensen i Gävle nyligen där t.ex en fransman M H Conan i sin uppsats polemiserade över bostadspolitikens sätt att se på bostaden som en konsumtionsvara. Han hävdar att de bostadspolitiska målen skiljer sig från medborgarnas önsknings genom att de har syftat till ett enda bostadskoncept utrustat med vissa nödvändiga detaljer medan människor skiljer sig väsentligt beträffande de olika sorters boendeupplevelser de vill uppnå. "Almost any shelter can be a house but it is far from true that any housing can provide the setting for a home. Home is not simply a place but rather an experience of time and place shared with significant others." Conan anser att de bostadssociala målen bör vidgas. Syftet bör vara att möjliggöra för de boende att för sig skapa en meningsfull social omgivning utifrån bostaden. Han tilldelar därmed bostaden en mycket central roll i människans liv och för merparten av livets skeden är detta säkert sant.

Förstudien har nu gått över i en huvudstudie vilket betyder att intervjuerna blir fler och därmed också möjligheten att dra ut tendenser eller slutsatser. Låt oss hoppas att det stora intresse som man hittills visat för rapporten håller i sig igenom nästa arbetssetapp.

Stockholm i juni 1986

Ingela Söderbaum
forskningssekreterare

**GÖTEBORGS
KOMMUNFULLMÄKTIGE**

**ORDFÖRANDE
Jörgen Linder**

Olika former av "hårddata" har varit det normala underlaget för politiker och bostadsbyggare när det har gällt att skaffa underlag för beslut om bostadsproduktionen. Detta har varit - och kommer även framgent att vara - ett mycket viktigt hjälpmedel. Men behovet av att komplettera detta med ytterligare uppgifter har ökat.

En intervjuundersökning av denna modell är därför ett mycket viktigt komplement till traditionell statistik. Det kräver tid och intresse för att tränga igenom - och att dra slutsatser av det. Inte för att det är tungläst, tvärtom. Men att läsa tabeller är en sak, intervjuer en helt annan.

Följande tre utgångspunkter kan exempelvis väljas:

- Långsiktig användning - undvika efterklokhet
- Det "yttre" boendet - den fysiska miljöns betydelse
- Det "inre" boendet - gemenskap och trivsel

1. Långsiktighet

Om man först betraktar kraven på långsiktighet vid bostadsplaneringen, så är dessa önskemål uppenbara. Medan investeringar i t ex datorer på kontor eller maskiner i verkstadsindustrin kännetecknas av kort - ibland rentav mycket kort - livslängd, så skall bostadshus användas i kanske sextio-sjuttio år, i många fall mer. Visserligen sker många förändringar och reparationer med en fastighet under dess livslängd, men ändå: Den skall vara en viktig del av många människors tillvaro under lång tid.

Helst skulle vi förstås vilja ha kunskaper om hur människors krav och synpunkter på sitt boende utvecklas under hela denna tid. Då är detta i varje fall en god utgångspunkt: Att vända på steken och följa några personers "boendekarriärer" genom förfluten tid.

Planerar vi nu bostadsområden utifrån de önskemål, som människor har i dag, kan vi vara övertygade om att kraven som ställs kanske redan om tio-femton år är helt andra. För att inte tala om hur bilden ser ut om femtio-sextio år.

Mycket har sagts om 1960-talets "miljonprogram" för byggandet. Det pressades fram av en stor bostadsbrist. Man var inte lika noga med kvalitén på byggmaterialet och med utformningen av miljön.

Här har alla efterkloka kunnat fira stora triumfer. Med de glömmer oftast, att miljonprogrammet innebar en väldig höjning av utrymmesstandarderna för många människor. En modern bostad blev annat än en fåfäng dröm för de många, som t ex i Göteborg växt upp i landshövdingehusens trånga och omoderna lägenheter.

Men - för att då vara lite efterklok - så hade kanske en djupare analys av människors synpunkter på sitt boende kunnat förhindra några av de misstag, som begicks? Jag tror det. Nu blev det siffrorna i bostadsköerna, som fick ange ramarna för byggandet, vilket var ett alldeles för kortsiktigt perspektiv. Mycket blev bra, men det kunde ha blivit oerhört mycket bättre.

2. Den fysiska miljöns betydelse

I intervjuerna från Lövgärdet kommer många intressanta synpunkter på "betongförorter" fram. Här nämns också Linnea Gillwicks avhandling, som påvisat att den yttre miljön överskattas som orsak till problem i denna typ av förorter.

Det beror mer på vilka människor, som bor i områdena, menar hon och säkert med rätta. Ett område som Bergsjön i Göteborg har fått en negativ stämpel av denna typ på sig. Ändå är stora delar av denna stadsdel mycket naturskön. Men i samband med inflyttningen då området var nybyggt, var det flera omständigheter, som tillsammans försvårade för stadsdelen att få en bra start. Det problemet finns ännu kvar, nästan 20 år senare.

En stadsdel som övre Johanneberg i Göteborg, stämmer också in på schablonbilden av "betongförort": Stora, höga, grå hus utplacerade med bara några enstaka träd. Ändå är detta ett attraktivt bostadsområde, mycket svårt att få bostad i. Fast det byggdes kring 1940, ligger centralt och befolkas mest av pensionärer och studerande. Här skrämmer inte de enformiga, grå funkishusen bort någon.

För den som läser rapporten, men inte är hemmastadd i Lövgärdet, är det viktigt att notera, att denna stadsdel inte är något typiskt exempel på "grå förort". Här finns mycket fin natur tätt inpå husen och det mesta byggandet har åstadkommit i en måttfull skala.

Högst upp i Lövgärdet finns flerbostadshus i tre våningar. Huset längst bort har framför sig en gräsmatta, en träddeunge och en sluttning ner mot Surtesjön. Säkert en av de vackraste boendemiljöerna i Göteborg - för den som uppskattar grönska och sjöutsikt.

Vid ett besök där häromåret (då jag ägnade en hel del tid åt långa promenader i Angereds stadsdelar, bland annat Lövgärdet) kunde jag konstatera, att ungefär var tredje lägenhet i det huset var tom. Här kan den fysiska miljön knappast ha skrämt någon, som annars vore beredd att bo i ett ytterområde.

3. Gemenskapen i bostadsområdena

När man planerar bostadsbyggande särskilt i Göteborgs grannkommuner, så inriktar man sig mest på att producera småhus för barnfamiljer. Ändå utgör den "traditionella kärnfamiljen", d v s två föräldrar och två barn under sexton år, numera bara sju procent av hushållen i Göteborg.

Det är som bekant de små hushållen som ökar i antal och andel - och alltfler kommer att bo ensamma under en allt längre tid. Många hävdar, att ensamheten kommer att bli vår nya stora folksjukdom.

Detta kan vi läsa ut av statistik och befolkningsprognoser. Men vad skall vi göra åt det? Då duger inte statistiken längre - däremot är

intervjuer av denna modell säkert ett ovärderligt hjälpmedel. Här kommer de kanske intressantaste synpunkterna i materialet fram.

En av intervjuarna frågar sig lite självkritiskt, om folk verkligen vill ha den gemenskap, som t ex etnologer så gärna vill pracka på dem. Det är en berättigad fråga, eftersom vi i den tilltagande ensamhetens tecken vidtar alltfler åtgärder för att motverka isolering och skapa gemenskap.

Det är nämligen ingen vits med en gemenskap, som är påtvingad. Däremot kan man i ett område, som Lövgärdet - vilket främst Morgan beskriver - mycket väl skapa en fin gemenskap mellan grannar i uppgången, en sammanhållning som inte är sämre än den som beskrevs i de gamla landshövdingehusen.

På annat håll kan vi finna exempel på påtvingad gemenskap, som totalt misslyckats. Som när man på 1960-talet byggde studentbostäder, där flera boende skulle dela på ett kök. Om två delade, gick det väl ofta bra. Fyra blev omedelbart svårare. Och de studenthem i Göteborg, där åtta enkelrum delade ett gruppkök, var de som alltid fick största andelen outhyrda rum.

Av åtta studenter som skulle dela kök visade sig nämligen praktiskt taget alltid minst en vara en slarver, som inte brydde sig om att diska eller att hålla ordning. Grannsämjan blev därefter och dessa studenthem fick byggas om.

Var det en modenyck av det tidiga sextiotalets planering, att detta var ett sätt att underlätta kontakter och motverka isolering? Kanske, men i så fall präglad mer av god vilja än gott förstånd. Hade det kunnat undvikas genom grundligare undersökningar innan? Det är inte säkert, men rätt troligt.

Det finns förstås en risk, att man romantiserar den gemenskap och sammanhållning man upplevde i barndomens miljö. Detta viktiga påpekande görs i avsnittet från Kommendantsängen. Där skildras barndoms-miljöer som rika på gemenskap, vare sig det gäller Kommendantsängen på 1920-talet, Kortedala på 50-talet eller åttiotalets Lövgärdet.

Påpekandet är viktigt - och innehåller säkert en betydande kärna av sanning. Gräset var grönare förr, somrarna soligare och snöflingorna större, sen spelar det inte så stor roll vad andra säger. Känslan av den större sammanhållningen i de tidigare miljöerna finns där.

Och det är viktigt för politiker och byggare att ta fasta på. Deras uppgift är inte att konstruera gemenskap och sammanhållning bland människor. Men de skall, var och en på sitt håll, bidra till att skapa förutsättningar för detta - så att de enskilda människorna av egen vilja kan bygga upp något sådant.

Bostadsproducenter måste se till att husen snarare underlättar än försvårar gemenskap. Inom bostadskooperationen är detta en förutsättning i allt byggande - man ordnar lokaler för gemensamma aktiviteter och genom att de boende själva får ta över ansvaret för sina hus finns där en grund, som på många håll utvecklats till en omfattande och starkt förgrenad aktivitet bland de boende. Men det borde kunna åstadkommas även av andra bostadsbyggare.

Politikerna måste i stadsplaner se till att bostadsområden innehåller den service som krävs - och att byggandet utformas så att man inte bygger in "vattentäta skott" mellan olika bostadsområden eller fastigheter. Och politikernas viktigaste uppgift är förstås att skapa ett samhälle, där människor tycker det är viktigt och roligt att utföra saker tillsammans; att ställa upp solidariskt för varandra.

I avsnittet om Kommendantsängen finns också ett resonemang om anonymitet i kombination med gemenskap, som är viktigt att sätta sig in i för att förstå "storstadsmänniskans" sätt att fungera.

Där beskriver Gunilla hur hon uppskattar blandningen av folk, den naturligt avspända stilen - och en anonymitet, som är skyddande samtidigt som hon har gemenskap genom vänner på promenadavstånd. Här är storstaden när den är som bäst - och människor som lärt sig ta vara på dess möjligheter.

Just frågan om hur man skall kunna finna former för gemenskap mellan människor kommer sannolikt att bli viktig för boendeplaneringen framöver. Då gäller det att ta vara på de kunskaper, som intervjuer av detta slag kan ge.

SYNPUNKTER PÅ LIVSMÖNSTER OCH BOENDEKARRIÄRER av Ingela Mårtensson

Den här aktuella rapporten om 50 göteborgares värderingar av sitt boende är mycket intressant och lite ovanlig i sin framställning. Det är inte torra fakta som förmedlas läsaren utan i högsta grad levande bilder av olika människors livssituationer. Läsaren får bekanta sig med individer som hon normalt inte har någon kontakt med. Man blir medveten om hur lite man känner andra gruppers värderingar och tankar. Det är en nyttig erfarenhet.

Det är roligt och förvånansvärt att så många människor ställt upp och i de flesta fall beredvilligt berättat om sina liv. Just nu pågår debatten om samhällsforskningens villkor orsakad av Metropolit-undersökningen - en longitudinell studie av 15 000 stockholmare. Magnus Mörck visar på ett utmärkt sätt att man kan nå liknande resultat genom att välja olika åldersklasser och genom att tala om vad studien handlar om och vad den ska användas till. Ytterst syftar denna undersökning till att hitta generationsbundna värderingar till boendet och det har man lyckats med. Sedan kan man alltid diskutera tolkningarna, och det skall jag försöka göra här.

Visserligen är endast 50 personer intervjuade och enbart tre bostadsområden av Göteborgs 93 ingår i studien. Men jag tror ändå undersökningen ger en bra bild av olika subkulturer i Göteborg. För den har verkligen visat att Göteborg består av en mängd kulturmönster. Att tala om göteborgaren blir då meningslöst när människors villkor och situationer är så olika.

Förutom gruppskillnader så framstår även klart mäns och kvinnors olika värderingar. Kvinnornas fixering av hemmet som föremål för sina omsorger är påtalig. Det är inte bara sina anhöriga som kvinnorna vårdar utan i nästan lika hög grad hemmets fysiska innehåll. Denna omsorg är inte nödvändig ur samhällssynpunkt i motsats till barnomsorgen. Det är en fråga kvinnornas sida självpåtagna uppgift som männen nästan raljerar om.

De kvinnor som förvånar mig mest är de som flyttat hemifrån till ett självständigt ungarliv, men som senare påtar sig en mycket traditionell kvinnoroll i samband med bildandet av familj. Överhuvudtaget verkar alla familjer bygga på en traditionell uppfattning av könsrollerna.

Det är befriande att få en nyanserad bild av Lövgärdet och inte bara den stigmatiserande bilden av ett betonggetto med utslagna människor. Framför allt förvånas man över de starka släktskapsförhållandena i Lövgärdet. Det tillhörde en av mina aha-upplevelser. Familjeforskaren David Gaunt framhåller att släktbanden ingalunda betyder mindre idag än tidigare. Snarare kan man ana att släktrrelationerna är de mest bestående och som man kan falla tillbaka på t ex i krissituationer. Men i den här undersökningen är det bara i Lövgärdet man kan finna att släktingar söker sig till varandra. Det är ju också där det finns ett stort utbud på tomma lägenheter. De boende har också i många avseenden mindre resurser än andra och är kanske därför mer beroende av sina släktingar.

Inom framtidsstudien i Göteborg arrangerades ett seminarium om familjestrukturens förändring. Då diskuterades den ökade familjesplitt-

ringen, som i många fall leder till nya familjerelationer med "lätsas-mammor" och "lätsaspappor" och mina barn och dina barn och våra barn. I denna studie finns ingen sådan familj representerad och det är förvånansvärt. De allra flesta av de intervjuade som skilt sig har inte skaffat sig nya familjer utan förblivit ensamma eller ensamstående med barn. Är det en myt om den nya familjen som är spridd eller beror det på val av bostadsområden?

Åkered består till stor del av personer som kommit ur arbetarklass till medelklass och i Lövgärdet finns så gott som bara arbetarklassen representerad. I Kommandantsängen finns inte många familjer med två vuxna barn. Tillhör de "nya familjerna" överklassen och den övre medelklassen?

I rapporten står följande att läsa: "Mellan undersökningens första och andra generation ligger ett kraftigt brott. Boendeformer, standard och symbolinnehåll förändras i stor utsträckning. Mellan den andra och tredje generationen är skillnaden inte så stor."

Men om man tittar på familjesituationen så är brotten enligt min mening störst mellan andra och tredje generationen.

De äldsta och medelålders personerna har nästan alla vuxit upp tillsammans med sina båda biologiska föräldrar, såvida inte en av dem dött tidigt. Nästan alla flyttade också hemifrån för att de skulle bilda egna familjer.

Den unga generationen har i mycket hög utsträckning under sin uppväxt upplevt skilsmässor mellan föräldrarna. När de flyttar hemifrån så gör de knappast det för att bilda familj. Nej, den tycks vara fjärran. I stället flyttar de ofta ihop med en kompis eller bor de ensamma. Ibland prövar de på ett samboförhållande. Familjebildningen är inget givet för den nya generationen så som den var för de äldre.

I rapporten påstås att "föräldrarna accepterar och tolererar livsexperiment i en helt annan utsträckning än tidigare". Enligt författaren borde det också vara så eftersom föräldrarna själva upplevt 60-talets frigörelse.

Jag tror det finns en annan förklaring också. Många av dessa ungdomar har under senare delen av sina uppväxtår bott tillsammans med sina mödrar. Traditionellt har fadern stått för den auktoritära föräldrarollen. Genom att många fäder inte bor tillsammans med sina barn så kan de inte heller utöva sin auktoritet.

Jag är medveten om att det är en pilotstudie och därför kan man inte täcka in allt. Men jag vill ändå framföra några saker som jag saknar.

Det första gäller invandrare. Vid uppläggningsen beslöts att inte ta med dessa. Jag kan förstå att det hade kunnat uppstå betydande svårigheter i intervjuerna och tolkningen. Men när man läser rapporten så får man känslan av att det överhuvud taget inte finns några invandrare i Göteborg. Om man tar Åkered så är det inte underligt att man får den uppfattningen för där existerar de knappast. Men i Lövgärdet utgjorde 1985 de utländska medborgarna (antalet invandrare är högre) 23 procent av befolkningen. Genom att man i urvalet sorterat bort personer med utländska namn så blir bilden av Lövgärdet alldeles för sned. Inte heller ger intervjuerna några djupare intryck av invandrare.

Jag hoppas att man i nästa studie som ska följa på denna kan få med invandrarnas värderingar. Invandrarnas boendesituation är av strategisk betydelse för bostadsplaneringen i Göteborg. Det gäller inte minst att få en bättre planering för alla flyktingar som kommer till Göteborg.

Det andra som jag saknar är en diskussion om arbetsplatsens belägenhet i förhållande till bostaden. Det nämns att "intervjuerna i förorterna Lövgärdet och Åkered ger ibland ett egendomligt intryck av att storstaden Göteborg faktiskt inte finns". Det verkar också som om arbetsplatser inte existerar. Bland annat med tanke på hur mycken möda som lagts ned på att få arbetsplatser till Angered så ter sig detta minst sagt egendomligt. Ett forskningsprojekt med flera forskare och kommunala tjänstemän (BBu) var sysselsatt med denna frågeställning i ett flertal år. Har det ingen betydelse om bostäder och arbetsplatser är integrerade när det gäller att värdera boendet?

Författaren påpekar att "arbetslivsforskare skriver ofta om folk som om de inte gjorde annat än arbetade som om t ex familjelivet saknade betydelse för deras syn på tillvaron. Byggnadsforskare har en tendens att övervärdera boendets betydelse". Jag tycker att etnologerna själva delvis fallit i denna grop.

När det gäller Kommendantsängen så talas i rapporten ofta om det "genuina storstadslivet med högt specialiserade behov". Men man glömmar att tala om möjligheten för många människor som bor i centrum att t ex kunna gå eller cykla till sitt arbete.

De centrala delarna av staden har en helhet som förorterna saknar. De boende i centrum har det mesta inom räckhåll antingen det gäller kultur, andra fritidsnöjen, service av olika slag eller arbetstillfällen. Det behöver inte vara specialiserade behov utan grundläggande behov. Denna helhet som finns i mindre orter uppskattas åter även av storstadsmänniskor och bl a därför har innerstaden blivit attraktiv.

För många är det inte längre givet att man ska bygga sin tillvaro på bilen. I innerstaden finns också överrepresentation av människor som röstat på politiska partier eller alternativ som kritiserar det etablerade samhällets lösningar. Som exempel kan nämnas miljöpartiet och linje tre i kärnkraftsomröstningen.

Göteborg är ingen storstad utan snarare en stor småstad. De centrala delarna kan sägas fungera som en småstad, men det kan man inte säga om Åkered eller Lövgärdet. De förblir förorter eftersom de saknar många funktioner som småstäder har t ex arbetstillfällen.

När man läser rapporten livsstilskatalogen så får man nästan intrycket av att människor själva valt sitt boende. Är det verkligen så? Har arbetarfamiljerna valt att flytta till Lövgärdet när man så klart är medveten om det dåliga rykte som stadsdelen har? Har de fränskilda valt att bo i innerstaden? Beträffande två nyskilda kvinnor sägs att "storstaden ingår för dem i en strategi för att bygga upp en ny identitet. De vill vara självständiga och den ena kvinnan betonar just hur hon slutat umgås med gifta par". Är det eget val eller är det de gifta paren som inte umgås med ogifta? Den fränskilde mannen i Åkered tycks inte passa in i livsstilen i radhusområdet, där umgänget är uppbyggt på "hela familjer". Har de medelålders kvinnorna i Åkered frivilligt gett upp sin tidigare frigörelse eller har de vikt sig för omgivningens krav på hur en "bra familj" lever? Visserligen är de allra

flesta nöjda med sina boendesituationer, men frågan är om det är val av bostad eller helt andra faktorer som styr människors boende. De olika bostadsområdena representerar olika livsstilar som tycks vara avgörande för valen.

Vilka slutsatser kan man dra utifrån studien? Som påpekats är det en pilotstudie och de utfrågade utgör inte ens en promille av befolkningen. Men trots det finns det enligt min mening vissa tendenser som planerare skulle kunna fundera över.

Framför allt gäller det hushållens förändring. Medvetet använder jag inte ordet "familj" eftersom hushållen i allt mindre utsträckning består av familjer, speciellt inte den traditionella bilden av familjen: mor, far och två barn. Allt fler hushåll består av en person. Det kan gälla unga människor som flyttat hemifrån eller medelålders par som separerat. Brutna relationer blir allt vanligare och då uppstår akuta behov av bostäder. Vilken beredskap har samhället att täcka dessa behov? Ensamboende har andra livsmönster än de som bor i familj. För dem får inte hemmet samma betydelse som för sammanboende. Det visar t ex ungarne i Kommendatsängen. Vi måste i högre grad planera för denna växande grupp. Hittills har bostadsplaneringen varit alltför inriktad på barnfamiljer.

Utvecklingen i form av ungdomars frigörelse och familjesplittringen har också lett till att efterfrågan på bostäder i centrum ökat i betydelse.

I rapporten beskrivs den nya storstadsmänniskan som sofistikerad, individuell och rotlös. I botten på denna livsstil finns enligt författaren "den välbeställda medelklassens ideologi om självförverkligande, expansion och specialisering av den egna personligheten". Det är knappast någon positiv bild av människan utan snarare en i många avseenden utarmad person.

Det behöver inte vara så. Tvärtom skulle de centrala delarna av staden kunna dra till sig de som söker efter helheten i miljön och som på ett lättillgängligt sätt vill kunna tillfredsställa sina basala behov.

Men om man planerar de centrala delarna av Göteborg så som man till stor del har gjort i Kommendatsängen, d v s rivit gamla hus och byggt nya dyra lägenheter med bostadsrätter, som knappast är överkomliga för ungdomar eller arbetstagare i normala inkomstklasser, då finns risken att det blir som det beskrivs i rapporten. Än så länge kan de som tjänade på den enorma prisstegringen på villamarknaden under tidigare decennier köpa de dyra lägenheterna. Men snart är den tiden förbi. Vilka är det då man planerar de nya områdena i centrum för, kanske den "nya storstadsmänniska" som beskrivs i undersökningen.

BOSTADEN SOM FIKTION OCH VERKLIGHET
av Sven B Ek, Göteborg

"En sanning är inte en sanning förrän den nertecknats på rätt formulär."
Alexander Garfield Kelly

Sentensen, lånad från Garfield Kelly, är inte bara en elak kommentar till hur byråkratin fungerar. Den vill säga något mera, om hur människan fungerar. Osäkra som vi är i en vid värld av utsagor som alla fordrar ett personligt ställningstagande av oss - vilket är en mödosam intellektuell värderingsprocess - söker vi förenklingarna. På alla områden strävar vi efter att bygga oss säkra strukturer. Kloka ord blir kloka när de har yttrats i rätt sammanhang, vid rätt tid av rätt person. De sanningar som står på rätt formulär vågar vi lita på.

I vår förvirrade vardag hälsar vi varje expert som en frälsare ur bedömningsdilemmat. Men då experterna bara behärskar delar av livet, måste vi låta livet fragmentiseras så att vi kan ta del av varje expertis inom sitt område och på sitt formulär. Experterna tar tag i orden, monopoliserar och transformerar deras betydelser. De laddas med ett innehåll som kan få en normerande inverkan på våra tankar. Omärkligt börjar de återverka på vår livsföring. Också orden gör det enklare att leva, eftersom de erbjuder oss en färdig ochoreflektad livsstil. "Bostad" hör till dessa förlösande - och förledande - begrepp.

Bostad måste väl egentligen avse det ställe man bor på, det adekvata vilo- och rekreationsstället, den plats där man i skydd kan ta igen sig för dygnets aktiviteter utanför bostaden - om nu bostad och arbetsplats inte sammanfaller. Inte heller det senare är en emotsägelse. Ett enda rum kan i och för sig fylla många funktioner. När jag en gång studerade bondehem i norra Ångermanland fann jag att köket kring sekelskiftet räckte väldigt långt. Det kunde indelas i fyra klart utskiljbara delar, ungefär efter ett mittkors. Där fanns en region vid den ljusgivande öppenspisen för matlagning och innearbete; en sovregion med en ståtlig högsäng och plats för en hel familj; en representationsregion med bord, bänkar, "högsäte" och hörnskap med brännvinsflaska och värdepapper; en inträdesregion med förvaringsutrymmen. Etnologen Gustav Ränk hade observerat en motsvarande indelning av samernas kåtor utan att det där fanns fasta föremålssymboler som förtydligade bostadens olika digniteter. Den enklaste bostad kan ha ett differentierat innehåll. Det må vara aldrig så otydligt i fysiskt hänseende, bara det existerar i människornas gemensamma föreställningar.

I en artikel i Byggnadskultur 1984:1 har jag hävdad att en bostad inte är en bostad. Den är "en del i en individuell livsföring, en förutsättning bland många, ett instrument att förverkliga en personlig ideologi. Dess fasta väggar löses upp och transformeras av den enskilda människans behov, förhoppningar och handlingar. Också den som drar sig inom bostaden som om den vore ett skyddande skal behandlar bostaden i en interaktion med den sociala omvärlden och sitt eget känslö- och tankeliv."

Detta är ett trivialt filosofiskt konstaterande tillämpat på boendefrågan. Vad som utsäges är egentligen att det finns lika många världar - och bostadsföreställningar - som det finns människor. Omvärlden - inklusive bostaden - existerar i och genom subjektet. Den finns - tillspetsat - inte så mycket i sig som genom vår upplevelse av den. Den aspekten reducerar naturligtvis bostadsutformningens betydelse, efter-

som den förnekar bostadens objektiva innehåll och därigenom också möjligheten att bestämma Den Goda Bostaden.

Man ska emellertid komma ihåg att detta är ett teoretiskt perspektiv. I sin extrema uttolkning innebär det att en bostad måste anses tillfredsställande bara den fyller människans mest elementära behov av skydd. Andra funktioner kan tänkas in i den. Ur en filosofisk aspekt är detta riktigt. Resonemanget kan emellertid också legitimera ett romantiskt eller odemokratiskt praktiserande, tänkande.

Mot det senare har jag i viss mån opponerat i "Nöden i Lund" (1982). Utifrån en tämligen omfattande intervjuundersökning om en gammal arbetarslum kommer jag fram till att denna slum - baserad på speciella ekonomiska och sociala villkor - kanske var gynnsam "för utvecklandet av en kollektiv trygghet och svarade mot både sekundära, kulturellt förvärvade, och primära mänskliga behov". Men en annan tanke inställer sig också. "Å andra sidan behövde den kollektiva identiteten och tryggheten inte byggas upp med precis sådana givna former. Det är ju inte uteslutet att rinnande vatten och badrum i Nöden också var förenliga med den positiva gemenskaps känslan!"

Rinnande vatten, badrum och nödvändigheten av sådana tillgångar är naturligtvis också företeelser som hör hemma i den subjektiva upplevelsesfären. Men onekligen nalkas man också med en sådan bostadsutrustning den objektiva verkligheten. Köksvaskar och badkar existerar, de är inte nödvändiga för ett fullvärdigt liv i alla tider och kulturer. Men när de existerar och man är medveten om dem kan de tillföra livet någon form av plusvärde.

Det subjektiva och det objektiva; så kontroversiella aspekter och så upplösligt förenade. Låt oss konkretisera dem för boendet. Vem har inte funnit en bostad - permanent eller tillfällig - där upplevelsetillgångar uppväger avsaknaden av rinnande vatten och badrum? Vem skulle inte också vilja ha det senare om det bara inte gick ut över de andra tillgångarna. Det är väl ofta detta som är det subjektiva problemet sett mot den objektiva bakgrunden. Det är också planeringens dilemma i en omvänd ordning.

Brytningen mellan det som för individen är bra (subjektivt) och det som kan vara bra (objektivt) skapar problem inte bara för den "objektiva" planeringen utan också för den subjektiva upplevelsen.

Den subjektiva upplevelsen säger kanske att bostaden inte är en bostad men den objektiva planeringen svarar "och likväl är den det". Det objektiva säger - inte utan rätt - att en bostad måste erbjuda vissa underlättande och rekreativa resurser för att människan ska kunna fungera väl i sitt historiska samhälle. Bostadens funktionella standard måste vara relevant till samhällsekonominns behov av arbetsföra människor.

Det subjektiva kan upprepa att bostaden bara är en del, ibland en ganska ringa del, av verkligheten medan det objektiva går vidare och hävdar att boendet - mätt med hygieniska och tekniska normer - måste vara en väsentlig del av tillvaron, ja, t o m en av dennas meningar. Men då har den objektiva möjligheten övergått i en subjektiv ideologi. Det praktiskt tänkbara har blivit till en tvingande normalitet. Vi får då anledning att fråga oss hur mycket det subjektivas nästan oändliga variationsrikedom snöpes av det objektivas postulat.

Vi kan konkretisera också detta. Är det alltså så att de objektiva möjligheterna till ett förbättrat boende har skapat en officiell boende-ideologi som med sin normativa tyngd har bidragit till att beskära den subjektiva människans reella valmöjligheter? Skapar byggnormerna en livsstil? Blir bostad och boende till en mening i livet för grupper som har dåliga möjligheter av ekonomiska och sociala skäl att formulera andra livsinnehåll?

Själv tycker jag att den tendensen finns. Den objektiva möjligheten har blivit till ett subjektivt måste. Med detta menar jag inte att tekniska standardförbättringar är obehövlige eller omotiverade. Jag är för både rinnande vatten, badrum och hissar, samt den bostadspolitik som förts på det området. Men som jag ser det har sådana objektiva förbättringar på något vis gått utanför sina motiverade gränser och upphöjt sig till ideala livsmål. Boendets fysiska gestaltning med uppräschande riter och symboliska föremålsrekvisita har blivit alltför dominerande i många livsinnehåll. Föreställningarna om den individuella boendelyckan har blivit så viktiga att själva det demokratiska samhällsdeltagandet har satts på spel. Människan - subjektet - med så många utvecklingsmöjligheter har av sagt sig mångfalden för att inrikta sig mot det enfaldiga, fysiska boendet och mäta tillvaron i ytor, hushållsmaskiner, soffgrupper och miljödetaljer.

Om det nu har blivit så - som jag hävdar - beror detta inte på människors dumhet i allmänhet och planerares ondsinhet i synnerhet. Det är framför allt resultatet av en positiv historisk process, genom vilken människan i Sverige har gått från ett relativt armod med trångboddhet, hygienisk och teknisk begränsning till en relativ rikedom på alla områden. Det är en följd av en mycket komplicerad process i vilken en välfärdsideologi är en - tämligen obetydlig - komponent medan ekonomiska och sociala förändringar, bristen på reella alternativa användningar av ekonomiska tillgångar, den kapitalistiska byggnadsindustrin och de fackliga hänsynstagandena m m har varit desto viktigare faktorer. Det ska understrykas att den sociala bostadspolitikens målsättning inte har varit att skapa boendefixerade människor utan snarare motsatsen - att skapa bostadsmateriella förutsättningar för en frigörelse till individuell utveckling och deltagande i det demokratiska samhället.

Många krafter i samhällsprocessen har således samverkat till ett slutresultat som tagit sig formen av ett slags subjektivt överjag i boendet.

Detta är också följden av vårt behov av auktoriteter, för att återknyta till inledningen. Den i fysisk mening goda bostaden har bl a med hjälp av experter på de mest skilda områden tenderat att bli mätaren av vår egen - subjektets - utveckling och bekräftelsen av vår duglighet. Framgångarna i boendekarriären har med offentlighetens ideologiska sanktion blivit identiska med den subjektiva utvecklingen. Missnöje och förnöjsamhet med det egna livsinnehållet har ofta kommit att fokuseras på själva bostaden. Har den blivit större och bekvämare har vi varit framgångsrika och bör vara lyckliga. Är bostadsstandarden dålig blir detta en avspeglning av den boendes karaktär.

Subjektet säger att det är bra med rinnande vatten och badrum, men det är auktoriteternas "objektivering" som avgör att detta också är bättre, bäst - i relation till allt annat. Inte det objektiva utan den förmenta objektiviteten anger riktvärdet för det fysiska boendets betydelse för det dagliga livet.

Subjekt, objekt, objektivisering - ytterst handlar det om människor. Människan är subjektet, människan skapar den objektiva omgivningen, människan objektiviserar också. När det gäller boendepaneringen är det nödvändigt att inse att människan är människa på alla nivåer. Även planeraren är subjekt med föreställningar och förhoppningar formade av samhällets materiella villkor och strävanden. Liksom andra söker planeraren för sin egen skull efter den klara och lätthanterliga förenklingen. Det finns alltså en ömsesidig strävan efter entydighet. I ett samhälle resulterar detta i samhällelig planering - t ex för boendet - i ett annat tar det sig kanske uttryck i en sträng religion. Samhället producerar överstepräster som vill ge på skilda områden och en menighet som tacksamt tar emot på alla.

Detta är naturligtvis en polemiskt förenklad bild men den innehåller mycket av sanning.

Planeraren strävar efter förenklingen, därför att verkligheten annars blir alltför svårhanterbar. Det är förenklingsprincipen som nu i decennier har dominerat planeringen av boendet liksom andra områden där samhället har tyckt sig böra ingripa. Den metodiska följden har blivit att de avsubjektiverade, kvantitativa mätningarna såsom nästan naturvetenskapligt pålitliga har kommit att behärska den tillämpande vetenskapen. Det omätbara boendesubjektet har av hanterings skull reducerats till mätbart boendeobjekt. Subjektets egen relation till det objektiva har bytts ut mot planeringens objektiviseringsnormer, som inte bara har kommit att omfatta själva bostaden - vilket har varit avsett - utan också indirekt utvecklat meningar med livet genom att fokusera boendeförbättringen såsom en kvalitativt kumulativ process. På någon punkt i det generella planeringschemat har den kvantitativa metoden som var avsedd att upplysa planeraren övergått till att bli verktyg för andra krafter för att forma de planerade. Både planeraren och den planerade har blivit offer för systemets inneboende objektiviseringssträvan.

Kvantifierande metoder är enligt min mening nödvändiga och ovärderliga i all planering. Och i alla komplicerade samhällen är planering oundgänglig. Men varje metod kan bli farlig om den inte praktiseras i sitt rätta sammanhang.

Kvantitativa och sk kvalitativa metoder har ofta ställts i motsats till varandra, i mitt tycke vetenskapligt helt omotiverat. Det kvantitativa står för den avpersonifierade massinformationen medan det kvalitativa - ett pretentiöst begrepp som är svårt att byta ut - avser upplevelsen av och kunskapen om de enskilda individerna. Inom social- och kulturvetenskaperna bygger de kvantitativa undersökningarna alltid på en "kvalitativ" kunskap - annars kunde ju inga vettiga frågor ställas. Dessa måste ju först formuleras på ett mänskligt närplan. Å andra sidan har jag svårt att acceptera att den icke mätbara kunskapen a priori är bättre än den kvantitativa prövningen - där en sådan är möjlig. Det vore att göra den vetenskapliga komplicereringen till ett självändamål. Man kan uttrycka detta så här: en kvalitativ anarkistisk kunskapsbild är lika litet eftersträvsvärd som en statistiskt förenklad.

För planeringen i dag är det emellertid inte den "kvalitativa" forskningen som utgör problemet. Det är i stället den statistiska rationellt objektiviserande, som tenderat att få en antidemokratisk, diktatorisk effekt - utan att vilja det eller vara medveten om det. Man bör kunna betrakta detta såsom ett övergående, historiskt betingat fenomen.

Reaktionerna bland både planerare och planerade pekar mot en upplösning av den religiösa tilltron till expertisen och använda metoder. Ett system kanske håller på att brytas sönder, en konstruktion där människan inte har betraktats som en helhet utan som en sammansättning av isärtagbara, praktiskt hanterbara delar. Dagens officiella accepterande av bostäder anpassade till unga ensamståendes behov och ekonomiska förutsättningar är ett konkret tecken på detta.

Den föreliggande "livsstilskatalogen" har sin stora betydelse som ett mänskligt memento till boendeplaneraren: en bostad är inte en bostad utan en del i en livsuppfattning. Den samlade kunskapen om den subjektiva upplevelsen och föreställningen om bostad och boende blir till ett förnekande av den normerande objektiviseringens möjligheter att skapa inte bara Den Goda Bostaden utan än mer Det Goda Livet. Den normale svensken tycks inte existera, inte heller är han särskilt eftersträvansvärd.

En objektiv verklighet och en subjektiv längtan skapade i en viss historisk situation - 1930-talet - behov av hygien, ljus, teknik och rymlighet. Detta var värden som kunde eftersträvas av alla och som i dag kan karakteriseras såsom självklara krav. Men i en annan situation än den ursprungliga upphör mer hygien, mer ljus, mer teknik eller mer rymlighet att erbjuda ett mänskligt plusvärde. "Mer" kan snarare bli till ett substitut för andra mänskliga utvecklingsmöjligheter, ett hinder för bostadspolitikens generella, demokratiska mål.

Vad livsstilskatalogen visar oss är de ännu svaga konturerna av en mångfald livs- och boendemönster som inte alls avtecknar sig med gängse kvantitativa mätningmetoder men inte är mindre "objektiva" i betydelsen reella för det. Den goda bostaden kan innebära ett självförverkligande genom heminredningsarbete, den kan också vara utgångspunkten för fritidsaktiviteten. Den kan vara minnen av ett område som var, likaväl som kamratskap i det som är - med eller utan stadig bostad. Den kan vara en borglik avskärmning men också en plats att lämna för ett öppet uteliv. Den skiftar efter ålder, kön och klass, inte bara till sin objektiva utformning utan också genom avspeglingen av ett subjektivt livsmål.

I varje planeringssystem kommer man till en punkt där den gamla kunskapen helt enkelt är otillräcklig, därför att världen och människorna förändrats och avlägsnat sig från systemets objektiva premisser. En ny situation har uppstått. Där befinner sig boendeplaneringen i dag. En ny kunskap måste inhämtas och den måste sökas bland de subjektiva människor som har den. Planeringen kommer senare ånyo att sträva efter förenklingar - det är dess villkor - men i dag gäller det att finna de nya grunderna, förhoppningsvis för en i framtiden mer subjektivt differentierad objektivisering. Den forskning som den här aktuella rapporten exemplifierar är oundgänglig i den sökprocessen.

Planeringen av bostadspolitiken, vilken i ett skede betytt så mycket för demokratiseringen av vårt samhälle, står nu inför ett andra skede. Från andra utgångspunkter än tidigare har den att ta upp kampen mot antihumanistiska krafter. Det bör ske utifrån erkännandet att en bostad inte är en bostad - det som måste ha varit grundtanken för den demokratiska bostadspolitiken.

LITTERATUR

- Berger, Peter och Luckman, Thomas: The Social Construction of Reality, New York 1967
- Berger, Peter: Facing up to Modernity, New York 1977
- Berger, Peter och Birgitte: The war over the Family, Suffolk 1983
- Bertaux, Daniel m fl: Biography and Society, Beverly Hills 1981
- Björnberg, Ulla m fl: Livsformer i en region, Göteborg 1980
- Daun, Åke: Förortsliv, Stockholm 1978
Boende och Livsform, Borås 1978
Bostaden - bruksvara eller statussymbol i Bostadsfrågan under 80-talet, Uddevalla 1981
Hur fungerar våra bostadsområden? Forskare om samhälle, välfärd och boende, T5:1985
- Donaldson, Scott: The Suburban Myth, New York 1969
- Eckerstein, Karin: Liv i kvarteren, Stockholm 1982
- Ek, Sven B: Nöden i Lund, Landskrona 1971
- Engelbretksson, Nanne: Landala, stadsdel och livsform som försvann, Göteborg 1982
- Enmark, Romulo: Mamma pappa barn, Göteborg 1985
- Frykman, Jonas m fl: Modärna tider, Lund 1985
- Gaunt, David: Familjeliv i Norden, Malmö 1983
- Gaunt, Louise: Plats att växa i Forskare om samhälle, välfärd och boende, T:5 1985
- Gillwik, Linnea: Småhuslyckan - finns den? Stockholm 1979
- Gullestad, Marianne: Kitchen table society, London 1984
- Hanssen, Börje: Familj, släkt och hushåll, Stockholm 1978
- Hannerz, Ulf: Exploring the City, New York 1980
- Hjort, Anders: Svenska Livsstilar, Stockholm 1983
- Hjärne, Lars: Att bygga för gemenskap, myt eller ...? i Forskare om samhälle, välfärd och boende, T5:1985
- Lasch, Christopher: Haven in Heartless World, New York 1977
The Culture of Narcissism, New York 1979
- Lefebvre, Henri: Everyday Life in the Modern World, New York 1971
- Liljeström, Rita: Att bo för att leva i Fagerberg m fl, Vi bor för att leva, T11:1980
- Lyttkens, Lorentz: Den disciplinerade människan, Stockholm 1985
- Nordström, Maria: "Så skulle jag vilja bo" M 1979:18
- Olsson, Sören: Boendeideologiernas förändring, opublicerad stencil
- Prokop, Ulrike: Kvinnors livssammanhang, Uddevalla 1980
- Turnbull, Colin: The Human Cycle, London 1985
- Werner, Karla: Egen härd, Stockholm 1981
- Young, Michael och Wilmot, Peter: The Symmetrical Family, London 1973
- Zetterberg, Hans: Arbete, Livsstil och motivation, Stockholm 1977

Göteborg är en av åtta kommuner som samverkar med forskningsrådsnämnden i en studie som kallas "Kommunerna och framtiden". Studien pågår mellan 1983 och 1985 för de deltagande kommunerna. Nämnden avslutar sitt arbete under 1986.

Projektet är tänkt att ge underlag för en bred samhällsdebatt. Det handlar om tendenser i den regionala och kommunala utvecklingen. Men framför allt om möjligheten att lokalt påverka och förändra.

Huvuddelen av göteborgsstudierna sker i fyra arbetsgrupper. En inriktar sig på frågor om närings- och arbetslivets förändringar. Olika omsorgsformer, kommunens kulturpolitik och den framtida bostadsförsörjningen är övriga huvudteman.

Delstudier, konferenser och seminarier inom ramen för göteborgsstudierna dokumenteras i denna rapportserie. Rapporterna kan beställas från Ulla-Britta Essen, Göteborgs stadskansli, Box 2131, 403 13 Göteborg (tel 031-61 11 75).

Följande rapporter har hittills publicerats:

1. Göteborg i vågor (På cykel genom sekler)
2. Ny teknik och sysselsättning
3. Arbetsmarknad och arbetstider
4. Arbetstid och fri tid i Göteborg år 2005
5. Informell ekonomi

6. En alternativ arbetsmarknad?
7. Ny kooperativ mobilisering för lokal utveckling
8. Kvantitativa framtidsbilder inom arbete och ekonomi
9. Privat eller offentlig vård - sett ur ett holländskt perspektiv
10. Kulturen som livsform eller handelsvara

11. Uppföljning av kommunens kulturpolitiska program (KUB 69)
12. - (Redovisas ej som separat rapport)
13. Alternativrörelsernas drivkrafter och visioner
14. Familjestrukturens förändring
15. Stad till 2000

16. Framtiden är vår - Göteborgs ungdom skriver om framtiden
17. Professionalisering inom omsorgen
18. Ungdomars livsstil och bostadsval
19. Vem skall bestämma var Du skall bo?
20. Bostadspolitisk debatt i Göteborg under fyrtio år

21. Arbete och värderingar
22. Livsmönster och boendekarriärer i tre generationer
23. - (Redovisas ej som separat rapport)
24. Göteborg som kreativ miljö
25. Hot och möjligheter
26. Utveckling av en bygds formella och informella ekonomi och demokrati

Slutrapporter från arbetsgrupper som inriktat sig på

27. Arbete/ekonomi
28. Omsorg
29. Kultur
30. Boende

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 850003-1
från Statens råd för byggnadsforskning till Etnologiska
institutionen, Göteborgs Universitet, Göteborg.**

R74: 1986

ISBN 91-540-4610-6

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6706074

**Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm**

Cirka pris: 40 kr exkl moms